

**MINIMALAC
OD 1.000 EVRA
(Ne) pokušajte
ovo u Srbiji**

**PROMENE U VOJSCI SRBIJE
Disciplinovanje do
poslednjeg oficira**
Piše Aleksandar Radić

**GEOPOLITIČKA
„ŽIVOTINJSKA
FARMA“**
Analiza Željka Pantelića

BROJ 767 - CENA 350 DINARA
- CG 3,5 € - BH 6,5 KM - HR 4,5 €
- SLO 4,5 € - MK 200 DEN

Nedeljnik

24. SEPTEMBAR 2026.

350 DINARA

**NOVA
KNJIGA
MILANA
ST. PROTIĆA
IZLAZI 5.
OKTOBRA**
Sve o
preprodaji
na strani 63

SAN O 55 ODSTO

A šta ako obična pobeda na izborima ne bude dovoljna?

ŠTA JE
DRUGAČIJE U
ODNOSU NA SVA
PRETHODNA
GLASANJA

KO BEŽI OD
REFERENDUMA

DA LI VLAST IMA
ODGOVOR NA
900.000 MLADIH
GLASACA

... I KAKO DA SA
BAKAMA I DEKAMA
PRIČATE O IZBORIMA

Zašto će za
promenu sistema
biti neophodna
„kvalifikovana
većina“

Izbor za narednih 20 godina

Piše Veljko Lalić

iPhone 18 Pro

Novi iPhone uz 5ica Premium
Već od 6.800 din/mes

*Navedena cena mesečne rate važi za iPhone 18 Pro 256GB, uz 5ica Premium tarifu, UO na 24 meseca i uračunat maksimalan iznos EKO popusta. Za više informacija poseti sajt mts.rs ili pozovi 0800 100 150.

mts

IMPRESUM

Izdavač: NIP Nedeljnik d.o.o.
Bulevar kralja Aleksandra 43
Beograd
Tel: +381/11/770-81-64
www.nedeljnik.rs

UREDNIŠTVO

Veljko Lalić
Direktor i glavni urednik
svih izdanja

Marko Prelević
Glavni i odgovorni urednik
magazina Nedeljnik

Veljko Miladinović
Izvršni urednik i direktor redakcije

Branko Rosić
Zamenik glavnog urednika

MENADŽMENT

Jelena Jevtić
Izvršna direktorka marketinga

Pavle Zlatić
Direktor digitalnih
operacija i razvoja

Jelena Šoškić
Finansijska direktorka

Andela Marić
Šef pretplate

Jelena Luković
Šef društvenih mreža

UREDNICI

Željko Pantelić
Urednik geopolitike
i dopisnik iz Rima

Ana Mitić
Urednica zdravlja i psihologije

Milica Rilak
Urednica biznisa

NOVINARI

**Zorica Marković, Milana
Milošević, Luka Lukić**

STALNI SARADNICI

Srdan Valjarević, Dragoljub Draža Petrović i Ante Tomić, Zoran Panović, Aleksandar Radić, Miljenko Jergović i Svetislav Basara, Dejan Stojiljković, Dejan Jović, Goran Vojnović, Rumena Bužarovska, Milan St. Protić, Duška Jovančić, Hana Piščević, Miša Brkić, Petar Komnenić

KREATIVA

Miloš Sindelić
Art-direktor

Nebojša Babić
Urednik fotografije

Sanja Savić
Lektura

KONTAKT

Redakcija
redakcija@nedeljnik.rs

Marketing
marketing@nedeljnik.rs

Pretplata
pretplata@nedeljnik.rs

Štampe Rotografika

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodne biblioteke Srbije, Beograd
ISSN 2217-8058
COBISS.SR-ID 188540428

© COPYRIGHT 2026 Nedeljnik
Sva prava zadržana. • All rights reserved.

Zabranjeno preštampavanje i korišćenje sadržaja bez pismenog odobrenja izdavača

Politika

4 | Uvodnik
Veljka Lalića
Takvo je vreme

5 | Lica nedelje
Ivana i Lazar

6 | REM
Smederevac
će to da reši

7 | Grenland
Biti isti,
biti poseban

12 | Ante Tomić
I država je samo
jedna nekretnina

ANALIZA ŽELJKA
PANTELIĆA

To što ruska vojska nije uspeła da realizuje političke ambicije svog vrhovnog komandanta ne poništava činjenicu da Rusija ostaje jedina evropska sila sa političkom voljom, nuklearnim arsenalom i industrijskim kapacitetom da ugrozi kontinentalni poredak koji su uspostavili Amerikanci po padu Berlinskog zida

Kako da s njima pričate

U idealnotipskim porodicama najstariji članovi trebalo bi da prihvataju da srednja generacija i mladi bolje razumeju aktuelna društvena dešavanja **22**
Piše Ana Mitić

Šta to rade Crnogorci?

Da li je reč o hrabrom eksperimentu ili o opasnoj političkoj improvizaciji koja prethodi da uruši javne finansije **28**
Piše Milica Rilak

A kad AI doktor pogreši

Šta bi bilo kada bi se AI doktori otrgnuli kontroli, slično onome na šta upozoravaju i u drugim aspektima ove „inteligencije“? **36**
Piše Ana Banko

Negde baš u trenutku kada su štamparske prese u Subotici dohvatile ovaj broj Nedeljnika i počele da nanose boju i mirise koje sada udišete, na severnoj hemisferi počela je jesen. Ima ko voli, ima ko ne voli, da ne ulazimo sad u to, ali ovo će godišnje doba po mnogo čemu biti drugačije u odnosu na neka prethodna. Ne morate za takav ishod da budete ni sujeverni, niti praznoverni, ali mogli biste, eto, da verujete. O verovanjima, uverenjima, očekivanjima je i ovaj broj Nedeljnika, makar onaj njegov pretežni, politički deo. O plusevima i minusima, o zbirovima i o količnicima. To koliko neko pada a neko ne, biće, makar u narednih mesec dana, mnogo važnije od lišća i kiše. Uživate u novom broju i u jeseni, dok još možete...

Među nama:
U novom broju Nedeljnika

PRETPLATA
SRBIJA

12 MESECI	12.000
24 MESECA	19.999

Dostupno u digitalnom formatu
nedeljnik.rs ■ 12 meseci - 8.200

■ Tekući račun broj: 205-217464-21. Banka: Komercijalna banka AD Beograd ■ Potvrdu o uplati pošaljite na adresu:

Nedeljnik, Bulevar kralja Aleksandra 43, Beograd ili na mejl **pretplata@nedeljnik.rs** ■ Dodatne informacije na **011/770-81-64**

Takvo je vreme

Politika je veliki talas koji treba da zajašeš na vreme, ali i da znaš kad da siđeš s njega. Pošto što veći talas, to veći pad

Jedan poznati režiser nedavno mi je ispričao kako je uvek snimao filmove kakve on želi, pa su se oni nekad poklopili s vremenom, a nekad nisu.

Dopala mi se ova misao, pošto mislim da drugačije i ne možeš da snimaš filmove, niti da se baviš nekim kreativnim poslom.

Politika nije kreativni posao, ali tek tu važe ta pravila. Znaite ono – politika je veliki talas koji treba da zajašeš na vreme, ali i da znaš kad da siđeš s njega.

Pošto što veći talas, to veći pad.

VOUČIĆU SE MNOGO TOGA POKLOPILO OD 2012. Za čoveka koji je devedesetih otišao u radikale, to je bilo čudno. Ali od ekonomije gde je ceo svet napredovao (evo Crnogorci idu na 1.400 evra minimalne zarade, i na pragu su EU) do geopolitičkih stvari – nije imao Hag, a imao je Trampa, haos u Evropi – nije čudno da se vraća u svoje jezgro, jer karakteri se učvršćuju do formativnih godina, a čovek dalje razvija do kraja, u zavisnosti od okolnosti i okruženja.

I to vam je to.

SVETSKI TREND OVI DANAS POKAZUJU VELIKU POLARIZACIJU, kojoj su doprinele društvene mreže. Trenutno skače desnica, na zapadu zbog antiimigrantske politike, dok je na istoku to klasičan etatizam, odnosno zavisnost od države. U velikim gradovima, i to sada najvećim, a to uvek dolazi svuda, skače levica.

Posle Njujorka, pao je i Berlin. Tako da Amerika i Engleska (i Nemačka) biće zemlja proleterska, ne zvuči više kao parola.

Kako će to sve da prođe, sa AfD-om

koji je nagnuo na istok Nemačke, i Nacionalnim frontom koji se razmleo po celoj Francuskoj, videćemo.

Samo da ne bude kao prošli put.

DA LI SU, ONDA, STUDENTI POGREŠILI kad su vetirali Mila Lompara, koji se naljutio kao i svaki nacionalista – Nisam ja ljut ;(– doduše ne baš kao Koštunica kad se naljutio na narod, i to ćemo da vidimo. Ovo su ključni izbori za narednih 20 godina.

I tako treba i da ih posmatramo.

VOUČIĆ JE ODAVNO U FAZI AGONIJE, to je ono kad se u demokratskim zemljama menja vlast, ili u porodici razvodi brak. Čak i kada je sve u redu.

Tako da ne znam šta se to menja njegovom eventualnom pobedom. Osim produženja tog stanja.

Meni je, ipak, zanimljivo zašto baš sad Anu Brnabić postavlja za „vrhovnog komandanta“, kako je proglasio predsedničku funkciju, ali ona jeste *najlojalniji loyalista*. Pa može i da potpiše nešto što on ne bi potpisao.

NO, DA NE ULAZIMO U TEORIJE zaverre. Oko izbora su najvažniji trendovi. Ja sam gledao stare analize koje su pokazivale snažno opoziciono stanje, i studente koji su se tek pojavljivali. I oni su rasli eksponencijalno, a ne linearno. Gde se to zaustavlja, i to ćemo da vidimo.

Meni sve više liči na mađarski scenario, posebno posle ovih paradržavnih anketa, jer i tamo su baš to pokazivale, 10 odsto za ove koje su bile 10 odsto za one.

VOUČIĆ NEMA NI TRAMPA I PUTINA, koji su samo Orbanu mogli onako zajednički da pomognu. A posle Mladi-

ćeve sahrane zatvorio je i vrata koja su mu pomogla da dođe na vlast, nemačka. Meni je najčudnija reakcija oko Tačija, s kojim je delio Kosovo, ali i koji je američki čovek. Kao što je na kraju to bio i američki rat. A mi samo jednu stvar nismo naučili, oni se nikad ne izvinjavaju, ono što smo mi radili na Balkanu. Čak ni oko Hirošime.

KAMPANJA JE TEK POČELA, A MENI već traje predugo. Za studente je verovatno bilo idealno da se išlo na izbore posle kolona kod notara, iako i dalje mislim da je trebalo da nastave s prikupljanjem potpisa do „kvalifikovane većine“. Vučić je preuzeo sve osim interneta, pa je počeo i tu da se glupira kao neki influencer.

Kampanja u stvari traje od 15. marta. I vreme je da se prosto prebrojimo.

KOMBINACIJE SU RAZNE, ALI POŠTO će biti velika izlaznost, ni manjine neće dobiti toliko poslanika.

Mnogi će da ostanu ispod cenzusa. Branko Ružić nije opozicionar, pošto da jeste mogao je da napravi ad hok stranku i osveti se ljudima koji su ga izbacili iz njegove. Predsedničkih izbora nema, jer Vučić nema kandidata, ali i kako bi se izbegla referendumska atmosfera.

Tako da je jasno kome to odgovara. I čije su sve te liste.

NO POENTA JE, KAO I UVEK, kakvo je ovo vreme. I da li to deca najbolje osećaju.

Zasada svaki potez vuku maestralno. Ne zato što su Ajnštajni, već zato što je – takvo vreme!

A to određuje jedino da li je neki film hit ili nije. **N**

FOTO NEDELJE
NEBOJŠA BABIĆ

*Slobodu koju sa
sobom nosimo nam
ne mogu oduzeti
oni koji slobodu ne
poznaju. Sve će se
okrenuti, kad se
kolo zavrti.*

Ivana i Lazar

STUDENTI

MEDIJI REM

Sad će Stevica sve to da sredi

Regulatorno telo za elektronske medije na četvrtoj sednici dobilo predsednika

Steвица Smederevac jednoglasno je izabran za predsednika Saveta Regulatornog tela za elektronske medije (REM), na četvrtoj konstitutivnoj sednici tog tela održanoj u utorak.

Članica Saveta REM-a Ira Prodanov Krajišnik saopštila je da je Smederevac jednoglasno izabran za predsednika, glasovima svih osam članova ovog regulatornog tela.

Smederevac je nakon glasanja poručio da način na koji je izabran na funkciju predsednika „daje nadu za optimizam“ da će se članovi Saveta REM-a i dalje truditi da što manje problema ostave nerešeno, kao i da će rešiti sve ono što ih je sačekalo posle dve godine funkcionisanja REM-a bez Saveta.

„Potrebno je da kažem da će ovaj sastav REM-a i ovaj Savet raditi isključivo po zakonu i u skladu sa zakonom i propisima koji uređuju čitavo stanje kada su elektronski mediji u pitanju“, kazao je Smederevac.

Stevica Smederevac već 14 godina radi u različitim službama REM-a, a Fondacija Slavko Ćuruvija ranije je osporavala njegovu kandidaturu, navodeći da je učestvovao u nezakonitom radu ovog regulatornog tela.

Kako je ranije pisala Cenazolovka, Smederevac je dugogodišnjim radom u različitim službama REM-a saučestvovao u netransparentnom i nezakonitom radu Regulatora.

**SMEDEREVAC JE
DUGOGODIŠNJIM
RADOM U
RAZLIČITIM
SLUŽBAMA
REM-a
SAUČESTVOVAO
U
NEZAKONITOM
RADU
REGULATORA,
NAVODI
CENZOLOVKA**

Kako su pisali, Smederevac je branio televizije kao što su Pink ili Hepi od tvrdnji da ne poštuju zakon.

„Nakon masovnih ubistava u maju 2023. godine, REM je predstavljao izveštaj o nadzoru nacionalnih televizija Pink, Hepi, Prva i B92, pre svega s fokusom na nasilje, pošto je to tada bila najvažnija tema u Srbiji. U izveštaju REM-a o nasilju nije bilo ni reči“, navela je Fondacija Slavko Ćuruvija.

Prva konstitutivna sednica Saveta REM-a održana je nakon što je četvoro izabranih članova Saveta REM-a, koji su ranije podneli ostavke na te funkcije, saopštilo da su nakon usvajanja autentičnog tumačenja Zakona o elektronskim medijima odlučili da preuzmu učešće u radu tog tela.

To su uz Dubravku Valić Nedeljković, Ira Prodanov Krajišnik, Mileva Malešić i Rodoljub Šabić.

Ostala četiri člana Saveta REM-a su Stevica Smederevac, Milan Petković, Miloš Garić i Snežana Miljković. **N**

UNIVERZITET ŠKOLSKA GODINA

Fakulteti bez blokada?

Studenti koji žele da budu u kampanji možda će moći da budu u kampanji

O TOME SE PRIČALO U JAVNOSTI – posebno glasno u tabloidima – ali se, makar zasad, čini da će školska godina na fakultetima početi 1. oktobra, kao što je najavljeno, te da od tog datuma neće biti novih blokada.

„Nismo dobili još nikakvu zvaničnu naznaku da će se blokirati zgrade fakulteta i Rektorata od 1. oktobra“, rekao je Dejan Filipović, prorektor za nastavu Univerziteta u Beogradu.

On je naveo da su predstavnici studenata i dekani fakulteta razgovarali o prednostima i nedostacima eventualnih blokada, ali da na sastanku nije zaključeno da će do blokade doći.

Prema njegovim rečima, preovladao je stav da školsku godinu treba početi normalno, uz mogućnost da se studentima koji iz određenih razloga propuste nastavu omogući da je nadoknade.

„Trebalo da se u dogovoru, pre svega sa dekanima i rukovodstvima fakulteta, nađe način da funkcionisanje nastave bude kako treba“, rekao je Filipović.

On je naglasio da odluka o eventualnim blokadama ne zavisi od Univerziteta, već od studenata i njihovih odluka, ali da „za sada stvarno nemamo nikakve indicije da će do blokade i doći“. **N**

51. DRŽAVA SPORAZUM U NJUJORKU

Grenland je i američki i svoj

Svako je ponešto dobio u ovom bizarnom političkom sukobu. Samo, da li je to stvarno kraj?

POLITIČKI SPOR IZMEĐU SJEDINJENIH DRŽAVA I Danske, koji je pretio da uzdrma same temelje NATO-a, možda je rešen u utorak po podne. Predsednik Donald Tramp, danska premijerka Mette Frederiksen i premijer Grenlanda Jens-Frederik Nielsen potpisali su u Ujedinjenim nacijama, na marginama zasedanja Generalne skupštine, sporazum kojim će se povećati prisustvo američke armije na tom ostrvu.

„Ovo je sjajno za Evropu i za Sjedinjene Države i za sve druge“, rekao je, u svom karakterističnom tonu, Tramp. „A za Grenland biće neverovatno!“

Tramp je gotovo od samog početka svog mandata „pretio“ da će Grenland postati 51. savezna država – po cenu aneksije ili čak vojne intervencije. Nije ga se setio tek tako: u Nedeljniku je Željko Pantić na početku „grenlandske krize“ objasnio zašto je teritorija na kojoj živi jedva 56.000 ljudi odjednom postala jedan od pupaka planete:

„Klimatske promene i otopljanje, plovnost Severnog ledenog okeana, uspon Kine kao planetarne sile i izazivača Amerike, padanje Rusije u zagrljaj Kine, bogata nalazišta retkih minerala i metala, izuzetna geografska predispozicija Arktika u komunikaciji sa satelitima, uključujući i skidanje podataka, i odluka Vašingtona da preuzme kontrolu nad kompletnim američkim kontinentom...“, sve su to elementi koji su konvergirali u isto vreme.

Na kraju, ako je kraj, Sjedinjene Države će „modernizovati i proširiti svoje aktivnosti u svemirskoj bazi Pitufik“ – bazi koju je Džej Di Vens posećio prošle godine – i uspostaviti vojne baze u Narsarsvaku, gde su već imale bazu pedesetih godina, i u Mestersvigu, „na način i uz tehničke pojedinosti o

kojima će se strane zajednički dogovoriti“.

„Sjedinjene Države mogu da uspostave dodatne odbrambene zone na Grenlandu i prošire svoje vojne operacije ili kapacitete“, navodi se u tekstu sporazuma, koji predviđa i da američke letelice mogu da preleću i sleću na bilo koji deo teritorije Grenlanda, uključujući teritorijalne vode.

Danska i Grenland pristali su i da „po ubrzanim postupcima za izdavanje vladinih odobrenja razmatraju zahteve za postavljanje vojnih instalacija bez

posade na Grenlandu, izvan odbrambenih zona“.

Tramp je kao svoju pobedu predstavio odredbu kojom se izričito propisuje ono za šta se i ranije verovalo da već važi: „Nijednoj državi koja nije članica NATO-a neće biti dozvoljeno da na Grenlandu uspostavi sopstvene vojne instalacije, sa posadom ili bez nje, niti da tamo trajno drži vojne snage, osim ako se strane drugačije ne dogovore.“

Tu je i odredba prema kojoj se ulagačima iz zemalja koje nisu članice NATO-a niti partnerske zemlje ne sme omogućiti da steknu „kontrolu, značajan uticaj ili pristup informacijama koje nisu javno dostupne, ako bi to moglo da ugrozi nacionalnu bezbednost ili javni poredak“.

Veliki uspeh za Dansku i Grenland predstavlja izričita odredba kojom se „ponovo potvrđuju suverenitet i teritorijalni integritet Kraljevine Danske i priznaje da Grenlandani čine narod u smislu međunarodnog prava, sa pravom na samoopredeljenje“.

Sporazum nema rok važenja, a zanimljivo je da predviđa i moguće buduće okolnosti koje bi mogle da utiču na njegovu primenu, poput nezavisnosti Grenlanda.

U njemu se navodi da bi nezavisni Grenland morao da „pristane da ostane u NATO-u“ i nastavi da sprovodi sve što je sporazumom dogovoreno. **N**

NEMAČKA IZBORI

Kancelar ispod cenzusa

Fridrih Merc tvrdi da ne odlazi, uprkos nova dva udarca: u Berlinu i Meklenburgu – Zapadnoj Pomeraniji

Nemački kancelar Fridrih Merc neće se povući – makar tako priča – uprkos teškim porazima Hrišćansko-demokratske unije (CDU) na izborima u dve savezne pokrajine. Najavio je nastavak reformi i poručio da će, uprkos nesuglasicama među koalicionim partnerima, nastojati da sačuva vladu. Njen opstanak je, kako je rekao, važan za „demokratsku budućnost“ Nemačke.

„Odlučni smo da preuzmemo istorijsku odgovornost koju prilike u našoj zemlji zahtevaju“, izjavio je Merc u ponedeljak.

Krajnje desničarska Alternativa za Nemačku (AfD) pobedila je u nedelju na izborima u Meklenburgu – Zapadnoj Pomeraniji, severnoj pokrajini na obali Baltičkog mora. To je treća pobeda AfD-a na pokrajinskim izborima u Nemačkoj. Rukovodstvo te stranke, poznate po protivljenju imigraciji i bliskosti sa Rusijom, već najavljuje pobedu na saveznim izborima 2029. godine i tvrdi da su Mercu preostali meseci na kancelarskoj funkciji.

Alternativa za Nemačku osvojila je 38,2 odsto glasova, a Socijaldemokratska partija Nemačke (SPD) 35,5 odsto. Levica je dobila 6,5 odsto, Zeleni 5,7, dok je CDU sa 4,9 odsto ostao ispod cenzusa od pet odsto. U pokrajinski parlament nisu ušli ni Savez Sare Vagenkneht (BSW), koji je osvojio 4,8 odsto, ni liberalni FDP sa jednim procentom glasova. Ostalim strankama pripalo je ukupno 3,4 odsto.

Demohrišćani su prvi put ostali bez poslanika u jednom pokrajinskom parlamentu, dok su na njihov račun znatno ojačale stranke krajnje desnice i krajnje levice.

Iako je AfD osvojio najviše glasova, očekuje se da novu vladu sastave tri stranke, predvođene SPD-om i dosadašnjom pokrajinskom premijerkom Manue-lom Švezig. Ona je gotovo čitavu kampanju posvetila borbi protiv AfD-a, predstavljajući sebe kao političarku koja može da ga zaustavi. Istovremeno se ograđivala od reformskih planova savezne vlade, u kojoj njena stranka učestvuje zajedno sa Mercovim demohrišćanima.

CDU je u nedelju izgubio i prvo mesto u Berlinu, gde ga je pretekla Levica. Ta stranka sada ima izgleda da predvodi novu gradsku vladu, a njena kandidatkinja Elif Eralt mogla bi da postane prva gradonačelnica Berlina rođena u Turskoj.

Levica je osvojila 25,7 odsto glasova, CDU 18,8, a AfD 16,3 odsto. Zeleni su dobili 14,3 odsto, SPD 12,1, Savez Sare Vagenkneht 4,7, a FDP 2,5 odsto. Ostale stranke osvojile su ukupno 5,7 odsto. Reč je o rezultatima glasanja za stranačke liste, odnosno o takozvanom drugom glasu na berlinskim izborima.

Slab rezultat demohrišćana bio je očekivan, ali su porazi u ove dve pokrajine dodatno uzdrmali Mercov položaj. Samo dve nedelje ranije CDU je u Saksoniji-Anhaltu teško poražen od AfD-a, što je pokrenulo prve ozbiljne rasprave o tome može li kancelar da ostane na funkciji.

Uticajni političari CDU-a koji vode vlade u osam saveznih pokrajina podržali su Mercu prošle nedelje, mada je neizvesno koliko će dugo stajati uz njega.

Rukovodstvo SPD-a poručilo je u ponedeljak da i dalje podržava koaliciju sa CDU-om, ali i da deo vladinih planova mora da se promeni. Vicekancelar i ministar finansija Lars Klingbeil upozorio je da se izborni rezultati ne mogu zanemariti.

Izborne rezultate komentarisao je i Kremlj. Moskva je pobedu AfD-a u Meklenburgu – Zapadnoj Pomeraniji protumačila kao posledicu odluke Berlina da ne kupuje jeftin ruski gas. Prema tvrdnjama Kremlja, takva politika pogodila je nemačku privredu, dovela do naglog rasta cena i podstakla nezadovoljstvo birača. **N**

Novo poglavlje rasta: UniCredit Banka briše granice između tradicionalnog i digitalnog bankarstva

U vremenu kada se bankarske usluge sve više sele na mobilne telefone i digitalne platforme, UniCredit Banka donosi stratešku odluku da istovremeno ulaže i u fizičko prisustvo širom zemlje. Planirano otvaranje 10 novih ekspozitura predstavlja važan korak u jačanju dostupnosti bankarskih usluga građanima i privredi, ali i jasnu poruku o poverenju u razvojni potencijal Srbije.

Govoreći za Blic, Rastko Nicić, član Izvršnog odbora i direktor za Poslovanje sa stanovništvom i malim privrednim društvima UniCredit Banke, ističe da ova investicija prevazilazi okvire poslovnog širenja i predstavlja potvrdu da banka želi da bude prisutna tamo gde nastaju nove poslovne ideje, investicije i razvojne prilike.

Kako navodi, najveći potencijal svake zemlje nalazi se u ljudima koji pokreću posao, razvijaju kompanije i stvaraju novu vrednost, zbog čega je važno biti deo lokalnih zajednica i njihovog razvoja.

Iako digitalizacija ostaje jedan od ključnih pravaca razvoja bankarskog sektora, u UniCredit Banci veruju da budućnost pripada modelu koji spaja tehnologiju i ljudski pristup. Upravo zbog toga banka paralelno investira u unapređenje mobilnog bankarstva i razvoj mreže ekspozitura. Cilj je da svakodnevne bankarske potrebe klijenata budu jednostavne, brze i dostupne digitalnim putem, dok za kompleksnije finansijske odluke ostane prostor za stručan savet i direktnu komunikaciju sa bankarima.

Ovakvu strategiju prati i razvoj koncepta Prime by UniCredit, koji objedinjuje napredno digitalno iskustvo sa personalizovanom podrškom savetnika. Klijentima su na raspolaganju prioritarna usluga, individualni pristup i dodatne mogućnosti za investiranje kroz UniCredit Invest. Interna

FOTO: NEBOJŠA BABIĆ

istraživanja banke pokazala su da klijenti danas ne žele da biraju između digitalnog i tradicionalnog bankarstva, već očekuju najbolje od oba sveta.

U banci smatraju da će upravo poverenje biti najvažnija vrednost savremenog bankarstva. Iako tehnologija može da pojednostavi procese i omogući brže donošenje odluka, ona ne može da zameni iskustvo, razumevanje i odgovornost koje su neophodne kada klijenti donose važne životne i poslovne odluke, poput kupovine stana, refinansiranja obaveza ili dugoročnog investiranja. Zato se širenje mreže ekspozitura posmatra pre svega kao ulaganje u dugoročne odnose sa klijentima.

Pored toga, nove ekspoziture imaju važnu edukativnu ulogu u lokalnim zajednicama. Kao dugogodišnji zagovornik razvoja bezgotovinskih plaćanja, Rastko Nicić ističe da su savremena platna rešenja

postala jedna od ključnih infrastrukturnih komponenti moderne ekonomije. Kroz nove poslovnice banka želi da građanima i privredi približi savremene finansijske alate i omogući im da ravnopravno učestvuju u digitalnoj ekonomiji.

Posle gotovo dve decenije rada u UniCredit Banci, Nicić naglašava da se uspeh ne meri samo poslovnim rezultatima, već kvalitetom odnosa koji se grade sa klijentima i zaposlenima. Kultura odgovornosti, saradnje i dugoročnog razmišljanja, smatra on, predstavlja jednu od ključnih prednosti banke i temelj na kojem se grade poverenje i dugoročna partnerstva.

Otvaranjem novih ekspozitura širom Srbije, UniCredit Banka potvrđuje svoju ambiciju da bude univerzalna banka za potrebe građana i privrede, istovremeno ulažući u digitalnu transformaciju, lokalne zajednice i odnose koji će oblikovati narednu razvojnu deceniju.

AI agenti će kupovati u naše ime, ali pravila postavljamo mi

Pre nego što je stao u džep, internet je bio mesto na koje se svesno odlazilo; tek kada nas je pametni telefon poveo kroz svet, pokazalo se šta zaista može. Futurista Magnus Lindkvist veruje da je veštačka inteligencija danas na sličnom pragu: od sagovornika koji savetuje postaje saradnik koji deluje – upoređuje, kupuje i plaća umesto nas. A ta razlika, kaže, menja sve: četbot daje savet, agent povlači potez.

Lindkvist je jedan od četvoro vodećih svetskih futurista koji su za izveštaj kompanije Mastercard: „Kratka istorija budućnosti kupovine i plaćanja“, promišljali kako će ta promena izgledati. Po njihovoj proceni, do 2030. svaki deseti onlajn kupac rutinski će koristiti AI agente. Za Nedeljnik Lindkvist objašnjava zašto svakom agentu treba mandat i ko će morati da se javi na telefon kada mašine pogreše.

Kako „predviđate“ budućnost? I kako razlikujete hajp od stvarnosti?

Već navodnici u pitanju otkrivaju skepsu prema toj reči na slovo P – a budućnost bi trebalo da shvatimo ozbiljnije. Kaže se da je demografija sudbina: pouzdano znamo koliko će tridesetogodišnjaka biti za deset godina, jer su oni već tu i danas imaju dvadeset.

Kroz vreme pratim tri putanje. Prvu čine spore i postojeane sile – demografija, ekonomski razvoj, klimatski podaci. Nazivam ih trendovima-slonovima: možemo da ih predvidimo, ali obično ne činimo ništa dok nam slon ne sedne na grudi. Drugu čine modni ciklusi: pre deset godina svi su hteli da kopiraju Silicijumsku dolinu, danas su u modi veštačka inteligencija i geopolitika. Treću čine udari stvarnosti – trenuci koji uzdrmaju našu predstavu o tome šta je moguće, poput veštačke inteligencije koja stvara uverljive

pokretne slike, bez kamere i bez ekipe.

Modni ciklusi i udari stvarnosti prave više buke, trendovi-slonovi stvaraju dublju tutnjavu. Hajp je dovoljno uzbudljiv da bi se pokazao. Stvarnost je dovoljno dosadna da bi bila važna.

Kako vidite dugoročni uticaj veštačke inteligencije na to kako kupujemo i plaćamo?

Tehnologije koje zaista menjaju svet s vremenom se povuku iz vidokruga. Dugoročni uticaj veštačke inteligencije neće biti to što ćemo je primećivati svuda, nego što ćemo prestati da je primećujemo. Isti put prešla je struja: nekadašnji spektakl postao je infrastruktura.

Jedan deo trgovine jeste tiho brujanje – pretplate i računi o kojima gotovo da ne razmišljamo; agenti će sve više toga obavljati ispod površine, u granicama mandata. Ali uzbudljiviji deo trgovine jeste avantura. Čovek je biće u stalnom procesu postajanja: knjige kupujemo da bismo drugačije mislili, a putujemo da bismo doživeli nešto više od još jednog utorka po podne.

Kratkoročno, veštačka inteligencija biće algoritam preporuke na steroidima; dugoročno, vodič i reditelj doživljaja. Ali ljudi će to prihvatiti samo ako mogu da prepuste posao bez osećaja da su izgubili kontrolu. Pobeđiće oni koji učine da prepuštanje deluje lako, a da kupac drži uzde.

Koja je danas najveća zabluda o tome šta „agentska trgovina“ zapravo znači?

Da je agent samo bolji četbot. Četbot daje savet. Agent može da deluje – i ta razlika menja sve. Zamislite pratioca koji vam kroz ceo dan pomaže da se snađete među izborima.

Ali savet sam po sebi još nije agentska trgovina. Agentu je potreban mandat: šta sme da kupi, koliko sme da potroši i kada mora da zatraži dozvolu. U suprotnom,

dobili ste digitalnog tinejdžera sa kreditnom karticom.

Koju bi sasvim običnu rutinu agentska trgovina mogla prva da promeni?

Mikroskop je pokazao ono što je sićušno, teleskop ono što je daleko; veštačka inteligencija je makroskop – alat za razumevanje beskrajno složenog, kakav je i naš život sa svim transakcijama koje ga prate.

Prva rutina koju će agentska trgovina promeniti jeste mesečna finansijska obdukcija: „Na šta mi je otišao sav novac?“ Agent bi razumeo redosled, kontekst i nameru: uočio bi zaboravljenu pretplatu ili dvostruku naplatu i pokazao kako niz sitnih navika tiho nagriza budžet za putovanje u Italiju. Prvi veliki „aha“ trenutak možda zato neće biti nova prilika da nešto kupimo, nego razumljiv pregled sopstvenog života.

Uprkos silnoj priči o kupovini uz pomoć veštačke inteligencije, šta bi nas moglo iznenaditi?

„Kupovina uz pomoć veštačke inteligencije“ jednako je uzbudljiv izraz kao „Pentium procesor“. Mnogo je zanimljivija ideja postajanja. Ne kupujete samo patike za trčanje – možda pokušavate da postanete trkač; ne rezervišete samo let – možda pokušavate da postanete avanturista.

Agent bi mogao da organizuje trgovinu oko tog dužeg putovanja. Umesto da preporuči proizvod koji će najverovatnije izazvati klik, mogao bi da radi po mandatu: pomoz mi da postanem zdraviji, kulturniji ili finansijski pismeniji. Najveći pomak možda neće biti pametnija, nego svesnija kupovina.

Šta je potrebno da bi ljudi imali poverenje u takve agente?

Svoju robotsku kosilicu nazvao sam Simona. Naš mačak se zove Simon. U odnosu ljudi i tehnologije vide se dve

Ključ nije u tome da budete prvi, nego da brzo učite. Rana istorija gotovo svake tehnologije posuta je zaboravljenim pionirima; pobeđuju oni koji uče iz sopstvenih grešaka i stignu kada su i tehnologija i sistem oko nje spremni

sa sobom nositi proverljive podatke o poreklu, vlasništvu i ovlašćenju.

Tako nastaje osetljiva pogodba. Privatnost bez uvida u poreklo može da zaštiti ono što je nelegitimno; uvid u poreklo bez privatnosti može da preraste u nadzor. Budućnost novca moraće da izađe na kraj sa oba zahteva.

I za kraj: šta biste poručili trgovcima koji žele da u ovoj trci budu prvi?

Ključ nije u tome da budete prvi, nego da brzo učite. Rana istorija gotovo svake tehnologije posuta je zaboravljenim pionirima; pobeđuju oni koji uče iz sopstvenih grešaka i stignu kada su i tehnologija i sistem oko nje spremni. Zato bi trgovci na agentsku trgovinu trebalo da gledaju kao na niz eksperimenata.

Koristiće im i to da svoje proizvode učine razumljivim agentima: cena i dostupnost lak su deo, a trajnost, poreklo, mogućnost popravke i kvalitet usluge mnogo su teži. Ako mašina ne ume da pročitati ta svojstva, agent će svaki izbor svesti na cenu i rok isporuke. Trgovac tako može da postane podrazumevani izbor kad god neko kaže agentu „reši ovo umesto mene” – ili nevidljivi snabdevač koji stoji iza tuđeg agenta.

Svrha eksperimenta nije nužno da uspe. Njegova svrha je da se pogreši na održiv način, da se iz grešaka brzo uči i da se kompanija ne izlaže riziku pre nego što stignu dokazi. Jer u tim neuspesima često se kriju prvi obrisi onoga što ćemo jednog dana zvati budućnošću.

protivrečnosti: unapred joj verujemo i istovremeno je pretvaramo u nešto ljudsko.

Veštačka inteligencija daće predmetima nešto nalik duši. Umesto da svaki put razgovarate sa drugom ličnošću brenda, uvek biste sretali Simonu, svog prenosivog duha iz lampe. Opasnost je u tome što ljudski glas i prijatno ime stvaraju sintetičko poverenje: imaćemo osećaj da poznajemo Simonu pre nego što shvatimo čije interese zastupa.

Zato su duhu iz lampe potrebna pravila. Šta sme da vidi? Ko ga plaća? Šta sme da kupi? Kako mu se oduzimaju ovlašćenja? Prijatan glas može uliti poverenje, ali ga mogu zaslužiti samo jasan identitet, čvrste granice i odgovornost.

Kakva je uloga banaka u svetu u kojem poverenje mora da funkcioniše između mašina?

Plaćanje je rukovanje teleportovano kroz prostor: kupac i prodavac mogu da žive na suprotnim krajevima sveta i da

se nikada ne sretnu. Agentska trgovina počinje onda kada je rukovanje i dalje važno, ali nijedna ruka više ne mora da bude ljudska.

Banke i platne mreže pomagaće da se ljudska namera prevede u poverenje čitljivo mašinama. Načelo KYC (Know Your Customer – „upoznaj svog klijenta”) dobiće brata: Know Your Agent, „upoznaj svog agenta”. Koji agent deluje u vaše ime? Ko ga je napravio i koliko sme da potroši? Poverenje ne sme da stane na agentu, mora da izdrži svaku primopredaju. Poverenje između mašina zvuči kao da su ljudi napustili prostoriju. Ali kada nešto krene po zlu, neko i dalje mora da se javi na telefon.

Šta je, kada je reč o budućnosti novca, vrlo verovatno, iako niko ne može pouzdano da zna?

Kakvo fantastično futurološko pitanje! Novac će dobiti biografiju. Gotovina je divno zaboravna – evro ne otkriva da li je zarađen podučavanjem dece ili prodajom oružja. Digitalni novac uvodi novu mogućnost: samo plaćanje može

JESI LI VIDEO OVO?

Koliko ti zemlje treba?

I domovina je naposljetku nekakva nekretnina. I Republika Hrvatska, kao i Republika Srbija, nekakve su katastarske čestice, tereni na lijepoj lokaciji, dijelom poljoprivredno, dijelom građevinsko zemljište, dijelom šuma, a dijelom pašnjak. Cijela je priča o nacionalizmu priča o parcelama i međama. Rat je imovinski spor koji se oteo kontroli

Piše Ante Tomić

Nepokoreni moj druže, U rodoljubnoj i nacionalističkoj retorici obično se čuje „ne damo ni pedlja naše zemlje“ ili „svaka stopa rodnog kraja“. Nije li to neobično, kad bolje razmisliš? Kakve stope i palci? Kad će više naši rodoljubi i nacionalisti prijeći na metrički sistem?

Prošlog tjedna zatekao sam se na čudnom mjestu, na proslavi osamdesete obljetnice osnivanja splitskog Geodetskog zavoda. Pričao sam ti da je moj tata bio geometar. Desetljećima je radio u Geodetskom zavodu i kao odani zaposlenik kupio je dionice devedesetih, kad se poduzeće privatiziralo po zakonu koji je zamislio Ante Marković. Nije nažalost mnogo poduzeća uspjelo na taj način promijeniti vlasništvo iz društvenog u privatno. Uskoro je došao HDZ na vlast, a HDZ-u se činilo zgodnije da ugrabe sve sebi nego podijele dionice radnicima.

Geodetski zavod im je ipak nekako promakao rubom vidnog polja. Bio je valjda presitan da bi se otimali za njega. Ostao je čitav u rukama zaposlenih koji su njime razumno gospodarili i svih im je ovih godina donosio skroman, ali stalan i pouzdan prihod. Tata bi svoju dividendu obično trošio na nekakav komad alata. Kupio bi u Bauhausu ubodnu pilu, tajmer za navodnjavanje ili kosilicu, totalno ignorirajući maminu želju da u organizaciji nekog umirovljeničkog kluba provedu vikend u Barceloni. „Dogodine ćemo“, obećavao joj je on, ali naposljetku su oboje umrli, a da nigdje nisu otputovali.

Tatine dionice naslijedili smo brat i ja i od Geodetskog zavoda svakog nam proljeća na račun dođe jedna dražesna, mala uplata. Po prilici kao kad ti i ja prodajemo našu zajedničku knjigu. Ispun ti srce radošću kad ti na račun kapne nekakav novac kojem se nisi nadao. „Kapenzi“, rekao je nogometni menadžer Zdravko Mamić jezgrovito, kad su ga pitali da opiše svoj poslovni model po kojem od svih igrača uzima određeni dio od svega što oni do smrti zarade.

Da više ne duljim i ne razvodnjam, brat i ja smo kao dioničari poduzeća, premda zajedno nemamo ni jedan posto vlasništva, pozvani na proslavu vrijednog jubileja u dvorani Hrvatskog doma i tu mi je došla ona misao s početka pisma, ono o pedljima i stopama. Dakle, osamdeset godina je star taj Geodetski zavod. Osnovan je 1946, kratko nakon rata. Zemlja je još bila u totalnom kaos i rasulu, ali narodna je vlast svejedno shvaćala da je treba izmjeriti.

Dio je posla, istina, već Austrija napravila, nije ni Kraljevina Jugoslavija valjda bila sasvim beskorisna, ali opet je još bilo mnogo brda, dolina, livada, šuma, gajeva, pašnjaka, njiva, vinograda, šljivika, vrtova, kuća, ljetnikovaca, planinarskih domova, lovišta, štala, obora, šta gljeva, magacina i mlinova koji su čekali da ih se ucrtu na karte. Nepregledno nekakvo tlo, koje se na ovaj ili onaj način upotrebljava ili ne upotrebljava, čija se veličina dotad većinom još izražavala u nepreciznim narodnim mjerama poput

stopa, aršina i jutara, a koji su od kraja do kraja različito bili dugački, prevodilo se polako i strpljivo u međunarodni metrički standard.

Vozio si se možda nekad nekom novom cestom, još neubilježenom u karte, kad bi se GPS signal odjednom izgubio. Animirani je automobilčić milio na bijelom ekranu uređaja kao saonice arktičkog istraživača kroz nepreglednu ledenu pustinju. Takva je terra incognita 1946. bila većina Jugoslavije.

Gledajući slajdove iz povijesti Geodetskog zavoda što su se prikazivali na platnu u dnu pozornice, dok su govornici jubilarno kitili, postao sam svjestan kakav je zamašan posao bio detaljno izmjeriti cijelu zemlju. Vratilo mi se u uspomeni kako me je tata kao dječaka vodio sa sobom da mu pomažem ako je radio nešto sa strane, mimo svog redovnog posla, u fušu. U Dalmaciji to zovu fatureta. Tata je buljio kroz teodolit, bilježeći meni nerazumljive nizove brojeva u blok, dok sam ja stotinjak ili dvjestotinjak metara dalje držao letvu označenu crticama i brojkama.

„Mirno stani!“, doviknuo bi tata, a ja bih se ukočio, disciplinirano kao vojnik u stavu mirno, premda nije bilo lako uspravno držati aluminijsku letvu visoku četiri metra. Osobito kad je u podvelebitskom kanalu, nedaleko od Posedarja, puhala orkanska bura.

Ako je bila fatureta, tata je radio ne obazirući se na meteorološke okolnosti. Na svom radnom mjestu u Geodetskom zavodu već bi na laganom povjetarcu

prekidao svaku aktivnost. Zabrinuto bi pogledao nebo i počeo pakirati opremu nakon tri kapi kiše, a ako je zaradio nešto preko svojih mjesečnih primanja, ni indonezijski monsun ga ne bi mogao otjerati s terena. Po žegi i kiši poslušno sam ga slijedio preko kamenitih visoravni. Poput koza smo se verali preko suhozidova, provlačili kroz trnje i mokrih nogu gazili potočiće, da bismo tek u smiraj dana, kad bi se već ozbiljno smračilo, sklopili stativ teodolita, rastavili aluminijsku letvu, složili sve u gepak Renaulta 4 i sjeli u seosku krčmu da jedemo, on varivo, teleće mišiće s graškom, a ja naturšniclu i pomfrit.

Posljednjih se mjeseci ovdje, vjerujem na inicijativu EU, uređuju zemljišne knjige. Ispravno pretpostavljaš, Drago-ljube, da ja tu inicijativu, kao mali dio-

Geometri izlaze na teren sa seljacima, da im oni pokažu što je njihovo, a seljaci kao seljaci, ne trebam vjerojatno ni napominjati, lažu i izmišljaju. Kaže neki, nazovimo ga Milan, da je neka staza između dvije njive njegova, a Milanov se komšija pobuni da nije

ničar Geodetskog zavoda, svesrdno podupirem. Iako čujem da ne ide lako. Geometri izlaze na teren sa seljacima, da im oni pokažu što je njihovo, a seljaci kao seljaci, ne trebam vjerojatno ni napominjati, lažu i izmišljaju. Kaže neki, nazovimo ga Milan, da je neka staza između dvije njive njegova, a Milanov se komšija pobuni da nije. Milan onda iz-

nese neoborivi dokaz svoga vlasništva: „Kako nije moja, kad je još moj did ovuda prolazio.“

„Čuj, prolazio?!“, začudi se komšija. „De, provjeri, Milane, da nije tvoj did tako nekad i preko Pantovčaka prošao.“

Dohvate se onda njih dvojica za prsi pa se, sve pred zaprepaštenim geometrom, pljuju i šamaraju. U ekstremnijim situacijama čak jedan ode kući po sjekiru. Imovinski spor završi krvnim deliktom, vrištanjem i kuknjavom. Treperavo plavo policijsko svjetlo uskoro obasja pitome seoske brežuljke, a u finalu, sad prepuštam riječ pjesniku:

*Okružni sudija rek'o dvanaest godina,
Dvanaest godina strogog zatvora.*

Velika je nesreća zemlja, moj Dražo. Zbog neke jadne nekretnine ponekad milijuni izginu. Pa gledaj samo ovo što se u nas dogodilo, između rodoljuba i nacionalista što se gorljivo zaklinju na pedlje i stope svoje rodne grude.

Kad bolje promisliš, i domovina je na posljeticu nekakva nekretnina. I Republika Hrvatska, kao i Republika Srbija, nekakve su katastarske čestice, tereni na lijepoj lokaciji, dijelom poljoprivredno, dijelom građevinsko zemljište, dijelom šuma, a dijelom pašnjak. Cijela je priča o nacionalizmu priča o parcelama i međama. Rat je imovinski spor koji se oteo kontroli.

Premotaj film unatrag. Na jednoj strani srpske su budale govorile da je granica njihova posjeda u Virovitici, Karlovcu i Karlobagu, a na drugoj strani hrvatske su budale tvrdile kako im je hrvatska djedovina katastarski sve do Drine, pa su nesporazum rješavali pješaštvom, topovima, avionima i tenkovima. U osnovi jednako kao što se seljaci ne mogu dogovoriti oko međe između svojih njiva pa sjekirama i motikama nasrnu jedan na drugoga.

A onda se strasti smire, dim se razide, mrtvi pokopaju, krv se oriba, ruševine raščiste, a preživjeli se više ne mogu sjetiti kako je sve počelo. Prosto ne mogu vjerovati zbog kakve su gluposti do jučer padale glave. Zbog zemlje?! Koliko nam zemlje uopće treba, Petroviću?

Nedavno je mom tati bio rođendan pa smo žena i ja otišli na selo staviti cvijeće na njegov grob. Sve što tata danas treba je metar puta dva metra. Meni neće trebati ni toliko. Mene će rasuti u more na Lastovu. **N**

San o 55 odsto A šta ako pobeda ne bude dovoljna?

Predizborne tenzije u Srbiji su takve da bi za uverljivost pobede ili sastavljanje skupštinske većine bila potrebna izborna pobeda sa „kvalifikovanom većinom“ koja je veća naravno od 50 i više odsto ili od 126 poslanika. Studentska lista je psihološki u prednosti ako bude tesno, i nečija pobeda mora da prođe kroz iglene uši. Zato je Vučiću potrebna ona „ubedljiva“

Piše Zoran Panović
programski
direktor
Demostata

Da je bivši britanski premijer Dejvid Kameron učio od Mila Đukanovića, da je deset godina od crnogorskog referenduma o nezavisnosti, smislio za onaj britanski „kvalifikovanu većinu“ i obezbedio podršku neke „Venecijanske komisije“ koja bi to aminovala, Britanija bi verovatno ostala u EU, a Kameron bi ispunio obećanje da će referendum biti održan.

Šešelj je davnih dana rekao da će Amerika iskoristiti Mila Đukanovića, pa da će ga pustiti niz vodu, baš kao nekad i panamskog diktatora Norijegu kad

im više ne bude bio potreban. Kao doajen stabilokratije Milo jeste izgubio vlast, mada to baš nije izgledalo onako kako je Šešelj predvideo. Međutim, njegova Demokratska partija socijalista nije propala i dogodiće se možda da se vrati na vlast. I ne samo to, Đukanović je – kako nas obavestavaju Vučićevi mediji – postavio ključne ljude na Studentsku listu. Kao što i „blokaderi“ simpatišu Mila. Vučićevi tabloidi predstavljaju Iliju Srdanovića, nosioca Studentske liste, kao čoveka od „poverenja Mila Đukanovića“.

Da li bi sadašnja vlast u Crnoj Gori, pre svega premijer Milojko Spajić pa i svi javni i pritajeni „milovci“ dočekali izbornu pobedu „blokadera“ kao što je zvanična Crna Gora Mila Đukanovića dočekala pobedu Tomislava Nikolića 2012 – sa velikim olakšanjem? Da ne kažemo baš oduševljenjem. Naprednjaci, sa kojima su se dovoljno bili razumeli, predstavljali su olakšanje „milogorcima“ u odnosu na Borisa Tadića i

njegovog savetnika Mladana Đorđevića.

Ako je srpski režim pored svih svojih pseudodogađaja, rezolucija, praznika i manifestacija, to namerno ili iz nemara zaboravio, mogli su nacionalno svesni i odgovorni studenti toga da se sete, jer je dovoljno „lomparovski“, još dok profesor Lompar i nije bio top-tema. Pa da oni kojima treba Lajbnicov „dovoljni razlog“ da ne podrže Vučića nastave da guslaju stare mantre. Stani, čega da se sete? Pa dokumenta koji se zove „Strategija očuvanja i jačanja odnosa matične države i dijasporne i matične države i Srba u regionu“.

Strategija je doneta 2011. i ekspresno je, naravno, stekla status kontroverzne. Formalno, to je dokument Vlade Mirka Cvetkovića, iako se za njegove operativne tvorce smatraju nekadašnji Tadićev savetnik za nacionalno-regionalna pitanja i nacionalne organizacije Mladan Đorđević i nekadašnji ministar di-

jaspore Srđan Srećković – u to vreme još uvek član SPO. Što je najparadoksalnije, ta „Strategija“ je još uvek važeći dokument. Niko je nije zvanično ukinuo. Niti je ona po nekom automatizmu prestala da važi donošenjem Deklaracije prvog i izgleda jedinog „Svesrpskog sabora“ održanog 2024. u Beogradu.

Strategija je bila izazvala konsternaciju u takozvanom Regionu. Nećete verovati ali veću nego Memorandum o Kosovu i Metohiji koji su u maju 2026. u Kragujevcu godine obznanili Studenti u blokadi. Jer je za razliku od njega zvaničan, državni, dokument. Tu „Deklaraciju“ su u Hrvatskoj, Bosni i Crnoj Gori odmah nazvali „memorandumom 2“, ili „lajt načertanijem“, iako je kasnije, kad se odrekao Tadića, a spojio s Vučićem, Đačić i javno počeo da govori, bez kompleksa, o potrebi za novim „načertanijem“.

Hrvati su bili alergični na danas zaboravljenu „Strategiju“, maltene kao da ona u sebi sadrži i finansijsku pomoć „Vladi Republike Srpske Krajine u egzilu“ (koju eto Vučićeva vlast nije održala u Srbiji, valjda zato što priznaje Hrvatsku u sadašnjem formatu), a posebno se tlak digao Crnogorcima koji su protestovali pa je faktički „Strategija“ ublažena na Cvetkovićevoj vladi. Možda Božidara Đelića, Đinđićevog ministra finansija, pre pamтите po opskurnoj priči o tetkinom kauču nego po nekim mudrim izjavama. Jedna od takvih je da je kao potpredsednik Vlade Srbije zadužen za evropske integracije, izjavio da borba za nacionalno pitanje i za evropske integracije Srbije „ne samo da nisu u sukobu već su u dubokoj sinergiji“. Ali objasniti to u Briselu, takozvanom Regionu i ovima u bablu „srpskog sveta“. Upravo je pomenuta „Deklaracija“ htela da reši tu kvadraturu kruga.

Nakon ove digresije ipak da se vratimo na početak teksta i „kvalifikovanu većinu“ koju je Milo imao na referendumu za crnogorsku nezavisnost 2026. (55 odsto od izašlih da glasaju za nezavisnost). Za razliku od proste većine koja je važila na britanskom referendumu. Zašto? Zato što su predizborne tenzije u Srbiji takve da bi za uverljivost pobe-
de ili sastavljanje skupštinske većine bila potrebna izborna pobjeda sa „kvalifikovanom većinom“ koja je veća naravno od 50 i više odsto ili od 126 poslanika.

Kao što je sa Vučićem, bilo predsednikom Republike bilo potencijalnim „kancelarom“ nemoguća kohabitacija, tako je danas u Srbiji nezamislivo nešto što nije toliko neuobičajena praksa u iole pristojnim demokratijama – a to je manjinska vlada koju bi podržavala neka partija ili koalicija koja u njoj ne bi učestvovala, sa većim ili manjim ideološkim ili klijentelističkim ustupcima. Možete li zamisliti da SPS podrži manjinsku vladu Studentske liste, ili da Đilas, Ponoš i Ješić podrže Vučićevu manjinsku vladu? To teško, ali neke druge varijante su možda i moguće. Ako bi, kad bi se šalili, sudbina Srbije bila u pitanju.

Kakvi god da smo, imamo mi iskustva i sa manjinskim vladama: jednu takvu je februara 1993. formirala SPS. Za premijera je izabran Nikola Šainović – „ugledni privrednik iz Bora“, kako ga je Milošević reklamirao – a tu vladu su podržavali Šešeljevi radikali do jeseni 1993. kada dolazi do nesporazuma između njih i socijalista.

To što se proglašiš da si za EU, ma koliko za nju i bio iskreno lično i politički, to ne znači mnogo ako te EU ne prizna za partnera. A koalicija Evropska Srbija nije tu trenutno u boljoj poziciji, niti u istoj kao SNS 2012. godine. EU ne bi dozvolila sebi da otvoreno prizna i podrži cenzusno rizičnu koaliciju kao svog najpoželjnijeg partnera u Srbiji

Ono što je na cenzusu od 5 odsto bio neuspeh za SPS, danas bi na cenzusu od 3 odsto bio skok Sergeja Bupke, a to je 7,6 odsto glasova. Odnosno, to je bilo 22 poslanika od 250. Toliko je SPS osvojila na izborima decembra 2003. i nakon njih pružila podršku manjinskoj vladi Vojislava Koštunice. Nije zvanično bila ušla u vladu, mada je na izvestan način prešla psihološku granicu saradnje sa „dosmanlijama“.

I sa strane režima se daju, u inat takozvanoj referendumskoj atmosferi, čuti stavovi o potrebi „ubedljive“ pobjede. Faktički da sama Vučićeva lista ide preko 50 odsto. I više. I da se onda namikare na nju pomoćne partije radi utiska „narodnog jedinstva“ i potrebe „očuva-

nja Srbije“. Za SPS bi bilo mnogo dobro kad bi nakon ovih izbora uspjeli da izbegnu onu Vučićevu nadobudnu konstataciju da ih je uzeo iako mu nisu trebali za većinu.

Uveliko traje psihološka igra oko percepcije pobjede i (ne)priznavanja izbora. Studentska lista je psihološki u prednosti ako bude tesno, i nečija pobjeda mora da prođe kroz iglene uši. Zato je Vučiću potrebna „ubedljiva“ pobjeda. Da je bilo državotvorne svesti, „ćaciji“ i „blokaderi“ bi seli i napravili dogovor o „kvalifikovanoj većini“. Koja mora da sadrži potencijal izborne patologije. Odnosno da „kvalifikovana većina“ ukalkuliše, bar kompromisno, potencijal te patologije. Znači, apsolutna pobjeda nije sa 51 odsto, nego sa 61 odsto, a kompromisno se dode negde do Milove kvalifikovane većine od 55 odsto. Jer i studenti znaju da nemaju mehanizam da anuliraju u potpunosti razrađeni algoritam izborne patologije.

Ne treba biti baš apsolutno uveren da će euforija sa predaje Studentske liste u RIK i doćeci studenata – biciklista širom Srbije da se po automatizmu preslikaju na fanatizovanu kontrolu izbora na dovoljno biračkih mesta kako se izbori ne bi kompromitovali. Naprednjaci među sobom već govore da „vode sa deset nula“, a vi vidite kako. I nemaju manipulativni rezervoar glasova kakav je nekad Milošević imao sa Kosova.

Nakon masovnih demonstracija 15. marta prošle godine u Beogradu, potonji zahtev iz maja studenata za vanrednim izborima, malkice je bio i po principu – a šta sad? Prestale su tada priče o takozvanoj tehničkoj ili prelaznoj vladi na koju bi Vučić na političkom alergo-testu pokazao verovatno najviši stepen alergičnosti jer ga to podseća na 5. oktobar – dan koji ga je umnogome formirao. Bilo bi paradoksalno, ali politički možda isplativo za Srbiju da neka vrsta prelazne vlade bude izlaz iz moguće postizborne krize. Doduše, teško sa Vučićem kao prelaznim premijerom. Eventualno sa nekim njegovim Milomirom Minićem, ako je takvog moguće naći. Dogovor o „kvalifikovanoj većini“ bio je mnogo potrebniji od ovako sklepanog i jalovog REM-a, na primer.

Lista Evropska Srbija ili koalicija „ĐPJ“ (Đilas–Ponoš–Ješić) ima zadatak da se pokaže cenzusno dostojnom koalicije „ČBČ“ (Čedomir Jovanović – Boris Tadić

– Nenad Čanak). To je bio Savez za bolju Srbiju – LDP, LSV, SDS. Lista je prešla izborni cenzus na vanrednim parlamentarnim izborima održanim 2016. godine. Bile su to iglene uši – 5,02 odsto glasova, ali na cenzusu od 5 odsto. Zato je izazov koalicije „ĐPJ“ veći. I barabar je ko su veći EU poklonici, onda ČBČ ili sad ĐPJ. Možda oni prvi čak više, iako nisu „evropsko“ imali u imenu koalicije. Mada su kad ih sve pogledaš (sem Čanka) to restlovi Demokratske stranke.

To što se proglasiš da si za EU, ma koliko za nju i bio iskreno lično i politički, to ne znači mnogo ako te EU ne prizna za partnera. A koalicija Evropska Srbija nije tu trenutno u boljoj poziciji, niti u istoj kao SNS 2012. godine. EU ne bi dozvolila sebi da otvoreno prizna i podrži cenzusno rizičnu koaliciju kao svog najpoželjnijeg partnera u Srbiji.

Slično je i sa Rusima. To što je neko javno najviše za Ruse, ne znači da je to najpoželjniji partner za tu veliku silu. Jer da nije tako, onda bi Autentična desnica Miloša Jovanovića i ništa manje autentična desnica Branimira Nestorovića bile favoriti na izborima. Pa ako je ko za Putina, to je Vulin, ali oko njega se baš ne otimaju proruske opcije da im bude koaliciona jagoda na šlagu. Čak se stvara utisak da neko nekome nameće Vulina – ideologa „srpskog sveta“.

Vučić se pedantno trudi da održi utisak jedinog kredibilnog partnera velikim silama. I da se svaka zadovolji stepenom svog uticaja, jer nijedna ne dobija sve. Kod Tita je u spoljnoj politici više bilo kreiranja nego prilagođavanja (iako je i toga svakako bilo). Kod Vučića je više prilagođavanja i simuliranja nego kreiranja ali i za to treba veštine u ovakvom svetu. Kao što i pobjeda na izborima zavisi i od percepcije, tako zavisi i uverljivost prema svetu.

Algoritmom izborne patologije ponovljenim na više izbora Vučić je sebi učinio medvedu uslugu da sad kad bi hipotetički i glat pobedio bilo bi mu teško da ostavi i utisak uverljivosti o pobjedi. Zato mu je potrebna „ubedljiva pobjeda“. Da mu ne trebaju tamo neki „jezičnici na vagi“, već da ih prima inkluzivno radi jedinstva Srbije. U asimetričnom derbiju studenata i Vučića studentsko-opozi-

ciona Srbija je grešila kad je insistirala na mišljenju da Vučić ne raspisuje izbore jer ne sme, jer da zna da će pobediti raspisao bi ih. Što znači da sad zna da će pobediti kad ih je konačno raspisao.

Ideje se prisvajaju, asimiluju. Iako su takozvane porodične vrednosti i poseba porodicama širom Srbije bitan deo Vučićeve kampanje, u njoj se ne ističe možda najveći promoter tih vrednosti

Ne treba biti baš apsolutno uveren da će euforija sa predaje Studentske liste u RIK i dočeci studenata – biciklista širom Srbije da se po automatizmu preslikaju na fanatizovanu kontrolu izbora na dovoljno biračkih mesta kako se izbori ne bi kompromitovali. Naprednjaci među sobom već govore da „vode sa deset nula“, a vi vidite kako

među naprednjacima – beogradski gradonačelnik Aleksandar Šapić. Dok je neko ko je zaista prvi uveo u srpsku politiku porodične vrednosti bio Bogoljub Karić. Tek posle su došle Dveri sa svojim porodičnim konceptom.

No dobro, politički darvinizam radi i u opoziciji. Posle izbora tome će doprijeti i takozvani Dontov otpad (ono glasova što ostane ispod cenzusa deli se onima najuspešnijima, prvom najviše). Sudeći po dosadašnjem delu kampanje studenti su okončali „prajmarise“ u opoziciji. Evropska Srbija ostaje u treći, nekome će se učiniti i iz inata. Možda im to i donese neki poen. Tim stavom skočili su Vučiću u oči, ali treba

i nekim drugima. Koji im neće zameriti taj Vučićev kompliment. Nikako zlu-radost u ovom slučaju. Jer Vučiću su baš sad potrebni saveznici u borbi protiv nadirućeg „totalitarizma“ (studentskog valjda). U cenzusnim derbijima bitan je i broj lojalnih članova partije i članova njihovih porodica. Pa i ponekog prijatelja. Dobro, dešava se da partija uzme manje glasova nego što ima članova, ali ne u slučaju SPS kojoj je članstvo najveća garancija za prebacivanje cenzusa. Dok drugim listama pred istim iskušenjem to nije garancija.

Sem SNS teško ko danas u Srbiji ima baš broj realnih članova koji garantuje cenzus. Socijalisti imaju veći potencijal da odole glasanju za Vučića nego članovi Evropske Srbije za studente. Niti će naprednjaci voditi kampanju protiv SPS, dok se animozitet pristalica Studentske liste prema Evropskoj Srbiji izlio kao iz šahta kad pukne cev. Tu ne bi pomogao ni „sporazum o nenapadanju“ da je potpisan.

S druge strane, Evropska Srbija se tu drži dostojanstveno. Jer nema izbora. U „ĐPJ“ se sad forsira mantra da sutra skupštinska većina pripada Studentskoj listi, njima i Novoj DSS. Što u Novoj DSS izaziva blagu nelagodu – to što ih „evropljani“ vide kao listu povezanih sudbina, možda čak i na čudan način, sad kad nema Mikija, kao slamku spasa za održivost argumenata za izlazak na izbore na ovaj način.

U odnosu na studentske proteste 1992. ili 1996/97. kad su studenti podržavali jake opozicione koalicije kao DEPOS ili Zajedno, sada su prvi put studenti jači faktor od konvencionalnih partija opozicije. I SNS u vrhu liste ima realno najjače partijske ljude – pored Vučića, Miloša Vučevića i Anu Brnabić. Stara fora – neka stranačka ličnost kao instant hit je izlišna kad je tu Vučić kao kandidat za premijera. Nosilac Studentske liste Ilija Srdanović, kad bi ovi došli na vlast, imao bi verovatno veći uticaj nego njegov kolega lekar Đuro Macut kao instant premijer.

I Srdanović i Macut podsećaju na 1990. godinu i vreme prvih izbora kad je mnogo lekara ušlo u Skupštinu. Mada to nije razlog za baš neku veliku nostalgiju. **N**

FOTO: NATIONAL GEOGRAPHIC

KADA JE OPTUŽBA ZA IZDAJU POSTALA SMRTNA PRESUDA

National Geographic otkriva mračnu stranu Tjudora

U Engleskoj Tjudora nije bilo dovoljno biti nevin da biste sačuvali glavu. Ponekad je bilo mnogo važnije ne predstavljati problem kralju. Iza raskošnih palata, kraljevskih venčanja i monumentalnih portreta vodila se surova borba za presto, veru i nasledstvo, u kojoj je saveznik preko noći mogao postati izdajnik, a optužba za izdaju najefikasnije političko oružje.

Upravo tu mračniju stranu jedne od najčuvenijih evropskih dinastija istražuje novi dokumentarni serijal „Kako su Tjudori izgubili glave“, čije se nove epizode emituju svake nedelje na kanalu NATIONAL GEOGRAPHIC. Istoričari Den Snou i profesorica Suzana Lipskomb ponovo otvaraju dosijee nekih od najpoznatijih pogubljenja tog doba, među kojima su slučajevi Ane Bolen, Marije Stjuart i zagonetnog Perkina Vorbeka.

„Tjudori su nas oduvek fascinirali, ne samo zbog svoje moći i raskoši već i zato što je život na njihovom dvoru bio podjednako opasan koliko i glamurozan“, objašnjava Snou povodom serijala.

On i Lipskombova zato se vraćaju originalnim dokazima pitajući se da li su spektakularna pogubljenja tog vremena bila neizbežne tragedije, politička nužnost ili nešto mnogo proračunatije.

Za Snoua je to istorija u svom „najljudskijem, najdramatičnijem i najbrutalnijem“ obliku.

KRALJICA KOJA JE POSTALA PREPREKA

Nijedan slučaj možda bolje ne pokazuje opasnost tjudorskog dvora od sudbine Ane Bolen. Druga supruga Henrija VIII optužena je za preljubu i izdaju i pogubljena 1536. godine.

Vekovima je ostala zapamćena kroz sliku zavodnice koja je kralja navela da poništi prvi brak i zemlju uvela u verski preokret. Snou i Lipskombova vraćaju se dokazima koji otkrivaju drugačiju Anu – ženu čije su ideje uticale na Englesku i čiji ugled, smatraju autori, zaslužuje novo preispitivanje. Druga kraljica završila je na gubilištu pola veka kasnije. Marija Stjuart dugo je opisivana kao impulsivna žena koja je sama izazvala sopstvenu propast.

Nova istraživanja, uključujući nedavno otkrivena šifrovana pisma, otkrivaju znatno složeniju ličnost: obrazovanu, harizmatičnu i politički promišljenu kraljicu suočenu sa moćnim neprijateljima, nasiljem i izdajom. Pitanje više nije samo zašto je pogubljena, već koliko su Elizabeta I i njeni ljudi pomogli da njen put neizbežno završi na gubilištu.

PRINC ILI NAJVEĆI PREVARANT SVOG DOBA?

Još intrigantniji je slučaj Perkina Vorbeka, koji je tvrdio da je Ričard od Šruzberija, jedan od nestalih Prinčeva u Kuli. Da je govorio istinu, legitimitet Henrija VII i nove dinastije mogao je biti ozbiljno ugrožen.

Snou priznaje da su i njega i Lipskombovu dokazi zaintrigirali više nego što su očekivali. Oboje su se, kaže, neko vreme „poigravali“ mogućnošću da je Vorbek zaista mogao biti zakoniti kralj, ali su na kraju ipak zaključili da dokazi nešto više idu u prilog tome da je bio pretendent.

Do tih zaključaka ne dolaze iz televizijskog studija. Putuju kroz Britaniju i Evropu, ulaze u arhive koje su retko dostupne javnosti, proučavaju pisma, slike, zvanične spise, arheološka otkrića i nova istraživanja. Snou posebno ističe stručnost svoje koleginice, nazivajući Lipskombovu vodećim autoritetom za tjudorsko doba i priznajući, uz karakterističan humor, da još nije dostigao „taj nivo“ da može ozbiljno da se prepire sa njom oko Tjudora.

Šest priča tako postaju šest istraga o mnogo većem pitanju: gde se u autokratskom sistemu završavala pravda, a počinjalo političko uklanjanje protivnika?

Pet vekova kasnije, presude su izvršene i glave odavno pale. Ali slučajevi još nisu zatvoreni.

ŠTA JE TO SADA DRUGAČIJE?

Vučić ima 900.000 novih razloga za brigu

Studenti su osim opozicionog elana, bunta i suprotstavljanja režimu, ponudili catch-all, koji za razliku od Vučićevog ne spaja nespojivo, nego okuplja prihvatljivo za sve. Ono što na prvu loptu nije uočljivo, studenti su doneli još jednu značajnu promenu – promenili su demografsku sliku elektorata. Izbori imaju za lajtmotiv pitanje referendumske atmosfere, dakle situacije u kojoj se stvari maksimalno pojednostave i postave pred glasače – da li hoćete „ovo“ ili nećete

Piše Veljko Miladinović

U našim konkretnim uslovima mislim da su ideje o lustraciji, a pogotovo o oduzimanju nelegalno stečene imovine vrlo atraktivne za veliki broj ljudi, daleko veći broj od onih kojima se iz raznih razloga ne dopadaju

Rodoljub Šabić

podigli svoj saldo za jedan odsto (malo manje od 30 odsto, daleko od 50), ali su vešto probali da se predstave kao jedina opcija protiv „dosmanlijske“ vlasti. Vučić je bio manje vešt – jer je i političkim analfabetama jasno da deset kandidata sa „druge strane“ cepkaju glasove, dok su svi koji su i blizu vlasti podržali („zalegli“) za Vučića, koji je toliko bežao od drugog kruga, da se govorilo da je za svaki slučaj objavio rat i „krugu dvojke“, plašeći svoje glasače „onima koji ispijaju espresso i točeno pivo“. Ali je svakako bio efikasniji i izbegao drugi krug za koji se opozicija spremala, tako da su se i „najgrađanskije“ orijentisani glasači psihički pripremali kako da zaokruže na listiću ime Vuka Jeremića, koji je na kraju imao samo četiri odsto glasova, ali to je već priča o zrelosti neke druge, ranije opozicije.

Izbori koji su pred nama imaju za lajtmotiv pitanje referendumske atmosfere, dakle te situacije u kojoj se stvari maksimalno pojednostave i postave pred glasače – da li hoćete „ovo“ ili nećete.

Predsednički izbori, kada se uđe u drugi krug, hteli to ili ne, daju osećaj svojevrsnog referenduma, jer nema mnogo prostora za bikanje. I kao nepisano pravilo se navodilo da se kod nas vazda vlast menjala na predsedničkim izborima. Što ne mora da bude uvek tačno, jer na primer Koštuničina vlast se nije urušila kada je Tadić pobedio na predsedničkim izborima 2004. godine, pa smo, eto, doživeli i iskustvo kohabitacije.

To „pravilo“ da se vlast menja na predsedničkim izborima zapravo proizilazi iz ovog da se menja u referendumske atmosfere. Kada se pojedno-

stave stvari, na predsedničkim izborima 2008. godine, u drugom krugu se biralo između onih kojima je EU bila za trunku važnija od Kosova (Tadić) i onih kojima je Kosovo za trunku, ili apsolutno, važnije od EU (Nikolić). I Tadić je tada pobedio. Četiri godine kasnije radikali su bili naprednjaci, a narativ je prebačen na „žute lopove“, nisu više bili čuvari Kosova, nego borci protiv korupcije – javnost je u međuvremenu uhvatila apatiju, milion ljudi manje je glasalo, ali Nikolić je pobedio. I urušila se arhitektura vlasti demokrata. A Vučić je kasnije borbom protiv korupcije, neko bi na to stavio navodnike, učvršćivao podršku (seća li se neko srpskog Eliota Nesa?).

I za sve ovo vreme, za ovu deceniju i po, opozicija, debelo fragmentirana dobrim delom sa potpisom A. V., nije uspeła da se približi tom referendumskom idealu.

Nedavno je Zdravko Ponoš, lider partije SRCE, koja izlazi na izbore u okviru „evropske koalicije“, rekao da je referendumska atmosfera umrla na porođaju, kad su studenti saopštili da ne žele saradnju sa opozicijom. Ali referendumska atmosfera se ipak izgradila, da su i stranke koje izlaze na izbore proživljavale ozbiljne unutrašnje pritiske da se povuku sa izbora.

Šta je to što je sada drugačije?

Studenti su osim opozicionog elana, bunta i suprotstavljanja režimu, ponudili catch-all, koji za razliku od Vučićevog ne spaja nespojivo, nego okuplja prihvatljivo za sve.

Opozicione stranke su bile zakucane na svojim pozicijama i idejno-ideološkim etiketama, kao što su i sada, dok kod Studentske liste nema prostora za postavljanje pitanja koja razvodnjavaju ono osnovno – da li vi želite da vlast u ovoj zemlji bude ovakva. I nema tu prostora da se sa suprotne strane ubacuju udice oko EU, ratova devedesetih i raznih pitanja iz korpusa nacionalnih interesa...

Da li se danas iko seća kako je na parlamentarnim izborima 2007. godine, tadašnja Srpska radikalna stranka, promovisala slogan „50% + tvoj glas“ ili kako je Aleksandar Vučić na predsedničkim, deset godina kasnije, govorio da su ti izbori borba njih deset protiv njega jednoga?

U pozadini oba slučaja stoji razumevanje – ili makar podsvesni osećaj – da se vlast na izborima najlakše menja u takozvanoj referendumskoj atmosferi, koja se ne mora uvek tako imenovati, ali se stvari moraju postaviti i pojednostaviti – da li si za to da „ovi i dalje vladaju“.

Radikali 2007. godine nisu bili pre više efikasni, pošto su na tim izborima

GODINE 2023. ČAK 24,1 ODSTO MLADIH JE REKLO DA NE PRATI POLITIKU, DA BI 2025. NJIH SAMO 3,6 ODSTO REKLO TO ISTO

Ali, ono što na prvu loptu nije uočljivo, studenti su doneli još jednu značajnu promenu – promenili su demografsku sliku elektorata. Za ovo možemo da konsultujemo redovna istraživanja o stavovima mladih koje sprovodi Krovna organizacija mladih Srbije. U poređna analiza podataka o stavovima mladih otkriva značajne promene i otvara potpuno novi prostor koji će činiti značajan faktor na ovim izborima.

Na primer, na pitanje o zainteresovanosti mladih za političke teme, 2023. godine čak 24,1 odsto mladih je reklo da ne prati politiku, da bi 2025. godine njih samo 3,6 odsto reklo to isto. Na konkretno pitanje o zainteresovanosti za politiku, 2020. godine 9,1 odsto ispitanika je reklo da je potpuno nezainteresovano, a samo 25,2 odsto je navelo da je veoma zainteresovano. Pet godina kasnije, taj odnos je dramatično promenjen. Čak 49,1 odsto je navelo da je u potpunosti zainteresovano za politiku, uz 31,4 odsto koji su zainteresovani (sa ocenom 4 na skali od 1 do 5), dok je sasvim nezainteresovanih samo 2,9 odsto i uglavnom nezainteresovanih 2,8.

Na pitanje „Koliko ste zainteresovani za politička dešavanja?“, na skali od 1 do 5 (1 – uopšte nisam zainteresovan/a, 5 – veoma sam zainteresovan/a), prosečan odgovor mladih koji su učestvovali u istraživanju je 4,21. Odgovore 4 i 5 dalo je kombinovano 80,5% ispitanika.

„Za razliku od prethodne godine, sada ne postoje statistički značajne razlike kada je reč o zainteresovanosti za politička dešavanja u odnosu na starost ispitanika, što znači da su sve starosne kategorije mladih u jednakoj meri zainteresovane za politiku. Isto tako, mlade žene su izražavale nešto nižu zainteresovanost u odnosu na mlade muškarce u prethodnim godina, ali ove razlike više ne postoje, odnosno nisu statistički značajne“, navedeno je u ovom istraživanju.

I to je promena koju su doneli protesti posle pada nadstrešnice u Novom Sadu.

U Srbiji inače ima nešto više od 900.000 birača koji spadaju u kategoriju mladih – punoletni do 30 godina. Krajem 2023. godine, na primer, mladih od 15 do 30 je, prema statističkim procenama, bilo 1.119.000 (16,80%), uz pretpostavku da oni u izlaznoj kategoriji nisu izgubili osećaj pripadnosti mladima, te

NAPREDNJAČKA VLAST JE DEFINITIVNO IZGUBILA BITKU ZA MLADE. SADA VEĆ DELUJE KAO DAVNA PROŠLOST KADA JE NAPREDNJAČKA LISTA NA IZBORIMA 2020. IMALA VELIKI BROJ IZDANAKA NAPREDNJAČKE AKADEMIJE MLADIH LIDERA. CELA GENERACIJA „LIDERA“ POSLUŽILA JE ZA JEDNOKRATNU UPOTREBU, PA JE OD 28 POSLANIKA KOJI SU SPADALI U MLADE LJUDE 2020. GODINE, PRIČA PALA NA NJIH ŠESTORO. SLIČNO JE I SA STUDENTIMA KOJI ŽELE DA UČE

da nisu dramatično menjali stavove, a kako su 15-godišnjaci iz ove statistike većim delom postali punoletni, procena je da se između 14 i 17 odsto birača može smatrati mladima koji će biti novi rezervoar glasova na sledećim izborima.

Kada je reč o političkim temama koje ih interesuju, primetan je pad interesovanja za nacionalne i ekonomske teme, dok skaču teme poput korupcije, bezbednosti i funkcionisanja demokratije u Srbiji. Demokratija je bila tema za prosečno 45% prethodnih godina, a posle pokretanja protesta to je tema koja interesuje 74,4% mladih. Nacionalne teme (u istraživanju navedeno: Kosovo, situacija u regionu, spoljna politika Srbije) prethodnih godina bile su na oko 45%, da bi 2025. godine pale na 32 odsto.

Kada je reč o pitanju najvećih problema koje detektuju mladi, definitivno dominira pitanje korupcije. Oko polovine ispitanika je godinama to videlo kao problem, 2023. je taj procenat pao na 40%, da bi prema istraživanju za 2025. godinu čak 81,3 odsto detektovalo korupciju kao problem. Zanimljivo, znatno je opao obrazovni sistem kao problem kod mladih, godinama je taj problem isticalo između 65% i 70% mladih, da bi posle protesta postao „najmanje“ važan problem sa samo 34% odgovora, što govori o porastu poverenja u obrazovne institucije. Veliki skok je primetan i kod odgovora – nedostatak demokratije i pravde (sa 56,2% na čak 79%).

A posebno je zanimljiva promena u odnosu mladih prema demokratiji, 59,9% ispitanika je potvrdno odgovorilo na pitanje da li je demokratija najbolji oblik vladavine, dok je 16,6 odsto reklo

da nije, a 23,6 odsto je reklo da ne zna.

U idealnom svetu verovatno ovo ne bi bila prevelika podrška demokratiji, ali je značajna promena da se potvrđan odgovor na ovo pitanje kretao između 35% i 45%. Protesti su doneli porast poverenja u demokratiju od 20 odsto.

Ako nekoga zanima, mada to nije dominantna tema, odnos prema Evropskoj uniji nije se dramatično promenio, ali autori izveštaja su naveli da je „došlo do blagog rasta podrške i da relativna većina mladih podržava članstvo Srbije u EU“.

Naprednjačka vlast je definitivno izgubila bitku za mlade. Sada već deluje kao davna prošlost kada je naprednjačka lista na izborima 2020. imala veliki broj izdanaka naprednjačke Akademije mladih lidera. Cella generacija „lidera“ poslužila je za jednokratnu upotrebu, pa je od 28 poslanika koji su spadali u mlade ljude 2020. godine, priča pala na njih šestoro. Slično je i sa studentima koji žele da uče.

Iako se predstavljalo da su studenti podeljeni na blokade i cacijske, istraživanja pokazuju da mladi u ogromnim procentima podržavaju studentske proteste. Prema citiranom istraživanju, 73,7% „veoma pozitivno“ ocenjuje studentske proteste, a 15,9 odsto je reklo „pozitivno“, dakle ukupno nešto manje od 90 odsto. A 89 odsto u potpunosti je podržavalo studentske zahteve.

I to je bila društvena podloga za podgrevanje referendumske atmosfere. I to što su mladi korupciju identifikovali kao glavni problem – a što je opet posledica pada nadstrešnice koji je toliko slojeva problema ovog društva otvorio – delom je razlog što u programu Studentske liste borba protiv korupcije i lustracija drže visoko mesto među prioritetima.

„Cilj će biti procesuiranje konkretnih pojedinaca na osnovu dokazanih radnji, uz potpunu eliminaciju masovnog otpuštanja ili automatske diskvalifikacije celih organa. Formiraće se Sud za visoku korupciju i Javno tužilaštvo za visoku korupciju kao trajni, posebni organi sa nadležnošću na celoj teritoriji države“, izjavila je Sara el Sarag, advokatica i kandidatkinja sa Studentske liste.

U izlaganju svojih planova, predstavnici Studentske liste ističu da „neće biti političke čistke“. Nekada se to govorilo da „neće biti revanšizma“. Kada god

se pomene tema lustracije, dve su teme koje se odmah nadovežu: jedna je zašto to nije učinjeno posle Petog oktobra, a druga je „da li će biti revanšizma“, u kom bi se išlo po dubini.

„Elementarna logika nalaže da se lustracija, ako se već sprovodi, odnosi pre svega na nosioce visokih funkcija. Ali, razume se, ne nužno samo na njih. Uvek je moguće da se neka ideja nekog političkog programa ne dopadne određenom krugu ljudi pa shodno tome i da odvrati neke potencijalne birače. Ali u našim konkretnim uslovima mislim da su ideje o lustraciji, a pogotovo o oduzimanju nelegalno stečene imovine vrlo atraktivne za veliki broj ljudi, daleko veći broj od onih kojima se iz raznih razloga ne dopadaju“, kaže za Nedeljnik pravnik Rodoljub Šabić, dugogodišnji poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.

On kaže da su za uspeh bilo kog zakona bitna dva uslova – da je normativno važno artikulisan i da postoji iskrena volja vlasti da ga dosledno primeni.

„U slučaju zakona iz 2003. godine nije bio ispunjen nijedan od ta dva uslova“, kaže nam Šabić.

Zato je važno da se ta ideja što jasnije prenese, ali je, kako kaže, pitanje da li je to u konkretnim okolnostima moguće.

„Za precizniju artikulaciju nadajmo se biće vremena. Ali važno je učiniti jasnim da u osnovi ideje lustracije nije nikakav ‘lov na veštice’ i revanšizam već stvaranje uslova za transformaciju autokratskog u demokratsko društvo. A što se tiče oduzimanja nelegalno stečene imovine, ironijom sudbine bar privremeno bi kao solidan alat mogao da posluži čak i zakon koji je donela aktuelna vlast – Zakon o utvrđivanju porekla imovine i posebnom porezu. Svojevremeno ga je i predstavila kao ‘mač protiv korupcije’ ali po njemu za više od pet godina nije donela nijedno rešenje“, kaže Šabić.

I zaista bi bila ironija, možda još veća, da Aleksandar Vučić koji je vlast učvrstio na borbi protiv korupcije, zbog korupcije izgubi vlast, a kopači istorijskih analogija bi svakako ovde iskopali onu o Miloševiću koji je na Kosovu došao na vlast, da bi zbog Kosova na kraju vlast izgubio.

Sociolog Slobodan Antonić je svojevremeno u jednom radu o Slobodanu Miloševiću definisao njegovu vladavinu kao „vlast sultanističkog samodržca“, koja se razlikuje od klasične autokratije. Ona počinje pobedom na izborima, „kako vreme prolazi, početni legitimitet poste-

IAKO SE PREDSTAVLJALO DA SU STUDENTI PODELJENI NA BLOKADERE I ČACIJE, ISTRAŽIVANJA POKAZUJU DA MLADI U OGROMNIM PROCENTIMA PODRŽAVAJU STUDENTSKE PROTESTE. PREMA CITIRANOM ISTRAŽIVANJU, 73,7% „VEOMA POZITIVNO“ OCENJUJE PROTESTE, A 15,9 ODSOTO JE REKLO „POZITIVNO“, DAKLE UKUPNO NEŠTO MANJE OD 90 ODSOTO. A 89 ODSOTO U POTPUNOSTI JE PODRŽAVALO STUDENTSKA ZAHTEVA

peno nestaje, pa su potrebna sve češća i veća nasilja da bi se vlast zadržala“.

Dalje: „Kako puko nasilje nije dovoljno, režim se uporedo oslanja na ustroj opšteg podmićivanja (klijentizam), šireći ga i na mesta koja su prethodno bila pošteđena (univerziteti, škole, bolnice

itd.). Na kraju, kada je celo društvo prožeto kljantizmom, to dovodi do vrlo jasne podele na naše, i stoga povlašćene, i ne-naše, i stoga obespravljene.“

Neke analogije izgleda i same dolaze, i kada ih ne tražimo. Ko baš insistira na tezi da se neke stvari nikada ne menjaju, imao bi čime da to argumentuje.

Antonić je u tom radu, kada je detektovao Miloševićeve greške koje su i dovele do pada njegovog režima, a koji bi možda da je neke stvari drugačije radio potrajao mnogo duže od jeseni 2000, pored narastajućeg nasilja, naveo i da

se jedna ticala ulaska Vojislava Šešelja u vladu. Iako je, kako navodi, posle izbora 1997. „bio veoma voljan da novu vladu napravi sa Vukom Draškovićem“.

Miloševića je zatezanje Draškovića oko broja potpredsedničkih mesta „razgnevilo“, pa se „doslovce preko noći, okrenuo Šešelj i sa njim brzo našao zajednički jezik“. E sad, u kontrafaktualnoj istoriji, prema Antoniću, „da je Drašković tada ušao u vladu, širenje nasilništva teško da

bi se odigralo tom brzinom kao sa Šešeljom“, jer bez obzira na sve mane, Drašković je ipak osećao stanovito poštovanje prema demokratiji, akademskoj i medijskoj eliti. „Izvesno je da sa njim u vladi ne bi bili doneseni neki od zloglasnih zakona – poput Zakona o univerzitetu (1998) ili Zakona o javnom informisanju (1998)...“

Naravno da danas nije sve isto. Vučić je na vlast došao tako što se odmakao od Šešelja, a sada je, svakako ne preko noći, u svoje redove usisao radikale i ono što je od njih ostalo, niti ta činjenica što su se radikali integrisali u aktuelnu vlast nešto suštinski menja, ali može da bude dobra ilustracija o još jednom koraku u udaljavanju od demokratije.

A istraživanja, da podsetimo, pokazuju da je mladima demokratija (postala) izuzetno važna. I tu su stvari i linije podela prilično jasne. Skoro kao neko referendumsko pitanje. **N**

„SAKRIJ BABI LIČNU“

Kako da pričate sa njima o izborima

Bili smo svi nekada u diskusijama koje bi se završile tako da na kraju „ne razgovaramo“ da ne bi otišlo dalje od verbalnog sukoba. Ali stvari sa familijom su mnogo komplikovanije. Kako da majku ili oca – ili svoje dete – ubedite da glasa za neku političku opciju?

Piše Ana Mitić

Pitanje za koga će ko glasati za vreme nedeljnog ručka je u mnogim porodicama postalo „klizav“ teren jer su deca i roditelji na suprotnim stranama. Još na predjelu bi krenula svađa, do supe „završili smo za sva vremena“, a ima i slučajeva izbacivanja iz kuće.

I to u Srbiji gde se svi kunu kako bi sve uradili za svoju decu samo da im bude bolje... Osim kada treba da se glasa.

Bili smo svi nekada u diskusijama koje bi se završile tako da na kraju „ne razgovaramo“ da ne bi otišlo dalje od verbalnog sukoba. Ali stvari sa familijom su mnogo komplikovanije.

Kako da majku ili oca – ili svoje dete – „izbrišete“ jer glasa za drugu političku opciju?

Nije samo problem generacijski jaz već je pre svega neinformisanost ta koja otežava kako pričamo sa našima koji ne vide dalje od onoga što im se servira putem medija ili algoritama pa nemaju jednu celovitu sliku.

Kako se sa neistomišljenicima, a u ovom slučaju su to ljudi koje volimo i sa kojima smo bliski – naši roditelji ili babe, dede, tetke, stričevi i drugi članovi familije – priča o glasanju na izborima a da se ne posvađamo?

Zar nismo već dovoljno podeljeni?

Često kažu stariji „Dao mi je 20.000 dinara, evo i sad je opet dao pare, pa naravno da ću da glasam za njega“ ili „Daje mi penziju. Neću valjda za ustaše da glasam?“...

Šta je tu protivargument kada pričamo sa starijim glasačima?

„Racionalan kontraargument je da im nije on dao pare nego su to naše pare koje oni dele da bi kupili glasove“, objašnjava Iva Branković, docentkinja na Fa-

kultetu političkih nauka u Beogradu i sistemska porodična psihoterapeutkinja.

Neki stariji će to uspeti da čuju, ali oni koji pate zbog toga što sa godinama više nemaju kontrolu nad svojim životom i članovima porodice, neće moći to da prihvate.

Još devedesetih je bilo tih generacijskih podela prema vlasti, pa su mladi držali demonstracije na Terazijama a za to vreme su njihovi roditelji, babe i dede bili na promiloševićevskom mitingu na Ušću.

Od tada potiče ona ideja da se babama i dedama sakriju lične karte da ne bi mogli da glasaju.

Znamo svi šta je bilo posle i ko je bio na pravoj strani. Da li su naši roditelji kratkog pamćenja?

ZA NJIHOVOG ŽIVOTA DESILE SU SE PROMENE KAKVE DRUGE GENERACIJE NE MOGU NI DA ZAMISLE. UPLAŠENI SU I PRIRODNO JE DA ŽELE DA ZADRŽE PRIVID KONTROLE. AKO TO RAZUMEMO, MOŽEMO ZA NJIH DA IMAMO EMPATIJU I DA IZ TE POZICIJE UDEMO U RAZGOVOR

Ovo je baš teška tema i prilično je bolna ljudima, jer dira u srž nekoliko stvari koje su nam važne. Pod jedan, tu su vrednosti koje nas određuju kao ljude i teško nam je da od njih odustanemo; a pod dva, tu su naše porodice i drugi bliski ljudi, koji takođe predstavljaju neku vrstu našeg ogledala i što je još važnije, načina na koji definišemo sopstvenu vrednost, kaže Iva Branković.

„Kad se ove dve stvari udruže, odnosno, kad su u riziku vrednosti i slika o sebi, ljudi ulaze u stanje ugroženosti i tu

nema mnogo prostora za racionalnost. Važno je da prihvatimo da je teško sa bliskim ljudima razgovarati ukoliko smo na dijametralno suprotnim stranama. Okej je što smo u tim situacijama uznemireni, ali na taj način ne možemo mnogo da postignemo. Nekad je čak bolje odustati nego pokušavati uprkos snažnom emocionalnom naboju.“

Nije lako prihvatiti, dodaje, da smo članovi iste porodice a mislimo potpuno različito. Ipak, i te kako je moguće, i dešava se, posebno u društvima u kojima je pristup informacijama tako ograničen odnosno selektivno pristupačan u zavisnosti od toga gde živite i koliko godina imate.

„Iako ima izuzetaka, generacija najstarijih koju odlično targetira postojeća vlast ima specifična zajednička obeležja, a to su tradicionalnost i autoritarnost. Za njihovog života desile su se promene kakve druge generacije ne mogu ni da zamisle. Uplašeni su i prirodno je da žele da zadrže privid kontrole. Ako to razumemo, možemo za njih da imamo empatiju i da iz te pozicije uđemo u razgovor, ali ponekad je zapravo bolje pustiti ili eventualno odgovarati od glasanja uopšte“, kaže Iva Branković.

Možda je stavljanje u „njihove cipele“ najbolja početna pozicija za razgovor. Stariji su uglavnom konzervativniji, manje skloni promenama jer znaju oni da „uvek može gore“ (ali može i bolje), neki bi rekli „u svojoj zoni komfora“, a pre je to filozofija „čuti i trpi“ jer su prošli svašta u poslednjih 40 godina a ostalo je još malo života i žele da ga prožive u miru – i kome je sad do revolucije.

Mladima jeste, pošto su, sa druge strane, uvek liberalniji i žele da menjaju stvari jer je u pitanju njihova budućnost. A tek ovi klinici, Gen Z, imaju hrabrosti da menjaju sve što im ne valja, na čemu im se zavidi, od posla od kojeg će lako odustati ako im recimo samo ne odgovara to što gube u prevozu više od sat vremena, pa do ozbiljnijih stvari – čemu evo svedočimo.

Iva Branković naglašava još jednu stvar koja nije toliko utešna, ali je istinita – potpuno nerazumevanje između generacija se ne dešava baš u svim porodicama kako nam se često prodaje, već uglavnom u porodicama u kojima postoji stroga hijerarhija i jaka autoritarna struktura kod određenih članova.

U idealnotipskim porodicama najstariji članovi trebalo bi da prihvataju da srednja generacija i mladi bolje razumeju aktuelna društvena dešavanja i da prihvate njihov uticaj. Takvih porodica i takvih starijih ima, samo što o njima manje slušamo nego o onima koji su 'zadrti i nemogući za saradnju'

Iva Branković

„U idealnotipskim porodicama najstariji članovi trebalo bi da prihvataju da srednja generacija i mladi bolje razumeju aktuelna društvena dešavanja i da prihvate njihov uticaj. Takvih porodica i takvih starijih ima, samo što o njima manje slušamo nego o onima koji su 'zadrti i nemogući za saradnju'. Ima starijih ljudi koji ne koriste internet, pa ipak veruju svojoj deci i unucima.“

Ono što hoće da kaže je da ukoliko imate posla sa starijom osobom u porodici, koja po svaku cenu želi da zadrži svoje stavove, a oni su dijametralno suprotni od vaših, racionalna rasprava tu malo može da pomogne.

„Razgovor i argumentovanje svakako treba pokušati na početku, kao što im treba omogućiti da imaju izvore informisanja, ali na kraju treba razumeti da je za neke starije ljude njihovo specifično razumevanje stvarnosti njihov način da imaju kontrolu nad svojim životom, a onda (i dalje) moć nad svojom četrdesetogodišnjom 'decom' i unucima“, pojašnjava Iva Branković.

Kada ljudi glasaju na izborima, malo šta je tu racionalno i emocionalno poželjan odgovor – obično pobeđuje. Poražavajuć je podatak da su delovi mozga koji su zaduženi za izbor seksualnog partnera isti oni koji se „uključuju“ kada ljudi glasaju za političke lidere, dokazao je u svom istraživanju još pre više godina Dru Vesten, profesor psihijatrije na Harvardu i emeritus profesor na Emori univerzitetu koji je prvi koristio fMRI (funkcionalnu magnetnu rezonancu) za posmatranje aktivnosti mozga kod glasača.

Još gore od toga je što je njegovo istraživanje, o čemu je nedavno govorio u intervjuu za Nedeljnik, takođe pokazalo da što više politički kandidati lažu – to im birači još više veruju.

„Zapravo, što se birač više suočava sa nedoslednostima u vezi sa svojim kandidatom, više mu veruje. Strategija koju

su demokrate pokušale da koriste, a to je da pokušaju da ih pridobiju suočavanjem sa činjenicama – imala je suprotan efekat. Kada predstavite podatke nekome ko je čvrsto opredeljen glasač, prva reakcija je da se u mozgu upale sve vrste negativnih emotivnih kola“, rekao je profesor Vesten.

Drugo što je bilo zapanjujuće, u studiji koju su uradili i koju je dr Marina Komad u Srbiji nastavila 20 godina kasnije sa srpskim uzorkom, to je da se drugi deo dešava nakon što ljudi lažu sami sebe i smisle racionalizaciju, dobijaju nalet dopamina u delovima nagrađivanja u mozgu.

„Drugim rečima, njihov mozak ih nagrađuje što su dobro lagali sami sebe. I to čini da još više vole svog kandidata ili svoju stranku“, rekao je profesor.

Zato nadgornjavanje svakako nije opcija, eventualno može da profunkcioniše laskanje i skretanje pažnje sa postojećeg fokusa.

„Na primer, ako vaša majka želi da glasa za Nestorovića, svakako joj ne treba reći da je bolje da glasa za studente. Nasmajaće se, jer ako veruje u Nestorovića znači da veruje u teorije zavere i vanzemaljce i mladi ljudi i nauka običnih smrtnika tu nemaju šanse. Zato je bolje reći: 'Ti si pametna žena, imaš toliko iskustva, naravno da ti je jasno da su svi oni isti i da ne vredi izlaziti na izbore.' To je realno bolja opcija iliti 'manje zlo' od toga da ode i svoj glas da pogrešnoj listi.“

Na kraju, treba imati na umu da će sa ovakvim ponosnim i tvrdoglavim ljudima više efekta imati neka druga osoba nego neposredni član porodice. Zato se nemojte iznenaditi, kaže naša sagovornica, ako, nakon što su im studenti zvonili na vrata i proveli neko vreme u razgovoru s njima, vaši roditelji naglo promene ploču i odluče da glasaju potpuno suprotno od očekivanog.

A uvek možete da im sakrijete ličnu kartu. **N**

Šta će nama savršena država kada dođu Kozaci?

Putinov režim je pre godinu dana mislio da može da obezbedi više dovodeći drugu stranu pred svršen čin vojnim osvajanjima na terenu. Ne samo da se nije dogodilo, već se pokazalo da Rusija nije toliko jaka koliko se verovalo, a Ukrajina slaba kao što se mislilo

Piše **Željko Pantelić**, dopisnik **Nedeljnika** iz Rima

Na novoj geopolitičkoj planetarnoj „životinjskoj farmi“: američki orao pokušava da istrigne ruskog medveda iz kandži kineskog zmaja, koristeći Ukrajinu kao moneta za potkusurivanje. Svoju ulogu ima i EU, odnosno evropsko krilo NATO-a koje bi trebalo dovoljno da ojača da bez američke pomoći brani kontinent, budući da će SAD morati da se koncentrišu na Dalekom istoku protiv Kine.

Da bi se pomenuti ciljevi realizovali, neophodno je da se evropski narodi vrate u istoriju i realnost. Nimalo lak i jednostavan zadatak, sa sve samo ne sigurnim ishodom. Sudeći prema poslednjim istraživanjima, većina Evropljana nije ni za naoružavanje vlastitih zemalja, a još manje je spremna da ih brani. Reči bivšeg kancelara Helmuta Kola iz hladnoratovskog perioda sve više zvuče proročki: „Šta će nama savršena država kada dođu Kozaci?“

Manje od polovine Nemaca podržava najavljeno naoružavanje svoje zemlje, u Italiji smo na trideset odsto podrške. Ipak, još porazniji su podaci o spremnosti da se brani vlastita zemlja: kod Francuza je taj procenat najviše poražavajući, tek 17 odsto, u Italiji je na 25, u Nemačkoj na 27. U državama članicama EU ne postoji ni većinska podrška za slanje profesionalnih vojnika u Ukrajinu. Poljska, uz pribaltičke republike, važi za najrusofobniju zemlju u EU, pa opet tek 17 odsto Poljaka podržava ideju da poljski vojnici pomognu Ukrajincima u odbrani zemlje od ruske invazije.

Za razliku od Evropljana, većina Rusa i dalje podržava rat protiv Ukrajine. Istina, sve manje njih veruje u pobjedu – poslednje istraživanje Levade pokazalo je da 51 odsto Rusa veruje u pobjedu, odnosno 19

odsto manje nego prošle godine – ali zato dve trećine žali za Sovjetskim Savezom. Ipak, ruski mazohizam dostiže svoj vrhunac kroz činjenicu da 42 odsto Rusa smatra da je Staljin bio najveća ličnost u istoriji Rusije, iza njega su Putin i Lenjin. Podsetimo, Staljin je poslao više građana SSSR-a u smrt nego njegov saveznik na početku Drugog svetskog rata Adolf Hitler.

U jačanje ratobornog zanosa među Rusima uključila se i Moskovska patrijaršija, koja je obznanila čudesno otkriće mošti Dimitrija Donskog tokom restauracije Arhangelške saborne crkve u Moskvi, gde su inače, sve do Petra Velikog, sahranjivani ruski carevi i veliki prinčevi. Dimitrije Donski je ostao upisan u istoriji kao prvi ruski vojskovođa koji je pobedio u boju vojnike mongolske Zlatne horde. Trijumf na Kulikovom polju 1380. godine smatra se početkom kraja dominacije stranaca nad Rusijom.

Ukrajina se nalazi u veoma nezavidnoj poziciji. S jedne strane može da realizuje napade duboko na ruskoj teritoriji, ali su nemoćni pred ruskim napadima, što se videlo i kada su Rusi pogodili centralu ukrajinske obaveštajne službe

Ruska pravoslavna crkva je s ciljem jačanja morala i vere u pobjedu nad Ukrajinom poslala mošti Dimitrija Donskog na pokazivanje vojnicima na frontu u Donbasu.

Jedini važan međunarodni dosije u kojem su Tramp i njegova administracija pokazali značajnu dozu pragmatičnosti, strpljenja i dalekovidosti jeste rusko-ukrajinski. Vašington je uspeo da zadr-

ži dobre šanse da privuče na svoju stranu Rusiju i odvoji je od Kine, održavajući u životu ideju da je moguće postići mir u kojem će Moskva izaći iz rata sa opcijom da zadrži osvojeno, a da Kijev ostane u zapadnoj sferi uticaja.

Putinov režim je pre godinu dana mislio da može da obezbedi više dovodeći drugu stranu pred svršen čin vojnim osvajanjima na terenu. Ne samo da se nije dogodilo, već se pokazalo da Rusija nije toliko jaka koliko se verovalo, a Ukrajina slaba kao što se mislilo.

Američka administracija se boji da smo ušli u fazu ratne inercije, odnosno kada dve strane ne mogu da realizuju svoje maksimalističke ciljeve, ali ne znaju kako da izađu iz rata i nastavljaju ga jer ne bi mogle pred svojim javnim mnjenjem da opravdaju dosadašnje žrtve odustajući od polaznih ciljeva. Drugi problem je što ni u Moskvi a ni u Kijevu ne postoje relevantne političke snage za postizanje mira. U Rusiji su izbacili iz izborne trke jedinu pacifističku stranku Jabloko, a u Ukrajini je pacifizam ravan izdaji. U suštini, samo u sve starijoj Evropi pacifizam još uvek nije karikatura za podsmevanje.

RUSIJA OSTAJE STRATEŠKI PROBLEM EU U SVAKOM SLUČAJU

Rusofilski analitičari u EU i SAD, nema ih samo u Srbiji, i dalje prognoziraju, ili bolje rečeno, priželjkiju brzu pobjedu Rusije nad Ukrajinom i pored toga što ih vreme „džentlmenški“ demantuje već četiri i po godine. Međutim, postoji i druga strana medalje. Varaju se i oni koji misle da će, bez obzira na to kako se rat završi, Rusija izaći toliko oslabljena da neće više predstavljati pretnju EU. Čak i da Putinov režim izgubi rat sa Ukrajinom, on ostaje glavni strateški problem EU.

To što ruska vojska nije uspjela da realizuje političke ambicije svog vrhovnog komandanta ne poništava činjenicu da Rusija ostaje jedina evropska sila sa političkom voljom, nuklearnim arsenalom i industrijskim kapacitetom da ugrozi kontinentalni poredak koji su uspostavili Amerikanci po padu Berlinskog zida. Istorija je više puta pokazala da su Rusi u stanju da rekonstruišu oružane snage brže nego što su njihovi neprijatelji to očekivali.

Među, uslovno rečeno, zapadnim analitičarima postoji razmimoilaženje oko potrebnog vremena za oporavak i rekonstrukciju ruske vojske. Jedna škola mišljenja zagovara više od deset godina, dok druga upozorava da će rok biti mnogo kraći i da će Rusija biti ozbiljna vojna konvencionalna pretnja državama članicama NATO-a već posle pet godina. To posebno važi za pribaltičke republike.

Rusija se neće vratiti tamo gde je bila pre invazije na Ukrajinu, ona je već značajno drugačija i po ostatak Evrope mnogo opasnija nego što je bila ranije. Ratno iskustvo Rusije akumulirano u sukobu sa

Većina Rusa i dalje podržava rat protiv Ukrajine. Istina, sve manje njih veruje u pobjedu - poslednje istraživanje Levade pokazalo je da 51 odsto Rusa veruje u pobjedu, odnosno 19 odsto manje nego prošle godine

Ukrajinom, bez obzira na ishod rata, već je velika komparativna prednost u odnosu na članice NATO-a. Ruska vojska se već transformisala: od snage koja je insistirala na teškoj artiljeriji i oklopnim vozilima u formaciju koja koristi masovno dronove i elektronske uređaje.

Drugi važan detalj je da, i pored ogromnih ljudskih i materijalnih gubitaka, ruska vojska ima više vojnika pod oružjem, i gotovo isti broj oklopnih vozila, nego na početku invazije. Moskva nije u potpunosti prešla na ratnu ekonomiju, ali više od 40 odsto javne potrošnje otpada na odbranu i bezbednost. U 2026. godini Kremlj će potrošiti 180 milijardi dolara na vojsku, i to u dobroj meri objašnjava kako je Rusija uspjela da ojača ratnu indu-

striju i da regrutuje svake godine 400.000 novih vojnika.

Prava revolucija se događa u sektoru dronova. Rusija proizvodi, na godišnjem nivou, više od milion tzv. malih taktičkih dronova i gotovo sto hiljada dronova samoubica dugog dometa. Paralelno je porasla i proizvodnja balističkih i krstarećih raketa.

Jedan od endemskih problema ruske vojske jeste njena krutost, niska sposobnost prilagođavanja i skeptičnost prema inovacijama. Novina u ovom ratu je mnogo veća sinergija u radu naučnih ustanova, odbrambene industrije, istraživačkih centara i boraca na prvoj liniji. Protok informacija, pogotovo povratnih, i posledične reakcije u lancu proizvodnje, novost su u ruskoj istoriji.

Ostaje problem vojne kulture. Čelična centralizacija sistema odlučivanja, gotovo nepostojeća autonomija nižih oficira da donose odluke ili da ih prilagođavaju datim situacijama, raširena korupcija, sklonost pisanju izveštaja koje bi želeli da pročitaju pretpostavljeni i sve niži kvalitet podoficira predstavljaju glavne tačke slabosti ruske vojske.

Moskva se suočava sa stagnacijom ekonomije, s jedne strane mora da povećava vojnu potrošnju, a s druge da obuzdava inflaciju i deficit. Tome treba dodati i nedostatak kvalifikovane radne snage, kako u civilnom tako i u vojnom sektoru. Zatim demografske probleme, pogotovo sa drastičnim padom broja ljudi u tzv. radnom dobu i žena u fertilnom periodu. Rusija, kao i Ukrajina, umire, istina nešto sporije i na dužoj skali s obzirom na to da ima pet-šest puta veću populaciju.

Rusija je imperija na silaznoj putanji, međutim, valjalo bi imati na umu nepisano istorijsko pravilo da brzina ili sporost raspada jedne imperije korespondira vremenu njenog uspona. Drugim rečima, što duže traje uspon jedne imperije, to će duže trajati i njeno opadanje.

Rusija je sve manje bogata, prirodni resursi nisu neiscrpn, sve manje je naseljena, demografska krivulja je u dramatičnom padu, ali čak i takva Rusija ostaje nuklearna sila, sa velikom vojnom tradicijom, prilagođena novim zahtevima ratovanja i što je najvažnije, i dalje sa čvrstim uverenjem da je sukob sa Evropom/EU okosnica njene strateške politike.

UKRAJINI PRETI PIROVA POBEDA

Ukrajina se nalazi u veoma nezavidnoj poziciji. S jedne strane može da realizuje napade duboko na ruskoj teritoriji, ali su nemoćni pred ruskim napadima, što se videlo i kada su Rusi pogodili centralu ukrajinske obaveštajne službe. Ukrajinci su u međuvremenu s jedne strane osujetili plan Trampovog zeta Kušnera i prijatelja Vitkofa da realizuju obećanje dato Kremlju o ruskom preuzimanju cele oblasti Donjeck, a s druge su demonstrirali da su ruske pretenzije o demilitarizaciji Ukrajine i proglašavanju njene neutralnosti, što je drugo ime za potčinjavanje Rusiji, neosnovane.

Demografska slika Ukrajine je posebno zabrinjavajuća. Broj stanovnika je skoro prepolovljen u poslednjih trideset godina, pao je sa 52 miliona na 28. Uprkos opštoj mobilizaciji i zabrani muškarcima između 23 i 60 godina da napuštaju zemlju, značajan deo radno i vojno sposobnog dela stanovništva napustio je zemlju, a broj mrtvih, u dobroj meri zbog rata, na godišnjem nivou premašuje za tri puta broj rođenih beba. Plus, Ukrajinke u prosequ rađaju tek jedno dete, a u Evropi je oko šest miliona ukrajinskih izbeglica,

To što ruska vojska nije uspeła da realizuje političke ambicije svog vrhovnog komandanta ne poništava činjenicu da Rusija ostaje jedina evropska sila sa političkom voljom, nuklearnim arsenalom i industrijskim kapacitetom da ugrozi kontinentalni poredak koji su uspostavili Amerikanci po padu Berlinskog zida

od kojih su tri petine mladi od 35 godina i mnogi nemaju nameru da se vrate u Ukrajinu. Sa postojećim trendovima, broj Ukrajinaca na kraju ovog veka će biti oko 15 miliona.

Smenjivanje ministra odbrane Mihajla Fedorova proizvelo je novi politički zemljotres, budući da je mladi ukrajinski političar viđen kao glavni arhitekta uspešne odbrane linije fronta uz masovnu upotrebu dronova i smanjivanje ljudskih gubitaka. Razlozi smene Fedorova su višestruki. Njegova popularnost je rasla vrtoglavo, a od početka rata je postalo očigledno da predsednik Zelenski ne podnosi u svojoj okolini ljude koji mogu da bace senku na njegove političke ambicije, to jest da dovedu u pitanje njegove planove da ponovo bude izabran za predsednika Ukrajine. Ukrajinci nisu Englezi i iluzorno je očekivati da se Zelenski ponaša kao Čerčil.

Drugi problem Fedorova bio je komandant ukrajinske vojske Oleksandar Sirski. Ukrajinski general pripada starom kovu vojnika i sukob sa Fedorovom je bio neizbežan jer je Sirski u 20, a Fedorov u 22. veku. Prvi i dalje misli da se ratovi dobijaju sa vojnicima na terenu, drugi shvata da su dronovi i tehnologija postali presudni faktor u ratnim sukobima. Sa Fedorovom Ukrajina je realizovala u prvoj polovi-

ni ove godine 272 napada dronovima na teritoriji Rusije. Kijev je tako srušio vekovni postulat o važnosti i neophodnosti tzv. strateške dubine za odbranu Rusije. U ovom ratu je rusko prostranstvo prešlo put od tačke snage u tačku slabosti.

Ne treba potceniti ni aspekt novca i javnih nabavki za vojsku. Radi se o stotinama milijardi evra i, kao što rekosmo, Ukrajinci nisu Englezi. Zelenski je izabran na talasu želje građana Ukrajine da se stane na kraj oligarsima i korupciji. Paradoksalno, stari oligarsi su očišćeni, ali je korupcija kreirala nove tehnoligiarhe i Fedorov bi mogao da postane jedan od njih.

Zelenski je uspeo da limitira štetu davanjem otkaza Sirskom. Na taj način je smirio proteste na ukrajinskim ulicama svaljujući krivicu na aktere sukoba Fedorov-Sirski. Podsetimo, Fedorov je bio šef digitalne kampanje Zelenskog tokom predsedničke izborne kampanje 2019. godine i neka vrsta njegovog štićenika, što se videlo kroz munjevitu karijeru sve do ministra odbrane sa manje od 35 godina.

Smena Fedorova nije uticala na njegove ambicije, mada su one, barem se tako čini, više ekonomske nego političke, barem u ovom momentu. Fedorov je postao intimus Aleksa Karpa, prvog čoveka Palantira, vodeće kompanije u novim vojnim tehnologijama. Sa Palantirom iza leđa, stečenim iskustvom i popularnošću među Ukrajinacima, Fedorov je veoma ozbiljan igrač, ali za sledeće izbore glavni oponent Zelenskom ostaje general Valerij Zalužni, trenutno na funkciji ambasadora Ukrajine u Velikoj Britaniji.

Sa smenom Sirskog, Zelenski je napravio još jedan korak ka tvrdjod desnici na ukrajinskom političkom nebu, imenujući dvojicu pripadnika „Bataljona Azov“, Denisa Prokopenka i Andrija Bileckog, za odbranu Donbasa.

Nije isključeno da Ukrajina izađe kao pobjednica, ili barem kao neporažena u ratu sa Rusijom, ali da se taj podvig pretvori u svojevrstu Pirovu pobjedu jer će doživjeti demografski kolaps, preći će iz ruku oligarha ispod ruskog šinjela u ruke novih tehnoloških oligarha i sa ultranacionalističkom desnicom na vlasti. Nije baš najbolja preporuka za članstvo u EU.

KINESKA KLEŠTA ZA RUSIJU

Vladimir Putin će ući u istoriju kao prvi ruski vladar koji je prihvatio podređeni položaj u odnosima sa Kinom. Nije reč o taktičkom potezu u korist ruskih interesa, već isključivo s ciljem obezbjeđivanja uslova za preživljavanje režima. U odnosima Zapada i Rusije ulog je ostanak Putina na vlasti, a ne Rusija, u relacijama Moskve i Pekinga u igri je Rusija, a ne Putinova vlast.

Kina je ostala prilično hladna na sve ponude Rusije o dupliranju gasovoda „Snaga Sibira“. Štaviše, Kinezi, i pored toga što su povećali uvoz nafte iz Rusije, ne žele da zavise energetske od Moskve i sprovode dosledno diversifikaciju kanala snabdevanja energijom. Jednostavno, Peking ne želi da dovede u pitanje dominantnu poziciju u relacijama sa Moskvom povećavajući svoju energetsku zavisnost. Mnogo više im odgovara da Rusiju drže, slikovito rečeno, „na povocu“.

Ukrajina je savršeni primer politike Kine. Peking je prvi ekonomski partner i Kijeva i Moskve. Kinezi imaju trgovinski suficit sa Ukrajinom od 12 milijardi evra. Naravno, obim trgovinske razmene sa Rusijom je 20 puta veći, ali i daleko negativniji za Moskvu jer Rusija izvozi energente i primarne materije, a uvozi elektroniku, automobile i robu široke potrošnje.

Amerikanci igraju na kartu ruskog ponosa u odvajanju Moskve od Pekinga. U Kremlju nisu svi spremni da gori prema Zapadu plaćaju poniznošću prema Kini i ne sviđa im se pozicija junior partnera u odnosima sa Džongnanhajem, koliko god prezirali Zapad. Rusi, kao ni Amerikanci, ne mogu da se odreknu svoje imperijalne dimenzije, mogu samo da nestanu zajedno sa njom i zato je sve primamljivija ideja o prekidu rata sa Ukrajinom, približavanju Americi i izlasku iz kandži kineskog zmaja.

Putin po svom starom običaju ne želi

da napravi izbor i čeka, nadajući se da će vreme nadoknaditi deficit njegove neodlučnosti.

DA LI SE SAD U BORBI PROTIV KINE VIŠE UZDAJU U RUSE NEGO U EU?

Sjedinjene Američke Države (SAD) nastavljaju da podržavaju diplomatski i vojno Kijev, pomažu Ukrajinacima u ratu dronova sa Rusijom i daju logističku podršku i podatke ukrajinskoj strani za atentate protiv ruskih generala. Međutim, na drugoj strani Vašington ne daje dovoljno raketa „patriot“, preti da će povući podršku Kijevu i drži sve vreme otvoren kanal komunikacije sa Moskvom.

Trampova administracija ne odustaje od kooptiranja Moskve u svoje redove imajući u vidu da nije pitanje da li će, nego kada će doći do obračuna sa Kinom – ovde valja napomenuti da obračun ne znači nužno vojni sukob – ili barem da obezbedi da Rusija u tom američko-kineskom razračunavanju bude neutralna.

Američka ponuda Kremlju od prošle godine nije više na stolu. Podsetimo, Vašington je nudio Moskvi Krim i četiri oblasti koje je Moskva jednostrano proglasila svojim teritorijama za prekid rata i potpisivanje sveobuhvatnog sporazuma koji bi usidrio ostatak Ukrajine na Zapadu. U međuvremenu se odnos snaga na terenu promenio. Rat je stigao u Rusiju, sve do Komija, to jest više od hiljadu i po kilometara daleko od Ukrajine, gde su ukrajinski dronovi oštetili energetska postrojenja. Ono što je ostalo od crnomorske flote odavno je preseljeno iz Sevastopolja u Potkavkazje, a linije snabdevanja Krima su više puta prekinute.

Tu je i paradoks da su se u Rusiji, jednoj od najvećih izvoznica nafte, registrovali redovi na benzinskim pumpama uz povećanje cene litra goriva za 20 odsto. Uprkos blokadi Ormuskog prolaza, izvoz nafte iz Rusije pao je za 15 odsto.

Jednostavno, Rusija plaća oholost svojih vođa i elite koji su potcenili Ukrajinu i njenu sposobnost, ne samo da se brani već i da uništi energetska postrojenja duboko na ruskoj teritoriji i da primora predsednika Rusije Putina da redimenzionira vojnu paradu 9. maja u strahu od napada ukrajinskih dronova. Ni situacija na ukrajinskom frontu nije bolja za Ruse. Osvajanje celog Donbasa je jednako daleko kao i prethodne godine, a to je mini-

mum minimuma koji je potreban Putinu da bi seo za pregovarački sto.

U takvoj konstelaciji, Amerikanci su promenili taktiku, percipirajući i veliki zamor u ukrajinskim redovima nakon četvoroipogodišnjeg rata. Budući da se ratovi okončavaju pobjedom jedne strane ili nemogućnošću obeju strana da nastave vojna dejstva ili da podnose ljudske i materijalne gubitke, Trampova administracija je zaigrala na kartu iscrpljenosti zaraćenih strana.

CIA je zadužena za održavanje komunikacionih kanala sa Rusijom još iz perioda Hladnog rata, tako da nije nikakvo iznenađenje što se šef CIA Džon Ratklif pojavio u Moskvi, gde se sreo sa ruskim kolegama Sergejom Nariškinom (spolnoobaveštajna služba SVR) i Aleksandrom Bortnikovom, direktorom FSB, bivšim kagebeovcem.

Poruka Ratklifa bila je jasna: „Rusija je u poslednjih godinu i po dana osvojila jedan odsto ukrajinske teritorije, a prosečna dužina života ruskog regrutovanog vojnika na frontu je 35 minuta. Dakle, u vašem interesu je da prihvatite dogovor da linija fronta bude linija razgraničenja.“ Moskva, zasad, ne menja poziciju i za obustavljanje ratnih dejstava traži povlačenje ukrajinskih vojnika iz Donbasa. Indikativno je da se o vojnoj neutralnosti i demilitarizaciji Ukrajine sve manje i tiše priča.

Ruska nada da će, uz asistenciju Amerikanaca, nametnuti Ukrajini i Evropi rešenje „odozgo“, kreirajući sa SAD neki novi bipolarni poredak na Starom kontinentu, pala je u vodu. Jedan od problema Vašingtona u rešavanju krize jeste redosled poteza. Ukrajinski predsednik Zelenski bi na početku pregovora želeo susret sa Putinom, dok ruski predsednik insistira da sa ukrajinskim šefom države može da se vidi i rukuje tek posle potpisivanja sporazuma. Ako već mora da se rukuje sa Zelenskim, Putin bi da to uradi jednom i nikad više.

Porazna činjenica za Evropu je da Amerikanci nemaju poverenja u Nemce, Francuze i Poljake i njihovu spremnost da drže pod kontrolom Rusiju. Posledica tog američkog stava je politika približavanja Rusiji s ciljem njenog kooptiranja za momenat kada kućne čase za odlučujući dvoboj sa Kinom. Drugim rečima, Amerikanci se više uzdaju u Ruse nego u Evropljane u obračunu sa Kinezima. **N**

(Ne) pokušavajte ovo u Srbiji

Plan crnogorskog premijera Milojka Spajića da administrativnim dekretom podigne minimalac i do 1.400 evra uz potpuno ukidanje penzijskih doprinosa predstavlja radikalni eksperiment, moguć samo u specifičnoj mikroprivredi od 600.000 stanovnika koja se uveliko oslanja na Beograd

Piše Milica Rilak

Kada je crnogorska vlada na društvenim mrežama objavila obrise novog ekonomskog paketa nazvanog „Euro model“, uspjela je da iznenadi celokupnu javnost, pošto baš ništa nije „procurilo“ van kabineta premijera Milojka Spajića. Predlogom izmena seta od šest zakona predviđeno je ukidanje doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje, povećanje minimalnih zarada sa 600 na 1.000 i 1.250, a sa 800 na 1.400 evra, uz vezivanje iznosa za nivo stručne spreme, kao i prelivanje dela opštinskih prihoda u državnu kasu uz rast poreza na dobit.

Obrazlažući set od šest zakona koji treba da stupe na snagu u januaru 2027. godine, premijer Spajić poručio je da je kucnuo čas za raskid sa prošlošću.

Ako bi profesor neoliberalne orijentacije ocenjivao ovaj program, Spajić bi dobio peticu i ne bi položio ispit, jer se previše meša u tržište. Kod Janisa Varufakisa bi možda dobio šest, zato što mere nisu dovoljno otišle ulevo

Nenad Jevtović

„Crna Gora je dugo bila u lavirintu feudalne ekonomije niskih zarada, kao i balkanskog nacionalizma i ratova – sistema u kojem se rad nije isplatio i nije se ni podsticao. Obeshrabreni, mladi su odlazili u talasima.“ U saopštenju je ponudio i odgovor na pitanje „ko to plaća“ pa je najavio suzbijanje sive ekonomije, porez na prazne „tercijarne nekretnine“ i oduzimanje nelegalne imovine, uz projekciju da će deficit sa 4-5 odsto u 2027. pasti na tri procenta 2028. godine, uz poruku rasejanju: „Više ne morate birati između porodice i pristojnog života. Vratite se.“

Pitanje koje dominira među analitičarima

rima jeste da li je reč o hrabrom eksperimentu ili o opasnoj političkoj improvizaciji koja preti da uruši javne finansije. Ekonomista i direktor Instituta za razvoj i inovacije iz Beograda Nenad Jevtović smatra da se čitav potez mora posmatrati sa dva različita stanovišta, zavisno od toga šta se uzima kao polazna tačka u analizi ponašanja vlasti.

„Ako su u pitanju potpuno iskrene namere Vlade Crne Gore i Spajića, a to znači da nije cilj maksimizacija podrške glasača, nego njihovo blagostanje, onda je ovo jedan hrabar eksperiment“, kaže Jevtović. Ako gledamo sa te svetle strane, kako ističe, ovaj eksperiment sadrži i neke „prateće mere“, kao što su suzbijanje sive ekonomije, dodatno oporezivanje nekretnina, pospešivanje povratka iz inostranstva. „E, sad, koliko su te druge mere iskrene ili su samo tu da stvore privid, to ostaje pitanje.“

Jevtović, sa druge strane, sumnja da u akademskim krugovima ima razumevanja za ovakav intervencionizam: „Ako bi profesor neoliberalne orijentacije ocenjivao ovaj program, Spajić bi za to dobio peticu i ne bi položio ispit, i to zato što se previše meša u tržište i zato što ovakvim povećanjem zarada dovođi u pitanje konkurentnost crnogorske privrede. Ali onda taj student Spajić može vrlo lako da kaže tom nadobudnom profesoru: ‘Kakve privrede?’“

Crna Gora je, naime, specifična mikroprivreda u kojoj zbog male teritorije i broja stanovnika mogu da prođu eksperimenti nezamislivi za druge države, baš kao što je svojevremeno bio slučaj sa uvođenjem evra bez potrebe da Evropska centralna banka da „zeleno svetlo“. „Kada su donete prve neortodoksne mere u Spajićevoj prvoj vladi, i ekonomisti i Fiskalni savet su jasno upozoravali: ‘Nemojte pomisliti da to može u Srbiji, jer takvi rizični potezi mogu da se povuku u zemlji od 600.000 stanovnika‘, podseća naš sagovornik.

No, vratimo se ispitu koji „polaže“ crnogorski premijer. Prema Jevtovićevom mišljenju, ni levica ne bi bila oduševljena: „Kod Janisa Varufakisa moguće da bi dobio šest i priliku da odgovara za više, zato što je Varufakis prilično zadržan čovek, a ovaj paket mera nije dovoljno otišao ulevo.“

Na opasnosti od državnog diktata u privredi ukazuje i počasni predsednik Uni-

Ne može država dekretom da pravi rang radnih mesta po školskoj spremi - samo tržište rada mora da reguliše zarade. Po teoriji, plate mogu da rastu isključivo u skladu sa rastom produktivnosti u konkretnoj firmi, a ne administrativnom odlukom

Nebojša Atanacković

je poslodavaca Srbije Nebojša Atanacković: „Ne može se na takav način uopšte ni određivati, odnosno praviti neki rang između onih radnih mesta koja traže nižu školsku spremu i onih koji imaju višu. Samo tržište rada mora da reguliše te stvari.“ Atanacković podseća da je osnovna ekonomska logika neumoljiva kada je reč o izvoru iz kojeg se isplaćuju zarade.

„Po samoj teoriji zarade mogu da rastu u skladu sa ili porastom produktivnosti, što će reći čak ne ni bruto domaćeg proizvoda kao što je to kod nas, nego baš produktivnosti konkretne u konkretnoj firmi“, ističe. Kada se zarade podignu administrativno, bez uporišta u radu, račun se na kraju ispostavlja realnom sektoru koji izdržava javni aparat. „I još nešto što je nepravda, da realni sektor praktično plaća ove u budžetskom, zato što se to alimentira iz tih prihoda. Pa onda ispada sad eto, mnogo više plaćamo one koji rade slične poslove za državu nego što možemo sami da ih platimo u privredi.“

Kada je reč o crnogorskim ekonomistima, zasada je najoštriji u kritici izvršni direktor Fidelity Consultinga Miloš Vuković, koji je za „Vijesti“ ocenio da će Crna Gora do kraja godine morati da se zaduži najmanje milijardu evra, a moguće i više, i to za finansiranje „Dužničkog modela“, kako on zove „Euro model“. „Država, koja se odrekla pola milijarde evra redovnih prihoda, a isplaćuje veće rashode, nastali manjak jedino može finansirati iz kredita“, rekao je Vuković koji računa da u budžetu ostaje rupa od 300 miliona evra.

Sa druge strane, ekonomski analitičar Predrag Zečević je umereno optimističan, pa je za RTCG ocenio da rast minimalca ohrabruje potrošnju i pravi paralelu sa reformskim pristupom Ante Markovića pošto se „snažnim reformama pokušava prekinuti stari ekonomski obrazac, podići poverenje i stvoriti nova

očekivanja kod građana i privrede“. Ipak, izvršna direktorka Akcije za socijalnu pravdu Ines Mrdović upozorava za RTCG da Vlada paralelno mora doneti zakon o nepoštenim trgovačkim praksama „kako bi se sprečilo da se veći deo uvećanih primanja zaposlenih prelije u džepove tajkuna, monopolista i kartela, a zaposleni opet izvuku deblji kraj“.

Iskustvo drugih zemalja sa sličnim programima nije ohrabrujuće. Rumunija je od 2017. do 2019. sprovodila model privrednog rasta vođen platama, srezala doprinose i uvela viši minimalac za fakultetski obrazovane. Ishod je bio skok budžetskog deficita na 4,6 odsto i ulazak u „proceduru prekomernog deficita“ koju je pokrenula EU. U Mađarskoj su poslodavci čak 80 odsto troškova posebnog, višeg minimalca za stručnu spremu prelili na cene, dok je tzv. kompresija raspona plata demotivisala stručnjake. Slično je i Grčka osamdesetih godina rastom plata na osnovu dekreta vlade Andreasa Papandreua zakucala inflaciju iznad 20 odsto i otvorila put dužničkoj krizi koja je svoj dramatičan rasplet doživela pre 10 godina.

Zašto Spajić veruje da može izbeći ove zamke? Jevtović podseća da je Crna Gora otvorena mikroprivreda sa sopstvenom strujom i izlazom na more, ali i sistem koji se uveliko oslanja na Beograd, pogotovo kada je reč o obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti. Ipak, opasnost od inflacije i kompresije plata ostaje realnost. Jevtović podseća na staro pravilo da ne možeš da potrošiš ono što nemaš.

„Igranje sa deficitom, kao i igranje sa kursom, to su samo droge. One imaju zavodljiv efekat, ali na dug rok se postaje zavisnik koji jednom mora na lečenje ili će da umre.“ Zato ponašanje crnogorskih vlasti poredi sa scenom iz predstave „Dugo putovanje u Jevropu“, u kojoj kralj Nikola poklanja pare narodu dok se zadužuje u inostranstvu, po principu „vraćaće sve buduća omladina“.

Krajnji ishod „Euro modela“, međutim, ne mora da bude ni neverovatan uspeh niti potpuni kolaps. „Zapravo će se najverovatnije desiti uspostavljanje nekog novog ravnotežnog stanja i na tržištu rada i u ekonomiji u Crnoj Gori, a svi ‘akteri’ – građani, privreda i država – prilagodiće se i preživeti, kao što se desilo i u vreme kralja Nikole“, zaključuje Jevtović. **N**

Generali u korak sa Vučićem

Bliže se sudbonosni izbori i predsednik želi da zna da će generali i oficiri raditi ono što naredi, šta god to bilo. Na fonu te zamisli možemo analizirati paket ukaza o postavljenjima generala i pukovnika koji je objavljen 21. septembra

Piše Aleksandar Radić

Čitaoci koji su nekada služili vojni rok prepoznaju frazu „u korak“. Za one koji nisu bliski toj temi kratko obrazloženje – u strojevoj obuci pojedinci moraju da se kreću kao kolektiv i kreće se levim korakom. Neki gube ritam i tada starešina mora da drekne da se dovede „u korak“ sa ostalima.

Sada Vučić dovodi u korak vrh vojne hijerarhije. Bliže se sudbonosni izbori i on želi da zna da će generali i oficiri ra-

Najveća moć u realnom životu kada se radi o vojnoj strukturi nalazi se u rukama general-potpukovnika Đure Jovanića (49), direktora Vojnobezbednosne agencije (VBA). On može da ukloni svakog sa položaja tako što se pakuje bezbednosna provera na kojoj „padne“ svako ko ne voli partiju

ditu ono što naredi, šta god to bilo. Na fonu te zamisli možemo analizirati paket ukaza o postavljenjima generala i pukovnika koji je objavljen 21. septembra. Nekada dok je bilo reda i poretka u državi takvi ukazi potpisivani su od strane predsednika par puta godišnje, povodom dana VS i pred Novu godinu. Sada su motivi u dnevnoj politici i provedena je kadrovska rokada. Bliži se dan odlaska Vučića iz predsedničkog kabineta, a Zakon o VS kaže u Članu 17 da

predsednik postavlja i razrešava dužnosti načelnika Generalštaba, uz mišljenje ministra odbrane, i oficire na formacijska mesta za koja je propisan čin generala na predlog ministra.

Neki generali otišli su u penziju jer su došli do zakonom predviđenih uslova – godina starosti koje su prema pozitivnom pravu limit po službenoj dužnosti. Neki su izuzeti, i to prvi čovek VS – general Milan Mojsilović (59), načelnik Generalštaba. Zakon kaže da nosilac četiri zvezdice na ramenima ide u penziju sa navršених 58 godina života i taj uslov Vučićev omiljeni tenkista ima od 3. avgusta prošle godine. Zakon predviđa izuzetak, da se produži služba za do dve godine, ali tačan rok nije određen – u praksi, kako odluči nadležno lice za razrešenje sa dužnosti, tj. predsednik.

Zna se kako radi lanac rukovođenja i komandovanja – od glave. Promenom Zakona o VS iz decembra prošle godine u Član 19 koji određuje nadležnosti načelnika Generalštaba dodato je da on komanduje osim u skladu sa zakonom i prema odlukama predsednika. Zato čini se važnom temom pred izbore ko će biti prvi čovek VS. Unazad par godina i površnim posmatračima činilo se da će tu dužnost nakon Mojsilovića dobiti general-potpukovnik Tiosav Janković (52). Radi se o karakterističnom karijeristi koji se trudio da pokaže bliskost predsedniku i u puno javnih prilika bio je prvi do „vrhovnog“. Neretko se dešavalo da istisne Mojsilovića u pozadinu i da se na zvaničnim snimcima vidi Tiosav kako dominira kao lice koje nešto važno objašnjava predsedniku.

Početna referenca tog generala posledica je pogodnih okolnosti – kao potporučnik sa nešto jače od jedne i po godine službe bio je u sastavu 3. raketnog divizionu 250. raketne brigade PVO, jedinice koja je postala poznata po tome što je videla i oborila „nevidljivi“ jurišnik F-117 u noći 26. marta 1999. godine. Te noći svi su u divizionu složno uradili svoj posao, a kasnije, želja za popularnošću neke od oficira dovela je u iskušenje da se nadmeću oko „važnosti“ u gađanju. Svi su jednako važni jer je raketni sistem „neva-M“ sredstvo iz doba SSSR-a i svako ima svoj deo posla. Služba Jankovića posle rata nastavila se na tom istom sistemu i s vremenom od oficira za vođenje raketa uzdizao se do

Čini se važnom temom pred izbore ko će biti prvi čovek VS. Unazad par godina i površnim posmatračima činilo se da će tu dužnost nakon Mojsilovića dobiti general-potpukovnik Tiosav Janković (52). Radi se o karakterističnom karijeristi koji se trudio da pokaže bliskost predsedniku i u puno javnih prilika bio je prvi do „vrhovnog“. Neretko se dešavalo da istisne Mojsilovića u pozadinu

mesta komandanta 250. brigade. Voli on svoj kolektiv, ali voli i sebe – kada je pre deset godina izašla brigadna monografija, čitava istorija jedinice stala je u nekoliko strana, ali zato ima puno fotografija Tiosava kako se rukuje sa Vučićem i ostalima iz vlasti.

Prvi generalski čin dobio je u 45. godini života. Od novembra 2024. godine bio je zamenik načelnika Generalštaba i pride je dobio treću zvezdicu nakon samo godinu i nešto više od četiri meseca u prethodnom činu, a zakon predviđa tri godine. Činilo se u tom trenutku da ništa nije na putu dolaska Tiosava na mesto glavnog. Tako se držao, tako se ponašao i očekivalo se da će Vučić potpisati taj ukaz kada je Mojsije trebalo da ode u penziju leta prošle godine. Načelnik Generalštaba radi kako odluči predsednik i ako kaže da ostane na dužnosti – ostaće koliko treba.

Odlučeno – Janković prima dužnost komandanta RV i PVO u Zemunu, ukazalo se slobodno mesto jer je pilot MiG-29 general-major Brane Krnjajić penzionisan nakon produženog roka u službi od nekih desetak meseci.

Zamenik komandanta RV i PVO, Jankovićev kum i takođe raketaš brigadni general Novica Gogić premešten je na dužnost načelnika J-3 u Generalštab. Novi zamenik komandanta je brigadni general Milan Elenkov, pilot MiG-29.

Udaljili smo se prebrojavajući položaje i glave od glavne teme – ko će biti načelnik Generalštaba. Vučić može da ostavi Mojsilovića, što da ne. Nalazi se unutar okvira od dve godine posle isteka „vremenskog resursa“. Navikli smo da pravni osnov aktuelne vlasti prilagode potrebama partije.

Doduše, najveća moć u realnom životu kada se radi o vojnoj strukturi nalazi se u rukama general-potpukovnika Đure Jovanića (49), direktora Vojnobezbednosne agencije (VBA). On može da ukloni svakog sa položaja tako što se pakuje bezbednosna provera na kojoj „padne“ svako ko ne voli partiju. Radi se to za niže činove i ljudi su pod pritiskom, potpisuju se prekomande i stvara atmosfera progona. U vreme incidenta u Kanjiži prošlog proleća, baš nekako pred izbore u Mađarskoj, Jovanić se pojavio pred kamerama u terenskoj uniformi i pričao o tome kako su predupredili teroriste. Kažu nam neki izvori da je tog dana Jovanić na-

redio jednom bataljonu 72. brigade šta da radi preskaćući propise koji ne vide direktora VBA kao nadređenog starešinu. Kada se radi za partiju, zakon može da se zanemari.

Zato se Jovanić kretao kroz dužnosti po volji vrhovnog, brzo preskaćući godine koje je potrebno provesti u jednom činu za redovno uzdizanje. Kada je Vučić leta 2012. godine preuzeo resor odbrane, jedan visoki oficir bezbednosti u penziji radovao se šansi da će kao blizak najvažnijem da se vrati na posao, i to kao direktor. Kalkulisao je da mora imati oko Vučića ljude od poverenja i setio se tada anonimnog Jovanića iz kriminalističko-istražne grupe vojne policije. Ambiciozan oficir pokazao je da želi da postane neko i nešto u tajnoj službi i pokušao je u obaveštajnoj i bezbednosnoj, ali navodno je tri puta oboren na hedonika testu, složenoj psihološkoj proveru.

Kada se Jovanić našao u društvu vodstva partije, dobro se snašao, pardon, odlično. Počeo je kao pratilac Vučića i pokazao se toliko dobrim da je već decembra 2012. godine vanredno postao potpukovnik nakon samo par godina u prethodnom činu. Zakon kaže da se oficir može ubrzano uzdizati kada ostvari nešto izuzetno i recimo za „delo od posebnog značaja za odbranu zemlje“. Možda jeste nešto poverljivo postigao, priča se o nekim prevozima novca u gotovini u UAE. Što se smatra važnim za partiju valjda je vrlo važno i za otadžbinu.

Kako bilo, Jovanić Đuro bio je kandidat za vojnog izaslanika u UAE kada je uvedeno to mesto i navodno je pao test iz ekonomije. Zadržao se kod kuće i postao je načelnik administrativne jedinice za bezbednost kabineta ministra zadužene za to da brine o vojnoj policiji na ulazu u Birčaninovoj ulici i da se preda telefon kada se ulazi (i pride instalira neki softver da se vidi šta radi gost u slobodno vreme) i slične rabote. Đuri je služba brzo išla – vanredno pukovnik od januara 2016. godine i sada već punih osam godina direktor VBA. Na tom položaju 2019. godine vanredno je postao brigadni general, februara 2022. godine general-major, a kasnije i general-potpukovnik, ali ne zna se kada jer je u međuvremenu Jovanić zabranio da se

objavljaju personalni podaci u Vojnom službenom listu.

Jovaniću paše da vodi službu, uživa u tome jer maštao je da ima posebna ovlašćenja, kad ono, prva dužnost i već direktor. Ne zna se doduše ni za pravni osnov jer Vlada postavlja šefove službi, ali i to je sada neki poverljivi zaključak. Jovanić brani partiju, izuzetno se zalaže u tome i brani sebe od kritičara. On i Mojsilović razvalili su Vojni sindikat Srbije. Partija se pobrinula da predsednik sindikata zastavnik iz kriminalističko-istražne grupe Novica Antić provede pola godine u pritvoru, pa zatim još jedno tri meseca.

Neki generali otišli su u penziju jer su došli do zakonom predviđenih uslova - godina starosti koje su prema pozitivnom pravu limit po službenoj dužnosti. Neki su izuzeti, i to prvi čovek VS - general Milan Mojsilović (59), načelnik Generalštaba. Zakon kaže da nosilac četiri zvezdice na ramenima ide u penziju sa navršenih 58 godina života i taj uslov Vučićev omiljeni tenkista ima od 3. avgusta prošle godine

Autor ovog teksta za Jovanića Đuru je čuo u vreme kada je dotični bio u kabinetu ministra. Pričao je često da pripremam državni udar, najmanje. Pitao sam se otkud to i poslao poruku Jovaniću da se vidimo na kafi i rešimo problem ako postoji. Rekli su mi da je pozvao obezbeđenje za slučaj da bane i naravno nikada do susreta nije došlo. Pokušavao je Jovanić svašta da mi namesti, u stilu firme koju vodi, izmišljao svašta, slao provokatore i eto, pronašao način – kada su mi pretresli stan i uzeli elektronske nosače informacija, tim od puno policajaca predvođenih potpukovnikom Predragom Jandrićem, istaknutim borcem protiv obojene revolucije, odmah su sve to predali, naravno Jovanićevim ljudima. Sada su oni u prilici da utvrde šta god žele.

Jovanićev položaj pokazuje da on možda nije savladao hedoniku, ali položio je najvažniji test poverenja Vuči-

ća i održao položaj. Trudio se da bude nevidljiv za javnost, izbrisao CV sa interneta, zabranio da se vidi lik šefa VBA, ukinuo nekada veliki prijem službe na koji su zvana lica iz građanstva. Paše su paranoična zatvorena služba koja motri na sve oko sebe. Naterao ga šef da se javno pojavi posle brljotine Kobri prošlog leta u Novom Sadu. Po zakonu VBA nije nadležna za vojnu policiju, ali ne pravimo se naivni, njoj pripadaju Kobre po svom „vesu“. Radi vojna policija sve što se naredi i Jovanić je pokušao da obrazloži kako se to desilo da narod satera tim u čorsokak i da se izvlače pucnjavom iz pištolja, taj put u vazduh.

Pričalo se ranije da će Mojsilovića naslediti Tiosav Janković, a zamenik će postati šef vojne policije general-major Milan Lazić (55). Pitajte se što administrativna jedinica za planiranje, organizaciju i koordinaciju i kontrolu Kobri, četiri bataljona i tri voda, ima generala sa dve zvezdice za načelnika. Da pokušamo obrazložiti – zato što su jako važni za partiju.

Đuro Jovanić zabranio je da se u Vojnom službenom listu objavljuju elementi formacijskih mesta pa nije jasno kada je to uvedeno (ako jeste) da komandant Odreda vojne policije Kobre ima generalski čin – da, ozbiljno. Vučićeve Kobre koje u sekundama očiste studente sa ulice vodi Darko Došić (46) u činu brigadnog generala. Važan detalj je da je od 2015. godine bio šef tima zaduženog za obezbeđenje nosioca vrhovnog komandovanja.

Za visoke čino ve predviđeno je postdiplomsko usavršavanje, ali Došić je predsednik u VS jer nema komandnoštabno i generalštabno usavršavanje. U zvaničnoj biografiji piše da ima master akademijske studije – koje god.

Generali koji poziraju pored Vučića i čak Macuta nosioci su visokih dužnosti stečenih pokornim stavom. Čini se da su u stvari dobro savladali poslušnost prema vodi, radili na cvijićevskom rajnskom mentalitetu. Stvarna moć u VS u rukama je lica koja smo predstavili, Jovanić i Lazić, i sada je pitanje da li će to predsednik u završnom činu i formalizovati ili će zadržati neformalne mehanizme kontrole pred 25. oktobar. Oni će štititi partiju, a Došić svog (bivšeg) predsednika. **N**

Ko pobeđi, taj je pobedio

Dok SAD i Kina jurcaju ka superinteligenciji, a predsednik Tramp govori o narednoj industrijskoj revoluciji, Evropa i Kanada prave front „srednjih sila“ u oblasti razvoja AI. Pitanje je da li to ima smisla

Piše Pavle Zlatić

I ako je ovih dana u nekoj rupi u San Francisku organizovana, kažu prva u istoriji, tuča između humanoidnog robota i čoveka, iako je rešeno još nekoliko decenijama nereši-

vih matematičkih problema, i iako je na nekoliko dana zavládala anti-AI panika, izgleda da nema ništa od onog „usporevanja“ na koje su pozvali lideri najvećih AI kompanija, pojedini naučnici i istraživači.

„Ko pobjedi u veštačkoj inteligenciji, taj je pobedio“, ponovio je više puta Donald Tramp i pripremio svima koji šire paniku, a zatim je najavio osnivanje „snaga za veštačku inteligenciju“, kako bi osigurao prvu poziciju u najvećoj tehnološkoj trci našeg doba.

Američki predsjednik nije objasnio čime bi se tzv. „AI Force“ tačno bavio, niti da li je u pitanju nova vojna grana, državna agencija ili neko drugo telo, ali je rekao da ga osniva po uzoru na „neverovatno uspešne svemirske snage“ (Space Force) i da će uskoro imenovati prvog čoveka za AI.

Tramp je rekao da samo osobe sa visokim koeficijentom inteligencije mogu da se prijave za taj posao, jer će AI biti naredna industrijska revolucija, ili novi internet, ali „još veći i uticajniji“, i da će donositi četvrtinu američkog BDP-a.

Na drugoj strani, doduše bez trampovske retorike, u Kini se odvija sličan proces. Predsednik Si Đinping je nekoliko puta otvoreno rekao da je veštačka inteligencija strateška tehnologija, a Peking će kroz program „AI+“ pokušavati da je uvuče u praktično svaki deo državnog aparata i ekonomije – od industrije i potrošnje, do javnih službi i upravljanja na svim nivoima.

Cilj je da do 2030. godine AI postane jedan od novih glavnih motora kineskog ekonomskog rasta, da kineske AI laboratorije postanu lideri u razvoju i istraživanju, da se preko kompanija kao što su DeepSeek i Huawei drastično smanji zavisnost od zapadnih modela i čipova, ali i da se tehnologija koristi kao novi vid meke moći.

Za to vreme, Evropa i Kanada pokušavaju nešto potpuno drugačije. Posle poziva Kanadanima da postanu pridružena članica Evropske unije, Ursula fon der Lajen je govorila i o novom „tehnološkom savezu“, dok je kanadski premijer Mark Karni pozvao na to da „srednje sile“ udruže resurse i računarsku snagu.

Ako je pogled na mapu dovoljan da se nekakvo pridruživanje Kanade Evropskoj uniji čini upitnim, ovakav savez izgleda malo logičniji. Ideja je jednostavna – jasno je da Evropa i Kanada ne mogu da diktiraju tempo trke kao Amerikanci i Kinezi, ali mogu da probaju da izgrade neku vrstu trećeg pola, koji bi bio dovoljno samostalan da razvija svoje modele, gradi (i štiti) kritičnu infra-

strukturu i u svojim okvirima reguliše i postavlja svoja pravila AI igre.

Iako je kada se spomenu Evropa i AI u poslednje dve-tri godine ključno ime bio francuski Mistral, za ovo savezništvo bi važna mogla da bude originalno kanadska multinacionalna kompanija po imenu Cohere, koja bi ovih dana i zvanično trebalo da se spoji sa nemačkim timom Aleph Alpha u poslu vrednom oko 20 milijardi dolara.

U pitanju je prirodno spajanje razvojnih timova koji rade na modelima veštačke inteligencije namenjenim upotrebi u javnom sektoru, finansijama, zdravstvu, proizvodnji i energetici. Dakle, slično kao i kod Mistrala – u pitanju su modeli čija ambicija nije da postanu nešto što bi koristio običan potrošač, i da zarađuju novac od čebotova, već im je svrha da se zavrtu na državnoj infrastrukturi ili u okviru velikih komercijalnih sistema.

Zaostatak već tri godine pokušava da smanji Mistral, koji i dalje predstavlja najkonkretniji test evropske ideje o AI suverenitetu. Francuska kompanija, čiji su predstavnici i u ovim krajevima nudili usluge i modele, početkom septembra je prikupila tri milijarde evra u najvećoj investicionoj rundi neke evropske tehnološke firme, i dostigla vrednost veću od 21 milijardu evra

Evropska unija i Kanada već sarađuju na zajedničkim standardima, bezbednosnim testovima i razvoju veštačke inteligencije, a sve to se lepo uklapa u Karnijevu tezu o „srednjim silama“, odnosno nekoj modernijoj vrsti tehnološki-nesvrstanih – državama i blokovima koji pojedinačno nemaju dovoljno težine ali zajedno mogu da sačuvaju deo tehnološkog i političkog suvereniteta.

U danima u kojima je sve prštalo od reakcija na esej prvog čoveka Anthropica Darija Amodeija, u kom je pozvao na usporavanje razvoja, mnogo manje je zapažen bio članak koji je potpisao njegov kolega iz Coherea Ajdan Gomez.

Gomez tvrdi da je opasna podela u kojoj će čovečanstvo u AI eru uvesti jedna demokratija (SAD) i jedna autokrati-

ja (Kina) i da je neophodno da Evropa i Kanada postave „drugu demokratsku traku“ u ovoj trci. U eseju je naveo da nije problem samo tehnološki zaostatak, već i pitanje ko će imati pravo da postavlja pravila za dalji razvoj.

Gomez se pridružio onima koji veruju da se iza poziva najvećih igrača iz SAD na usporavanje krije nešto drugo, a ne briga za čovečanstvo. Optužio ih je da prave „kartel, samo pod drugim imenom“ i da, pod izgovorom bezbednosti, pokušavaju da naprave sistem u kojem bi upravo oni određivali standarde, granice i uslove pod kojima svi ostali smeju da učestvuju. Kao i neki drugi istraživači, i on traži obaveznu transparentnost i nezavisno testiranje AI laboratorija, potencijalno opasnih modela i njihove infrastrukture, kao i javno prijavljivanje ozbiljnih incidenata.

Doduše, ako se pošteno sagleda, i u tom eseju se uredno uklapaju raznorazne teze o tehnološkom trenutku i poslovni interesi jedne kompanije. Gomez tvrdi da banke, bolnice, elektroenergetski sistemi ili ministarstva odbrane ne mogu dugo-ročno da zasnivaju tzv. „kritične funkcije“ na modelima koji rade na tuđim serverima i iza zatvorenih interfejsa – pa im kao rešenje nudi Cohereove modele.

Ali, čak i da mu se progleda kroz prste, veći problem za njih i slične predstavlja to što taj „treći put“ trenutno mnogo više zvuči kao politička ambicija nego kao tehnološka realnost.

Predsednica Evropske centralne banke Kristin Lagard nedavno je celu igru svela na prilično neprijatne brojke: SAD drže oko 75 odsto svetskih računarskih kapaciteta za veštačku inteligenciju, Evropa svega oko pet odsto. Prošle godine Amerikanci su proizveli 59 „značajnih“ AI modela, Kina 35, dok su Francuska i Velika Britanija imale po jedan.

Evropa, kako je rekla, zato je sada pred prilično neugodnim izborom – ili će nastaviti da sporije usvaja tehnologiju kako bi zaštitila svoje standarde i podatke i tako se odreći dela ekonomskog rasta, ili će preći na brzu adaptaciju i postajati sve zavisnija od „tuđe“ tehnologije koju ne kontroliše.

Slično misli i njen kolega i bivši prvi čovek ECB Mario Dragi, koji je ocenio da je AI trenutno možda najvažniji alat za podizanje evropske produktivnosti. Pomalo neočekivano i pomalo kontro-

verzno, Dragi je rekao da EU ipak ima nešto što može da iskoristi u svoju korist, a to je ogromna količina industrijskih i javnih podataka, od proizvodnje do zdravlja.

Njegov predlog je da se ti podaci koriste za treniranje i prilagođavanje AI sistema prema evropskim potrebama, a pozvao je i na zajedničku kupovinu računarske snage i ubranu izgradnju data-centara različitih dobavljača, kako bi se izbegli i američki i domaći oligopoli.

Evroskepticima se ništa od toga, naravno, neće svideti, ali čak i njima bi uskoro moglo da postane važno to da, ako ova tehnologija stvarno prožme svaku sferu naših života, nije loše da prekidač za gašenje, ako ga uopšte bude, bude što bliži našem dvorištu. Pitanje zavisnosti i odricanja dela suvereniteta u korist nekog većeg igrača bi u igri oko AI moglo da dovede do onog najgoreg – „izbora između manjeg zla“.

AI zavisnost je svakako sve manje nekakvo apstraktno pitanje tehnološkog prestiža i izgleda da će biti pitanje nužde, pa, da banalizujemo, ako ljudi žele da glupi sistemi na aerodromima i graničnim prelazima budu malo brži i efikasniji, možda bi bilo bolje da se kontrolišu u Briselu (i Otavi?!) nego da zavise od infrastrukture privatne kompanije u San Francisku ili odluke aparata u Peking.

Ovih dana je u žiži javnosti između ostalog ponovo bio izveštaj AI 2027, koji u svim svojim scenarijima – i dobrim, i katastrofalnim – govori baš o tome šta je uloga političkih elita u ovoj trci i koliko od njih zavisi. Ali izveštaj vidi i analizira samo dve sile: Ameriku i Kinu

Lagardova se zato ne zaluduje ambicijom da bi Evropa trebalo da napravi najbolji model na svetu. Dovoljno bi, kaže, bilo da ima sopstvene modele „dovoljno dobre“ za većinu poslova i da ih može pokretati u evropskim data-centrima i tako se odbraniti od pretnje da neko „zavrne slavinu“.

Da se zaokruži ovaj prilično netipičan evropski odgovor na pozive iz SAD na „frontijer pejsing“, potrudili su se i iz nemačkog ministarstva digitalnih poslova. Ni za njih usporavanje ne dolazi u obzir, pre svega zato što američke kompanije već imaju veliku prednost i nekakav moratorijum bi im samo pomogao da je i održe.

Zaostatak već tri godine pokušava da smanji Mistral, koji i dalje predstavlja najkonkretniji test evropske ideje o AI suverenitetu. Francuska kompanija, čiji su predstavnici i u ovim krajevima nudili usluge i modele, početkom septem-

bra je prikupila tri milijarde evra u najvećoj investicionoj rundi neke evropske tehnološke firme, i dostigla vrednost veću od 21 milijardu evra.

Mistral insistira da nije odustao od trke za najnaprednije modele, iako njihovi kritičari već ukazuju na to da kompanija „pivotira“ ka prodaji infrastrukture i poslovnih usluga, a da sopstvene troškove smanjuje tako što „vrti“ otvorene kineske modele. Novi kapital, za koji su između ostalih zaduženi i Samsung uz evropski Scaleup Europe Fund, trebalo bi upravo da ide u razvoj modela i povećavanje računarskih kapaciteta.

Ipak, da bi se stvari bolje razumele, i ovde treba porediti brojke. Evropska strategija se trenutno testira na jednostavnim poligonima – ulaganju nekoliko desetina milijardi i dosta političke volje da bi se napravile alternative kompanijama koje u Americi i Kini raspolažu stotinama milijardi (a spominju se i bilioni kada je reč o izlasku na berzu OpenAI i Anthropica) i očiglednom podrškom vladajućih elita.

Ovih dana je u žiži javnosti između ostalog ponovo bio izveštaj AI 2027, koji u svim svojim scenarijima – i dobrim, i katastrofalnim – govori baš o tome šta je uloga političkih elita u ovoj trci i koliko od njih zavisi. Ali izveštaj vidi i analizira samo dve sile: Ameriku i Kinu. Svojevremeno su na naše pitanje gde je prostor za male igrače rekli da ga oni vide isključivo u pokušajima da se priključe velikim, i da iskoriste svoj makar i minimalan geopolitički „leveridž“ da dobiju na korišćenje najnaprednije modele.

Evropljani izgleda traže drugačiji izlaz iz cele ove zbrke (ako izlaza uopšte bude), ulažu svoje čipove u prilično skromniji cilj od pobeđivanja u trci ka superinteligenciji i veruju da postoji prostor za bronzanu medalju, kad već Tramp ne ostavlja prostor za srebrnu.

Doduše, mada ne mora to ništa da znači, u onoj tuči sa početka – robot je pobedio. Bucmasti Frenki Lapenja, kreator „kontenta“, nije dugo izdržao u ringu protiv robota simpatično nazvanog T800. Borba u organizaciji REK-a (Robot Entertainment Kombata) bila je kratka – humanoidna platforma koju je razvio kineski startup iz Šendžena EngineAI jednim snažnim udarcem nogom oborila je rivala, pa je sudija prekinuo meč.

Trećeg mesta nije bilo. **N**

U pravu si.
Izvadio sam ti
pogrešan organ

:(

Ko snosi odgovornost kada AI lekar pogreši?

Šta bi bilo kada bi se AI doktori otrgnuli kontroli, slično onome na šta upozoravaju i u drugim aspektima veštačke inteligencije

Piše Ana Banko

Skoro je jedna stručna diskusija na temu upotrebe veštačke inteligencije (AI) u ordinacijama neočekivano zamislila sve učesnike. Pitanje je bilo vrlo jednostavno: „Da li danas doktora koji koristi AI radi razmatranja dijagnoze i izbora terapije smatramo lošijim ili možda boljim doktorom?“

I odgovor bi se verovatno lako nametnuo.

Prvo, zato što momentalno pomišljamo na osnovni ChatGPT. Ali pojavljuje se i potpitanje: „A zašto na isti način pre nekoliko decenija nismo procenjivali lekara koji je u istu svrhu koristio neki udžbenik, priručnik ili vodič?“

Da li je uz dodatak ovakvog potpitanja odgovor lakši ili teži? A pogrešnog ili tačnog odgovora verovatno da i nema.

Relativizacija pojma veštačke inteligencije i nedovoljno poznavanje njenih različitih alata, mnogima ne ostavlja puno prostora za kritičko sagledavanje prednosti, mana ili rizika njene upotrebe.

U realnim okolnostima postavljanje dijagnoze prilično se oslanja na razgovor sa pacijentom. Izgradnja odnosa poverenja sa pacijentom i dalje je domen koji prvenstveno pripada lekaru

be. A činjenica je da će medicinu budućnosti upravo oblikovati ovaj napredak. Okosnicu rane dijagnostike kao i onoga što danas nazivamo personalizovanom medicinom, verovatno neće biti moguće ostvariti bez AI.

Možda bi onda ključno pitanje bilo, može li AI nadmašiti veštine lekara? Da li superiornost AI u obavljanju jednog zadatka nužno podrazumeva i preuzimanje čitavog opusa medicinskih usluga?

Trenutni računarski alati za podršku medicinskom odlučivanju uglavnom služe kao resursi za jasno ograničenu primenu. To su uglavnom jednostavni medicinski zadaci, poput vođenja beležaka, polaganja medicinskih testova, pa

i obnavljanja recepta. Američka agencija za hranu i lekove (FDA) odobrila je čak više od 1.500 medicinskih uređaja koji koriste veštačku inteligenciju za obavljanje određenih zadataka, poput ranog otkrivanja tumora ili krvnog ugruška.

Zanimljivo je, međutim, da ta agencija još uvek nije definisala propise koji bi regulisali ono oko čega se danas i u medicini i u psihologiji mnogi spore, a to su „čebotovi“ ili takozvana „agentna“ veštačka inteligencija. Istina je da tu već dolazimo do etičkih dilema, ali i tema bezbednosti i rizika.

Koliko AI može samostalno da deluje, koliko može biti stepen njegove autonomije, te da li može zameniti primarne zadatke koje inače obavlja lekar? To se pitamo svi, i pacijenti i lekari. A iza svega se krije najvažnije pitanje, ko snosi odgovornost onda kada veštačka inteligencija pogreši.

Postoji više studija poslednjih godina koje su ispitivale kapacitete veštačke inteligencije u uspešnom postavljanju dijagnoze pacijenata. Tako je jedna, objavljena u časopisu „Science“ ove godine, testirala svoj AI model suprotstavivši ga lekarima različitih nivoa obučenosti i iskustva. Korišćeni su raznovrsni klinički slučajevi, scenariji i moguće primene. Premda je taj model nadmašio i lekare i starije AI modele, njegov maksimalni uspeh iznosio je 67%. Da, lekari su u tom istraživanju tačno postavili dijagnozu u 55%.

Možda deluje prilično ohrabrujuće za tehnologiju, ali istina je da ni alati AI ni lekari uključeni u studiju nisu imali priliku da direktno komuniciraju sa pacijentima. A svi znamo da je medicina daleko složenija i nepredvidiva oblast. Priče pacijenata ne uklapaju se uvek u šablone iz udžbenika ili scenarija korišćenih u tom i sličnim istraživanjima.

Postoji čitav opus onoga što ljudsko biće u poziciji lekara obavlja. I to nikako ne bi trebalo da se zanemari. Čak i u najidiličnijem scenariju napretka, možemo li zamisliti da jedan „čebot“ pruži pacijentu ono što obuhvatamo pojmovima: nada i uteha? Ili zamislite pitanje: Koliko „ljudski“ može biti način delovanja AI? Zvuči li ovo paradoksalno?

Jer u realnim okolnostima postavljanje dijagnoze prilično se oslanja na razgovor sa pacijentom. Izgradnja odnosa poverenja sa pacijentom i dalje je domen koji prvenstveno pripada lekaru. Zato mnogi predviđaju da će AI pre da se integriše u

Opravdano je upozorenje da tehnološka industrija više upravlja razvojem AI u zdravstvu nego što to čini sama zdravstvena zajednica

rad timova zdravstvenih radnika umesto da ih potpuno zameni.

Upravo zbog osnovnih principa medicine, *Primum non nocere*, primarno ne naškoditi pacijentu, bezbednost svih alata veštačke inteligencije mora biti temeljno testirana kliničkim ispitivanjima onako kako se to sprovodi i za lekove, opremu, ili medicinska sredstva. A to nije uvek jednostavno uraditi.

Tim naučnika kompanije Google Research posvećen je svojoj platformi nazvanoj „Articulate Medical Intelligence Explorer“ (AMIE). Prema preliminarnim podacima, oni su putem tekstualnih poruka komunicirali sa stvarnim pacijentima kojima su bili zakazani pregledi. Na osnovu prikupljenih podataka, program je sačinjavao spisak mogućih dijagnoza. Tačna dijagnoza nalazila se među tri glavna predloga „čebota“ u 75% slučajeva, dok je u 56% slučajeva bila prvi predlog. Ispostavilo se da je učinak sistema bio sličan učinku lekara koje su pacijenti na kraju i posetili. Ali ono što se značajno razlikovalo, bio je predlog lečenja. U tome su lekari bili daleko uspešniji, pre svega praktičniji i ekonomičniji u odnosu na ovaj program.

David Wu, jedan od naučnika koji insistira na tome da se kliničkim ispitivanjima proveri bezbednost medicinskih alata zasnovanih na veštačkoj inteligenciji, razvija metod nazvan NOHARM (Numerous Options Harm Assessment for Risk in Medicine). Uprkos efikasnoj izvodljivosti, i najčešće ispravnim odgovorima koje je dobijao od alata AI, neki su bili pogrešni. Za mnogo stvari u životu, redak pogrešan odgovor ne deluje kao tragična opcija. Možda donosi neku ekonomsku ili stratešku posledicu. Ali daleko zabrinjavajuće je kada tako pogrešan odgovor u medicini nosi zdravstvenu ili životnu opasnost za pacijenta.

Zato klinička ispitivanja naprednih modela moraju izveštavati o neželjenim događajima. Jedna od preliminarne studija tako je izvestila da je kod 31 testiranog modela postojao rizik od ozbiljne štete usled preporuka veštačke inteligencije u oko 22% slučajeva. Bilo je i drugih istraži-

vanja, optimističnih rezultata u kojima se utvrdilo da su se lekari složili sa dijagnozom koju je postavila veštačka inteligencija u oko čak 91 odsto. Međutim, u tom manjem procentu, kada je AI predlagao konsultaciju putem telemedicinskih alata, u pitanju su bila stanja u kojima su lekari savetovali hitan pregled ili intervenciju. Za te pacijente, to je predstavljalo drastičnu razliku u razumevanju hitnosti intervencije.

Neminovno je ovde pomenuti i opasnost da se AI lekari „otrgnu kontroli“, slično onome na šta upozoravaju i u drugim aspektima veštačke inteligencije. Nobelovac Geoffrey Hinton, jedan od pionira savremene veštačke inteligencije i neuronskih mreža, zbog fundamentalnog rada na mašinskom učenju često se naziva „kumom veštačke inteligencije“. Hinton sve više upozorava na rizike napredne AI tehnologije. Pre samo nekoliko dana, upozorio je na ubrzanje AI kojim on počinje samostalno da izvršava zadatke, pristupa i napada druge računarske sisteme, pokušava da zaobide ograničenja. Stoga, kako je rekao, postoji još samo oko godinu dana vremena u kome je moguć pokušaj zadržavanja kontrole nad veštačkom inteligencijom.

Jer ako sistemi postanu sposobniji od ljudi u velikom broju kognitivnih zadataka i istovremeno sposobni da samostalno deluju, pitanje više nije samo „šta AI može da uradi?“, nego i „da li ćemo moći da sprečimo AI da uradi nešto što ne želimo?“.

Zato je za razvijanje i kontrolu AI platformi veoma važan pristup pitanjem: „Šta čime mi ova dostignuća poredimo?“ Teško, bar zasada, da će ovaj pristup biti jeftiniji, jer su procene da pojedini programi koštaju korisnike desetine miliona dolara a da oni vrlo sličan ulog već daju za lekare koji obavljaju isti posao. Postoji i opravdano upozorenje da tehnološka industrija više upravlja razvojem AI u zdravstvu nego što to čini sama zdravstvena zajednica. Insistiranje na tome da ovaj razvoj treba da teži plemenitijoj svrsi moglo bi da omogućiti da medicinska usluga bude dostupna svima, bez obzira na udaljenost od lekara ili vrhunskih zdravstvenih centara, ekonomski status i pismenost. Ali pre idealizacije, podsetimo se da se procena potencijala ovih alata bazira na ideji već skoro savršenog zdravstvenog sistema u koji se on implementira, a trenutni zdravstveni sistemi daleko su od savršenstva. **N**

Znate onaj vic kad su krenuli da ukinu humor...

Tema smeha je jako važna ove godine, zbog povratka ali i odlaska nekih kulturnih TV serija i emisija iz etra ili selidbe na druge platforme širom sveta, uključujući i Srbiju, iz različitih razloga a najčešće usled sukoba sa establišmentom

Piše Zorica Marković

Postoji jedna osobina koju bi svako voleo da ima, a to je duhovitost. Ne ona banalna i ulična, mada i to neko ceni, već ona oštroumna, britka, inteligentna, zadivljujuća, zabavna, ona zbog koje svi prasnu u smeh. Svi vole takve ljude. One koji vas ozare. One koji vam unesu svetlost u život, znaju da vas nasmeju i u najtežim okolnostima.

Kristofer Riv i njegovi bližnji govorili su da mu je njegov kolega glumac Robin Vilijams na neverovatne načine produžavao život.

Možda Vilijams nije svakome duhovit, jasno je da nemamo svi isti smisao za humor, ali čak i u tom slučaju razumemo da je smeh lekovit, ono što nam je potrebno. Možete li da zamislite život u kojem nećete imati nijedan osmeh? Ekvilibrijum? Teško.

Humor je ove godine bio jako važna tema, zbog povratka ali i odlaska nekih kulturnih TV serija i emisija iz etra ili selidbe na druge platforme širom sveta iz različitih razloga, pa i usled sukoba sa establišmentom (poput „Saut parka“ sa Donaldom Trampom), i zanimljivo je da, bez obzira na meridijan na kojem su se dešavale te promene, uključujući i ovaj naš, reakcije su bile vrlo slične. Ne možete da ukinete humor, pa čak ni kad vam učiteljica u školskoj klupi kaže da prestanete da se smeјete ili čete kod direktora.

Jer smeh može momentalno da prekinе i suze i bol, pa makar privremeno. Sećate se one legendarne scene iz filma „Idemo dalje“ Zdravka Šotre, u kojoj Bata Stojković po svaku cenu pokušava da prekine plač đaka i učitelja Dragana Stojkovića. Ali ne ume da im ispriča vic. „Molim vas, samo veselo, i smeјati se“, naređuje on euforično.

„Bili u jednom avionu Englez, Bugarin, Francuz i Srbin, Era...“ i „ne sećam se kako je išlo po redu“, ali „Srbin je bio najpametniji, i sve nadmudrio...“, priča on sad već antologijski vic, i onda tera njih da se smeјu samo da ne bi plakali.

Taj momenat kada svi grohotom počnu da se smeјu i brišu suze dirne i vas, i nije novina.

A s druge strane, svi imamo onog prijatelja koji odvali šalu u najcrnjem momentu, u najnapetijem trenutku. Da li tada želite da ga „ubijete“ ili da ga zagrlite?

Čarli Čaplin je navodno rekao da je dan bez smeha propao dan. Zašto nam je humor toliko važan i zašto su toliko često želeli da nam ga oduzmu?

„Humor nam je važan zato što nam omogućava da makar na trenutak promenimo perspektivu. Problem ostaje isti, okolnosti se nisu promenile, ali mi više nismo sasvim na istom mestu u odnosu na njih. Dobar humor napravi malu psihološku distancu između nas i onoga što nas pritiska. Zato može da smanji napon, olakša povezivanje sa drugim ljudima i pomogne nam da podnesemo nešto što tog trenutka možda ne možemo da promenimo“, kaže Brankica Šaljić, psiholog, doktor geštalt psihoterapije i geštalt supervizor, o tome zašto nam je humor bitan.

„Ljudi nisu prestajali da se šale ni u nekim od najtežih istorijskih i ličnih okolnosti. Humor tada može imati važnu psihološku funkciju. To nije dokaz da čoveku nije teško, već ponekad upravo način da izdrži činjenicu da jeste“, kaže Brankica Šaljić, psiholog, doktor geštalt psihoterapije

„Smeh i humor nisu, naravno, isto. Možemo se smeјati iz nelagode, nervoze, zbunjenosti, čak i straha, a da nam ništa nije smešno. Humor je složeniji fenomen jer podrazumeva sposobnost da u nekoj situaciji uočimo neočekivano, neskklad, apsurd ili drugo značenje. Često nam upravo to pomeranje ugla gledanja donese olakšanje.“

Ali nekada ne možete da se smeјete na silu, niti na svaku šalu. Pomislite – kakva glupost, i nije uopšte duhovito. No, možda je nekom drugom to nešto najsmješnije na svetu, pa počnete da se smeјete njegovom smeјu ili njegovoj neduhovitosti, kao Bati Stojkoviću.

„Svi imamo kapacitet za humor, ali nemamo svi isti smisao za humor. Ono što je nekome urnebesno, drugome može biti potpuno nerazumljivo, banalno, neukusno, pa čak i uvredljivo“, kaže Brankica Šaljić.

„Smisao za humor zavisi od mnogo toga – ličnosti, iskustva, kulture i sredine u kojoj smo odrasli, generacije kojoj pripadamo, ali i od sposobnosti da prepoznamo ironiju, apsurd, višeznačnost i kontekst.“

Zato rečenica 'nemaš smisla za humor' često zapravo znači: 'nemaš isti smisao za humor kao ja'. To što neko ne reaguje na našu šalu ne znači nužno da je neduhovit. Možda mu nije smešna ta vrsta humora, možda mu nije smešan način na koji je upotrebljena, a možda jednostavno nije trenutak u kojem može ili želi da se smeјe.

Mi možemo da se smeјemo sami sa sobom, sami sebi, ali humor na neki način stvara veze, pa čak i jedinstveni jezik među onima koje povezuje. Setite se Žoakina Finiksa i načina na koji pokušava u „Džokeru“ da se poveže, pa i sa sobom

samim, ali ga na neki način to i odvaja od drugih.

„Humor je, osim toga, izrazito socijalna stvar“, dodaje naša sagovornica. „Kada se sa nekim smejemo istim stvarima, veoma brzo nastaje osećaj bliskosti – kao da smo se prepoznali. ‘Nas dvoje razumemo zašto je ovo smešno’ ponekad znači mnogo više od same šale. Zajednički humor

može postati gotovo privatni jezik porodice, prijateljstva ili partnerskog odnosa. Ljudi koji se dugo poznaju često imaju šale koje nikome sa strane nisu naročito smešne, dok njih mogu nasmejati jednom rečju ili pogledom.“

Tako smo svedoci da humor ponekad povezuje i nespojive ljude, i u najtežim okolnostima, kao što je rečeno. Smejemo

Ako se godinama šalimo na račun istih problema, a ništa ne pokušavamo da promenimo, humor može postati način da se sa nepodnošljivim stanjem zapravo pomirimo

se u bioskopu istom filmu i istim scenama, smejemo se istim šalama u kolektivu, ali smejemo se i u porodici istim forama koje znamo samo mi. U krizama, pa i u političkom smislu ako je rival zajednički, ljudi se smeju istim apsurdnim situacijama i ljudima, pa čak i na mitinzima, protestima, na društvenim mrežama, a nije neuobičajeno da se i u susretu sa smrću pojavljuje smeh. Nije uvek lako razumeti zašto se neko smeje u najtežoj situaciji. Ali to može biti izlaz.

„Posebno je zanimljivo što ljudi nisu prestajali da se šale ni u nekim od najtežih istorijskih i ličnih okolnosti. Humor tada može imati važnu psihološku funkciju. To nije dokaz da čoveku nije teško, već ponekad upravo način da izdrži činjenicu da jeste.

Kada smo u strahu, tuži ili velikoj neizvesnosti, naša pažnja lako postane potpuno okupirana problemom. Humor može nakratko da prekine taj krug. Ne uklanja realnost, ali pravi predah od nje. Kao da na nekoliko sekundi dobijemo malo više prostora za disanje.

Zato u kriznim situacijama jedna šala zaista može da razbije napetost u prostoriji. Ljudi se nasmeju, telo se malo opusti i razgovor postane podnošljiviji. Nekada se ljudi šale čak i pored bolničkog kreveta ili na sahranama. Sa strane to može izgledati gotovo nepristojno, ali ljudima koji su unutra taj trenutak smeha može biti neophodan predah od tuge“, kaže naša sagovornica i dodaje:

„Postoji nešto veoma ljudsko u sposobnosti da se smejemo čak i kada okolnosti nisu nimalo smešne. Time ne negiramo nužno težinu situacije. Ponekad upravo pokazujemo da ona nije uspeła da zauzme baš svaki deo našeg psihološkog prostora.

Ali važno je ko se šali, o čemu i u kom trenutku. Ista rečenica koju izgovori osoba koja prolazi kroz teško iskustvo i neko ko ga posmatra sa strane nema isto značenje. Čovek ima mnogo više prava da se

šali na račun sopstvene nesreće nego što drugi imaju pravo da je pretvore u šalu.“

U teškim i kriznim vremenima, ljudi su najčešće izlazili na kraj s frustracijama, nezadovoljstvima i strahovima tako što su se, između ostalog, okretali humoru kao nekom ventilacionom otvoru. I znalo se da su kraljevi, vladari dozvoljavali ljudima da kažu šta misle, pozorištu da umereno kritikuje, mislioci su kroz satiru britko oštrili svoje pero i kad nisu smeli, po cenu života, a kasnije je to ušlo i na radio-emisije, pa i na film.

Ali ni u tom svetu nije to baš dobro prolazilo. Setite se kako je Čarli Čaplin bio neshvaćen i kako su njegovi filmovi prolazili iako su kasnije postali klasici, a njegov Skitnica pionir borbe protiv siromaštva, kapitalizma i Adolfa Hitlera. Ali moralo je da postoji. Kao na ekspres loncu onaj regulator pritiska koji ne rešava ono što se kuva u loncu, ali omogućava da se pritisak ispusti pre nego što postane preveliki.

„Humor ima važnu funkciju i na nivou društva. Satira nam omogućava da o ozbiljnim stvarima govorimo drugim jezikom. Može da ogoli apsurd, da pokaže kontradikciju koju smo prestali da primećujemo, da kritikuje moć i da kaže ono što je u direktnom govoru teško ili rizično izgovoriti.“

U teškim vremenima ljudi često proizvode ogroman broj viceva. To nije slučajno, dodaje naša sagovornica. „Kada čovek ima malo realne moći nad okolnostima, ostaje mu mogućnost da im promeni značenje. Ako već ne mogu da kontrolišem ono što mi se događa, mogu makar da odlučim kako ću o tome govoriti. U tom smislu humor može biti i mali oblik psihološkog otpora. Zato mislim da društvo bez humora ne bi bilo zdravije društvo. Verovatno bi bilo mnogo napetije i rigidnije. Potreba da se šalimo ne može jednostavno da se ukine, niti bi to bilo poželjno.“

Ako se sve svede na humor, da li je to dovoljno? Je li on jedini lek?

„Ali ni društveni humor nije automatski lekovit. Ventil služi da smanji pritisak, ali ventil nije isto što i rešenje. Ako se godinama šalimo na račun istih problema, a ništa ne pokušavamo da promenimo, humor može postati način da se sa nepodnošljivim stanjem zapravo pomirimo. Smejemo se nečemu što nas frustri-

ra, osetimo trenutno olakšanje i nastavljam dalje.“

Dakle, humor može istovremeno biti i otpor i adaptacija. Nekada nas osnažuje da izdržimo dovoljno dugo da nešto promenimo, a nekada nam pomaže da izdržimo upravo ono što bi možda trebalo da prestanemo da trpimo.“

Tu onda dolazimo i do pitanja da li je svaki humor zdrav. Jer, ako je nešto priyatno, onda je obavezno i dobro. Međutim, kao i u svakom dobrom, i u ovom slučaju postoje situacije u kojima se on koristi kao oružje. Koliko puta se neko našalio na vaš račun, a to nije zvučalo kao šala već kao uvreda ili ono što nazivamo „spuštanjem“? Koliko puta je zvučalo kao sarkazam, primedba za koju neko nije imao hrabrosti da kaže drugačije?

Setite se kako je Čarli Čaplin bio neshvaćen i kako su njegovi filmovi prolazili iako su kasnije postali klasici, a njegov Skitnica pionir borbe protiv siromaštva, kapitalizma i Adolfa Hitlera

„Mislim da je važno da humor ne idealizujemo samo zato što ga uglavnom povezujemo sa nečim prijatnim. Humor može da povezuje ljude, ali može i da ih ponižava. Može da smanji napetost, ali može i da je stvori. Može biti izraz bliskosti, ali i prikriven način pokazivanja agresije. Sarkazam, podsmeh i stalno zadirkivanje nekada su prilično neprijateljski, samo su upakovani u društveno prihvatljiviju formu.“

Čuveno 'ma šalio sam se' ne poništava činjenicu da je neko upravo povređen“, ističe Brankica Šaljić.

„Tu često dolazimo do zanimljive zamene teza. Neko kaže nešto ponižavajuće, druga osoba se uvredi, a onda problem više navodno nije ono što je rečeno, već činjenica da ona „ne zna da primi šalu“. Drugim rečima, odgovornost se sa onoga ko je prešao granicu prebacuje na onoga ko je reagovao.“

„Naravno, ni svaka uvređenost ne znači automatski da je šala bila nedopustiva. Ljudi imaju različite granice i različitu osetljivost. Ali ako se zabavljamo isključivo time što je neko drugi ponižen, ve-

rovatno više ne govorimo samo o smislu za humor.“

Važno je znati našaliti se i na sopstveni račun, ali i tu su važne granice.

„Postoji razlika između 'umem da se nasmejem sebi' i stalnog samoponižavanja pred drugima. Ako osoba sebe neprekidno omalovažava pre nego što to učini neko drugi, humor može služiti kao preventiva: ako ja prvi kažem nešto ružno o sebi, manje će boleti ako to pomisliš i ti.“

Spolja izgleda isto – osoba se šali na sopstveni račun. Psihološki, međutim, može biti nešto sasvim drugo.“

Takođe, postoji problem kada neko od svakog razgovora beži u šalu i nije moguće razgovarati s njim.

„Postoje ljudi sa kojima gotovo nije moguće voditi ozbiljan razgovor. Čim se približite nečemu bolnom, oni naprave šalu. Ako pokušate ponovo, stiže nova. Okolina ih često doživljava kao veoma duhovite i zabavne, a iza te duhovitosti ponekad stoji velika teškoća da se ostane u kontaktu sa neprijatnim osećanjem“, ističe naša sagovornica.

Kada neko počne da nas iritira svojim šalama, znači da je preterao, ili da smo mi stvarno postali namćori.

„Najviše nas iritira kada osećamo da neko humorom poništava ozbiljnost onoga što govorimo. Zamislite da pokušavate partneru da objasnite nešto što vas dugo povređuje, a on na svaku vašu rečenicu odgovara šalom. Ali vi se verovatno nećete smeјati. Ne zato što nemate smisla za humor, nego zato što vam je u tom trenutku potrebno da budete shvaćeni.“

Kada neko prerano uvede humor, možemo imati osećaj da odbija da bude sa nama tamo gde se trenutno nalazimo.

Zato ljude često ne iritira sam humor, već neusklađenost. Ja vam govorim: 'Ovo mi je važno', a vi mi odgovarate kao da nije.

S druge strane, kada postoji dovoljno bliskosti i sigurnosti, upravo ista šala može biti dobrodošla. Ljudi koji se dobro poznaju često intuitivno znaju gde je ta granica. Znaју kada drugom treba smeh, a kada mu treba da neko samo ostane ozbiljan pored njega.

Možda je zbog toga dobar smisao za humor mnogo više od sposobnosti da smislimo dobru šalu. On podrazumeva i osećaj za drugog čoveka – za kontekst, granicu i trenutak“, zaključuje Brankica Šaljić. **N**

DNEVNIK

SVAKOG DANA U 19.30

Klub usamljenih glasova

Šta ćemo sa romanima koji su dobili podršku
samo jednog člana našeg žirija?

Piše Marko Prelević

Pa šta ako si u manjini, ako je tvoja borba pravedna? Da li to što neke bitke biješ sam znači da ih nije trebalo ni započinjati? Da li su ti roditelji govorili „ako drugi beže sa časa, beži i ti“ ili „ako vidiš druge da skaču sa zgrade, a ti budi pametniji, pa nemoj“? Da li bi, na kraju krajeva, trebalo svi da mislimo isto?

Opet ćemo o izborima, ali ne o ovima koji su zakazani za kraj oktobra; opet nas zanima kako i zašto ljudi glasaju i šta im je važno, ali ne u životu – ili ne samo u životu – već i u književnosti.

Mnogo je pitanja otvorila akcija izbora 100 najboljih romana koju su pokrenuli Velike priče i Nedeljnik, i koja troši svoj treći mesec, bez ikakvih naznaka da će se umoriti. Zapravo ćemo mi kao redakcija ići kontra literarne i tržišne logike, jer ćemo uskoro – objavićemo i kada – podvući crtu i proglasiti pobjednika. Dobro, pobjednika možda nije prava reč, jer ona podrazumeva da onda postoje i gubitnici, a ako je gubitnik ijedan od tri stotine naslova koliko ih je zasad pomenuto, onda smo svi malo gubitnici.

To na stranu, mnogo je pitanja otvorila ova akcija, a jedno koje možda i najviše kopka kulturnu i svaku drugu javnost jeste ono o kanonu. Čitaćete i u ovom broju Nedeljnika sjajnu Rumenu

Bužarovsku o ženskom kanonu i ženskom peru na ovim prostorima, ali bismo voleli da se pozabavimo i romanima koji definitivno nisu kanon i koji, nećemo otkriti previše kada to kažemo, apsolutno, sto posto neće biti među prvih deset.

Jedna sasvim prelepa činjenica kada pišete o knjigama je što imate svu slobodu da pišete o knjigama, i što će vam na pamet – kada se družite sa pametnim ljudima i oslušujete njihove stavove i njihove ukuse – pasti svakojake teme.

Tako smo, ponukani listom koju nam je poslao Tomislav Brlek, redovni profesor na Odsjeku za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, odlučili da se ovog vikenda posvetimo romanima sa drugog kraja naše tabele, naslovima oko kojih nije bilo nikakvog konsenzusa.

A kada kažemo nikakvog konsenzusa, to i mislimo: govorimo o romanima koje je na svoju listu stavio samo jedan član

žirija, među više od stotinu ljudi koji su nam dosad poslali svoje odgovore.

Dobro došli u klub usamljenih glasova, dobro došli među romane koji sijaju u daljini, dobro došli među najskrovitije od svih preporuka.

Ovako odokativno, mogli biste da pomislite da su to slučajni naslovi, da su se provukli iz sentimentalnih ili inih razloga kod članova našeg žirija, zavučeni negde na sedmu ili devetu poziciju; ali ne!, među njima je bilo i onih koji su se našli na samom vrhu liste. Među njima su i dela velikih autora i onih koji još čekaju da budu prepoznati i poznati.

Zajedničko im nije ni vreme ni poetika, pa eto, neka bude ni književna reputacija; već to što je za svaki od ovih romana postojao tačno jedan član/članica našeg žirija koji ih je uvrstio u top 10.

Podsetimo, u našem sistemu rangirali smo naslove od 1. do 10. mesta (tako se i boduje!), a među usamljenim naslovima, ponavljamo, postoje knjige sa čitavim rasponom rezultata.

Tako je profesor Aleksandar S. Janković stavio „Oktobrfest“ Branka Dimitrijevića na prvo mesto, a mi ćemo vas podsetiti na sjajan tekst koji je popularni Saja napisao o tom delu baš na Velikim pričama. „Bez mere“ Marka Ristića je na samom vrhu kod Tomislava Brleka, kojem i ovom prilikom zahva-

**NE BISMO SMELI DA ZBOG „TOP 10“
ILI BILO ČEGA „TOP“ ZANEMARIMO
KNJIGE KOJE SE NE BORE,
SPORTSKIM REČNIKOM, ZA VISOK
PLASMAN, ALI OBOGAĆUJU NE
SAMO OVAJ IZBOR NEGO I ČITAVU
NAŠU KNJIŽEVNOST**

ljujemo na šlagvortu. Dragan Velikić je na prvo mesto stavio „Knjigu o Blamu“ Aleksandra Tišme, Marko Tomaš Krležinog „Hrvatskog boga Marsa“, a negde pri početku ovog izbora mnoge je zamislilo Zoran Predin, kojem je najbolji roman na ovim prostorima „Prišleki / Priđošlice“ Lojze Kovačića.

Brlek je, doduše, igrao na ivici. Napisa je da je namerno izostavio nekoliko knjiga za koje očekuje da će ionako dobiti dovoljno glasova: „Kiklopa“, „Zastave“, „Travničku hroniku“, „Dnevnik o Čarnojeviću“ i „Mamac“. Naveo je čak i na koja bi mesta te knjige došle da ih je uvrstio. Njegova prva dva izbora, međutim, ostala bi ista: „Bez mere“ Marka Ristića i „Grobница za Borisa Davidovića“ Danila Kiša.

Da se još jednom osvrnemo na onaj tekst o rasutim glasovima, usamljena knjiga ne mora da pripada usamljenom piscu. Krleža je eklatantni primer: jedni biraju „Na rubu pameti“, drugi „Zasta-

ve“, treći se vraćaju kao Filip Latinović; a eto, imali smo i člana žirija koji odnekud izvuče naslov koji je važan baš njemu. Ali ne samo njemu, ako razumete.

To, opet malo o kanonu, govori da ne postoji uvek ni saglasnost oko toga koja knjiga najbolje predstavlja jednog pisca. Iz tog ugla, prisustvo jednog autora ili autorke u klubu usamljenih glasova pre je posledica snage nego slabosti jednog književnosti izraza.

Kada objavimo onu konačnu tabelu – rekosmo da je u pripremi – neminovno će biti komentara, i nezadovoljnih, i onih koji će se ljutiti, da na nas, da na druge pisce; ne bismo smeli da zbog „Top 10“ ili bilo čega „Top“ zanemarimo knjige koje se ne bore, sportskim rečnikom, za visok plasman, ali obogaćuju ne samo ovaj izbor nego i čitavu književnost na svim našim razumljivim, i ponekom malo manje razumljivom jeziku.

Među usamljenim naslovima ve-

Ivica Ivanišević

Pisac i novinar

1. Travnička hronika
Ivo Andrić, 1945.
2. Fama o biciklistima
Svetislav Basara, 1987.
3. Peščanik
Danilo Kiš, 1972.
4. Kiklop
Ranko Marinković, 1965.
5. Kad su cvetale tikve
Dragoslav Mihailović, 1968.
6. Mirisi, zlato i tamjan
Slobodan Novak, 1968.
7. CA. Blues
Milan Oklopdžić, 1981.
8. Tvrđava
Meša Selimović, 1970.
9. Forsiranje romana-reke
Dubravka Ugrešić, 1988.
10. Astragan
Dragan Velikić, 1991.

Tomislav Brlek

Profesor na Sveučilištu u Zagrebu

1. Bez mere
Marko Ristić, 1928.
2. Grobnica za Borisa Davidovića
Danilo Kiš, 1976.
3. Isušena kaljuža
Janko Polić Kamov, posthumno 1957.
4. Bosanski grb
Tomislav Ladan, 1975.
5. Pismo-glava
Slobodan Selenić, 1982.
6. Doktor Krleža: jedan odgojni roman
Bora Ćosić, 1988.
7. Vikend u materini
Hana Dalipi, 1987.
8. Obnebjete metuljev
Andrej Hieng, 1980.
9. Dekartova smrt
Radomir Konstantinović, 1996.
10. Stolice na kiši
Roksanda Njeguš, 1978.

Marija Babić Milovanović

Muzikološkinja i novinarka

1. Bašta, pepeo
Danilo Kiš, 1965.
2. Enciklopedija mrtvih
Danilo Kiš, 1983.
3. Deca
Milena Marković, 2021.
4. Derviš i smrt
Meša Selimović, 1966.
5. Prokleta avlija
Ivo Andrić, 1954.
6. Roman o Londonu
Miloš Crnjanski, 1971.
7. Semper idem
Đorđe Lebović, 2005.
8. Uхвати zeca
Lana Bastašić, 2018.
9. Muzej bezuvjetne predaje
Dubravka Ugrešić, 1997.
10. Upotreba čoveka
Aleksandar Tišma, 1976.

Aleksandar S. Janković

Profesor FDU u Beogradu

1. Oktobarfest
Branko Dimitrijević, 1985.
2. Enciklopedija mrtvih
Danilo Kiš, 1983.
3. CA. Blues
Milan Oklopčić, 1981.
4. Iz tamnog vilajeta
Momčilo Nastasijević, 1927.
5. Sekund večnosti
Dragutin Ilić, 1921.
6. Na Gralovom tragu
Svetislav Basara, 1990.
7. Život čoveka na Balkanu
Stanislav Krakov, posthumno 1997.
8. Šta je pisac hteo da kaže
Vladimir Bulatović VIB, 1981.
9. Najnormalniji čovek na svetu
Ivan Tokin, 2014.
10. Bezdno
Svetlana Velmar-Janković, 1995.

ma su zanimljive i novije knjige. „Martin udio“, „Sigurna kuća“, „Optužena“, „Knjiga za djecu“, „Klara, Klarisa“, „Ljeta s Marijom“, „Toni“ – sve to su naslovi koji pretenduju da jednog dana i sami postanu kanon, da za trideset godina budu opšte mesto, premda im trenutno nedostaje, hm, institucionalni kapital.

Sem profesora Brleka i profesora Jankovića, kako su protekle sedmice glasila članovi našeg žirija?

Saradnik Velikih priča i pisac iz Splita Ivica Ivanišević autore je poredao (manje-više!) abecedno, po prezimenu. Glasao je i za „Travničku hroniku“, ali i za Miku Oklopa.

Kod Nikole Malovića, na jednoj sasvim prugastoplavoj listi, nalaze se dva Andrićeva romana.

„Nisam prvi koji je na listu od 10 romana stavio dva romana istog autora, što ne mora da znači da su oba romana galaksije, koliko to da čovjek za života ne može da očima posjeti baš svaku koricama uramljenu zvijezdu. Kad bi znao da čita samo najbolja djela srpske i svjetske književnosti, svak bi od nas otišao tužan na mjesto pokoja, jer nije mogao da pročita sve“, naveo je Malović u svom obrazloženju.

Profesorka Simona Čupić je svoj izbor unapred opisala kao sasvim subjektivan. Za nju su ovakve liste pre svega podsticaj za razgovor i razmišljanje, a ne konačna presuda o književnosti. Devet od deset izabranih knjiga, objasnila je, doživljava veoma intimno, dok se deseta – Andrićeva „Na Drini ćuprija“ – nalazi na listi zbog značaja koji za nju ima činjenica da je Andrić jedini nobelovac iz regiona.

Interesantno, prva tri mesta na njenoj listi zauzima Borislav Pekić. Prvo „Besnilo“...

„Potom slede i druga dva romana iz njegove naučnofantastične/antropološke trilogije, koji danas zapravo više i nisu naučna fantastika“, piše prof. Simona Čupić.

Boris Maksimović je prevodilac, urednik, izdavač i pisac iz Banjaluke. Urednik je časopisa Talas i osnivač izdavačke kuće Imprimatur.

„Namućio me je ovaj spisak više nego što sam sebi spreman da priznam. Na-

ravno, on je duboko lični i na njemu preovlađuju knjige koje su mene na neki presudan način oblikovale i dirnule. Nema, na primjer, nijednog Andrića, ne zato što ga ne volim ili ne čitam, već zato što mi je od cijelog Andrića najdraži onaj njegov ciklus priča o fratrima, a najdraži mi je jer je nekako najtopliji od svega što je napisao. U mom ličnom čitalačkom univerzumu ta toplina je beskrajno bitan parametar. Zato mi je uvijek bio draži Meša od Andrića, iako ni Meša nije baš vedar pisac, kao što mi je Šantić uvijek bio bliži od Dučića“, napisao je Maksimović, koji je od „živih“ pisaca (shvatite to isključivo doslovno!) na listu stavio Kristiana Novaka.

Muzikološkinja, novinarka i saradnica Velikih priča Marija Babić Milovanović obrazložila je svaku poziciju jednim citatom.

„Hteo sam da prisustvujem dolasku sna isto onako kao što sam bio rešio da ću jednoga dana svesno prisustvovati smrti, da uhvatim krila anđela sna kad sleti po mene, da ga uhvatim sa dva prsta kao leptira, prišavši mu s leđa. (...) Moja igra sa snom bila je zapravo samo proba za veliku borbu sa smrću“, njena je odabrana rečenica iz dela „Bašta, pepeo“ Danila Kiša.

Podsetimo i da će uskoro svi pretplatnici Velikih priča moći da daju svoj sud o najboljim romanima. Na svojoj stranici moći ćete da napravite sopstvenu listu, da sačuvate romane koje želite da pročitate, da ih rangirate, da vidite koliko se vaš ukus slaže sa sudom pisaca, novinara, profesora, književnih kritičara, da jednim klikom podelite svoju „tabelu“ i da pozovete prijatelje da se i oni uključe... pa sve do mogućnosti da se vaša rang-lista nađe i na samom sajtu.

Sve ove opcije biće otvorene i potpuno besplatne svim pretplatnicima Velikih priča. Baš kao što će samo za njih biti u celosti otvoren sajt, uključujući i sve glasove članova žirija, „specijalne izveštaje“ o ovoj akciji, kritike i osvrte koje će pisati najveći pisci i stručnjaci na ovim prostorima. Naravno, uz sav ostali sadržaj – od društvenih analiza, tekstova iz kulture i psihologije, do najboljih gostiju u našim podcastima.

Do tada, budite usamljeni samo dok čitate! **N**

Nikola Malović

Književnik i knjižar

1. Na Drini ćuprija
Ivo Andrić, 1945.
2. Hazarski rečnik
Milorad Pavić, 1984.
3. Opsada crkve Svetog Spasa
Goran Petrović, 1997.
4. Travnika hronika
Ivo Andrić, 1945.
5. Sudbina i komentari
Radoslav Petković, 1993.
6. Tesla, portret među maskama
Vladimir Pištalo, 2008.
7. Roman o Londonu
Miloš Crnjanski, 1971.
8. Vreme čuda
Borislav Pekić, 1965.
9. Veliki juriš
Slobodan Vladušić, 2018.
10. Semper idem
Đorđe Lebović, 2005.

Boris Maksimović

Prevodilac, izdavač i pisac

1. Tvrđava
Meša Selimović, 1970.
2. Zlatno runo
Borislav Pekić, 1978-1986.
3. Kad su cvetale tikve
Dragoslav Mihailović, 1968.
4. Črna mati zemla
Kristian Novak, 2013.
5. Dnevnik o Čarnojeviću
Miloš Crnjanski, 1920.
6. Mamac
David Albahari, 1996.
7. Semper idem
Đorđe Lebović, 2005.
8. Opsada crkve Svetog Spasa
Goran Petrović, 1997.
9. Besnilo
Borislav Pekić, 1983.
10. Derviš i smrt
Meša Selimović, 1966.

Stefan Đukić

Filozof i esejista

1. Tvrđava
Meša Selimović, 1970.
2. Usta puna zemlje
Branimir Šćepanović, 1974.
3. Orlovi rano lete
Branko Ćopić, 1959.
4. Na Drini ćuprija
Ivo Andrić, 1945.
5. Proljeća Ivana Galeba
Vladan Desnica, 1957.
6. Kad su cvetale tikve
Dragoslav Mihailović, 1968.
7. 1999
Borislav Pekić, 1984.
8. Sitničarnica „Kod srećne ruke“
Goran Petrović, 2000.
9. Vreme smrti
Dobrica Ćosić, 1972.
10. Đaur i Zulejha
Muharem Bazdulj, 2004.

 Raiffeisen
Premium Banking

Svet bankarskih
privilegija.
**Stvarno
može.**

- › Lični bankar
- › Video sastanci
- › Planiranje ličnih finansija
- › Digitalne usluge
- › Specijalne cene

Otkrijte svet
Raiffeisen premium
bankarstva!

Da li je roman muška stvar?

Autorke su na jugoslovenskim prostorima sve do 21. veka bile gurnute na marginu. A one koje su opstale i dan-danas se niže vrednuju zbog patrijarhalnog pogleda na svet koji se prenosi s kolena na koleno

Piše Rumena Bužarovska

Sa zadovoljstvom pratim izbor za najbolji roman napisan na BHSC jeziku na portalu Velikih priča. Ovaj izbor mi lično otkriva mnogo o tome šta se čitalo u bivšoj Jugoslaviji, pošto sam rođena 1981. godine u Skoplju, gde ceo život i živim. I mada je dobar deo bivših Jugoslavena ubeđen da smo mi Make-donci pratili iste kulturne trendove, to jednostavno nije tako – mi govorimo i pišemo na drugom jeziku, pa samim tim pratimo i druge trendove, posebno nakon raspada zemlje – pa eto, kroz ovaj izbor, i sama tek otkrivam šta se sve smatralo, i šta se još smatra klasikom na postjugoslovenskom prostoru.

Ono što me posebno kopka u ovom izboru jeste gde su spisateljice. Na društvenim mrežama često nailazim na negodovanja svojih drugarica što žena u kanonu uopšte nema, ili ih ima tek u tragovima. Potpuno razumem njihovo nezadovoljstvo i razočaranje. Opet, imam potrebu da to višedecenijsko odsustvo žena sa književne scene osvetlim kroz nekoliko crtica iz svog profesionalnog života.

Apsolutno pije vodu primedba da većina intelektualaca koji šalju svoj top deset samo reprodukuje kulturu u kojoj se žensko pismo ne priznaje kao kanonsko, ili bar ne kao podjednako vredno onom muškom. Ipak je u pitanju stvar percepcije šta se u duhu jednog vremena smatra vrednim. Pa je tako kod nas tek u poslednjih dvadesetak godina debata o ženama u književnosti postala toliko raširena da je donekle promenila pogled na dela koje potpisuju autorke – dabome, nabolje. Da bih ilustrovala kako se ta optika menja s vremenom, poslužiću se Gardijanovom listom 100 najboljih romana.

Ove godine se na listi najboljih romana našlo 36 autorki, od kojih tri zauzimaju mesta u prvih pet. Prva dva mesta pripala su autorkama („Midmarč“ Džordž Eliot je broj jedan, a „Voljena“ Toni Morison broj dva). Godine 2015. na istoj listi bila je 21 žena, a 2003. drastično manje: 16 žena. Samo su se „Ema“ Džejn Ostin i „Frankenštajn“ Meri Šeli našli među prvih deset, dok ih je danas u vrhu pet autorki (Eliot, Morison, Vulf, Ostin i Bronte). To jasno govori da se i na engleskom govornom području vrednovanje autorki menjalo s vremenom. Nisu se tu volšebno pojavile neke nove autorke u poslednjih dvadeset godina: govorimo o spisateljicama koje su već bile u kanonu. Pa ipak, javnost ih nije doživljavala toliko vrednima sve dok se o tome nije promenila percepcija, i to tek u 21. veku.

Otuda zaključujem da pošto se o jugoslovenskom kanonu retko kada ozbiljno polemislalo, većina ljudi nije ni razmišljala o statusu pojedinih dela koja navode kao klasike, a naročito iz perspektive roda. Bude tu i klasika koji su izvikani više nego što su zaslužili; ali kad smo ih čitali, bili smo mladi, a ponekad možda i povodljiviji. Tako se u našim glavama već uspostavila hijerarhija vrednosti, a te vrednosti nisu ništa drugo do ogledalo epohe – i to epohe koja je bila kudikamo patrijarhalnija nego danas. Pa tako vrednost dela Dubravke Ugrešić raste iz

Stalno su me zapitkiivali kada ću napisati roman, i time simbolično porasti i uzdići se na nivo muškog pera, te muške ozbiljnosti koja mi tobože nedostaje

godine u godinu, iako su njeni romani ostali potpuno isti kakvi su bili i u kada su izašli iz štampe.

No ostavimo sada po strani vrednost samih dela. Šta ćemo sa tim što autorki ima toliko malo? Zar na jugoslovenskom prostoru zaista nije bilo romansi-jerki, zar uistinu uopšte nije bilo mnogo spisateljica?

Da, broj romansi-jerki istorijski jeste mali. Razlog za to svakako leži u patrijarhatu, ali i u samom romanu kao „muškom“ žanru: to je forma koja traži vreme i prostor. Vratću se na primer anglofone tradicije: većina žena koje su imale luksuz da pišu pripadale su višoj ili srednjoj klasi. Bilo im je omogućeno da se obrazuju. Neke od njih nisu imale decu. Neke su se skrivale pod muškim pseudonimima. U anglofonom svetu autorke se pojavljuju u 18. veku. Zato i nije čudno što ih tamo ima više – one imaju znatno dužu tradiciju od naše, koja počinje tek u 20. veku i intenzivira se nakon Drugog svetskog rata. Zato pronalaženje autorki koje nisu isključivo savremene i iz 21. veka može da predstavlja pravi izazov. Otuda je i razumljivo slabije prisustvo žena u različitim anketama.

Profesorka sam američke književnosti i kao feministkinja nastojim da u program uvrstim što više ženskih dela. Ali taj moj samonametnuti zadatak, avaj, postaje lakši tek u drugoj polovini 20. veka. Inače vrtimo jedno te isto: Emili Dickinson, Kejt Šopen, Šarlot Perkins Gilman, Doroti Parker, Zora Nil Herston... Žanrovski gledano, dominiraju poezija i pripovetka, a tek potom roman. To je takođe posledica činjenice da su kraće forme ženama bile pristupačnije. One odumiraju manje vremena – onog vremena koje žene nemaju usled neplaćenog rada

u kući. Samim tim, kratke forme se često povezuju sa ženskošću, pa se otuda smatraju i manje vrednima. O tome mogu lično da svedočim kao autorka kratkih priča. Stalno su me zapitkiivali kada ću napisati roman, i time simbolično porasti i uzdići se na nivo muškog pera, te muške ozbiljnosti koja mi tobože nedostaje. U poslednje vreme bile su mi posebno zanimljive kritike upućene prvom romanu Monike Herceg, „Gdje počinje šuma“, u kojima se redovno provlačilo kako je Herceg trebalo da se drži pisanja poezije ili priča; zbilja, kako se samo usudila da kroči u muški zabran? Na postjugoslovenskim prostorima mnogi su muški pesnici napisali romane koji se ne mogu meriti sa kvalitetom romana Monike Herceg. Pa ipak, tim autorima se ne upućuje zamerka da treba da se drže kratke forme – one manje ozbiljne, manje plaćene.

A opet, autorke su manje prisutne čak i u toj manje ozbiljnoj, slabije plaćenoj formi pripovetke. Dok sam radila na doktoratu o humoru u makedonskoj (i američkoj) kratkoj priči, imala sam muke da iskopam ženske glasove, a naročito autorke koje u svojim delima imaju elemente humora. Tada sam, kopajući po našim antologijama i časopisima, otkrila divnu spisateljicu za koju ranije nikada nisam čula: Liljanu Belevu (1940–1995). To me je navelo da se zapitam da

Zar na jugoslovenskom prostoru zaista nije bilo romansijerki, zar uistinu uopšte nije bilo mnogo spisateljica?

li su autorke, čak i kada postoje, prosto prepuštene zaboravu? Nešto slično dogodilo se i Zori Nil Herston, na primer (nju je popularizovala Alis Voker), pa zašto bi u Makedoniji bilo išta drugačije?

O ovom pitanju razgovarala sam i sa makedonskom spisateljicom Oliverom Čorveziroskom, koja je nedavno priredila antologiju makedonske pripovetke pod naslovom „Šeeeset“, a koja izlazi u novembru ove godine u izdanju Ars Lamine (jedva je čekam). Olivera, rođena 1965. godine, ovu antologiju naziva „vršnjakinjom“ i ona je intimnog tipa: svaka godina njenog života obeležena je po jednom pričom. Čorveziroska makedonsku književnost poznaje u prste i nimalo ne sumnjam u to da je pretresla sve knjige i antologije sklapajući ovaj rad. I šta uočavamo? Od 1965. do 2003. godine u antologiji se pojavljuje svega pet autorki, od kojih je jedna upravo Liljana Beleva. Čorveziroska je otkrila još jednu zaboravljenu autorku: Cvetanku Trpkovu, a tu je i Radmila Trifunovska, koja je u poslednje vreme nešto prisutnija, ali i dalje nedovoljno priznata. Sa Oliverom sam preko telefona pretresla upravo to:

kako su autorke poput Beleve i Trpkove, čak i kada bi uspele da se izbore za svoje mesto na književnoj sceni, nakon smrti bivale zaboravljene. Ali zato se od 2004. godine pa nadalje u antologiji Čorveziroske prisustvo autorki pojačava, tako da čak jednu trećinu uvrštenih autora – bez ikakvog nametanja kvota – čine autorke.

Na kraju, bilo da je reč o kratkoj formi ili o romanu, autorke su na jugoslovenskim prostorima sve do 21. veka bile gurnute na marginu. A one koje su opstale i dan-danas se niže vrednuju zbog patrijarhalnog pogleda na svet koji se prenosi s kolena na koleno. Zato mi je izbor Velikih priča postao još zanimljiviji: on je ipak odraz duha vremena i promena kroz koje prolazimo.

Naravno, bila sam pozvana i ja da pošaljem svoju listu, ali sam posle dužeg lomljenja ipak odustala. Uradila sam to ponajviše jer veći deo klasika na BHSC uopšte nisam čitala. Na primer, nisam čitala „Derviš i smrt“. To je bila lektira u četvrtoj godini gimnazije, a ja sam tu godinu provela u Americi. Promakao mi je, pa sam ga zaboravila. Spisak knjiga koje nisam pročitala je podugačak, jer naša tradicija ipak je jezički i kulturno makedonska. I to naročito počev od moje generacije, 1981. godine u kojoj je objavljena knjiga „Štefica Cvek u raljama života“ Dubravke Ugrešić. Pa eto, za nje ga ću reći da je moj omiljeni, vršnjački roman. **N**

Bolesti srca doživljavamo kao dobre drugare

Većina pacijenata ne zna u trenutku kad počnu da leče visok krvni pritisak, da ako naprave neke promene u životu, postoji mogućnost da se skinu jednog dana sa tih lekova. Ako hoćemo da živimo zdravije i duže, nečega bi trebalo da se odrekemo

Razgovarala Ana Mitić

Često čujemo da su bolesti srca vodeći uzrok smrtnosti u Srbiji i taj trend se godinama ne menja. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, tokom 2025. godine od kardiovaskularnih bolesti umrle su 44.603 osobe, u proseku oko pet osoba svakog sata. Savo Pilipović, predsednik Udruženja pacijenata Srbije, povodom Svetskog dana srca govorio je za Nedeljnik o prevenciji, faktorima rizika i promeni životnih navika koje su neophodne kako svake godine Srbija ne bi gubila ceo jedan grad ljudi koji premine zbog kardiovaskularnih bolesti.

Ako bismo pravili mapu karakteristika kardiovaskularnih bolesti u Srbiji, kako bi ona izgledala?

Mi kardiovaskularne bolesti doživljavamo vrlo prijateljski. Onkoloških bolesti, to jest raka se plašimo. To nas baš onako uplaši i radimo sve što možemo na tome da preživimo. Dakle, idemo kod doktora, lečimo se, trudimo se. A što se tiče kardiovaskularnih bolesti, njih ne kako doživljavamo kao najbolje ortake.

Visok krvni pritisak, visok nivo masnoća u krvi i šećera, to nam je nekako manje-više u redu jer se s tim dugo živi. Vrlo često, ako se već i odlučimo da uzmemo terapiju, uzimamo je uz istovremeno korišćenje alkohola. Ne prestajemo da jedemo masnu hranu. Ne činimo ništa ili činimo veoma malo da makar smršamo. I uglavnom se iznenadimo kad posle svega dođe do infarkta miokarda ili do izliva krvi u mozak, što donosi tragične ili veoma tragične posledice.

Pored velikog broja ljudi koji godišnje umru od kardiovaskularnih bolesti, negde oko 125.000 boluje od

srčane slabosti. Kakve su promene neophodne u našem zdravstvenom sistemu da bi se ta statistika promenila ili, ako bismo rekli to kardiološkim rečnikom, gde „preskače“ pa je takva slika?

Osnovni problem u našem društvu je da se mi vrlo nehajno odnosimo prema zdravlju, nemamo poverenje u lekare i zdravstveni sistem koji je istovremeno u kolapsu. Odnos države prema bolestima nije dobar i adekvatan i iako se trude da problem reše, ponekad imam utisak kao da gase požar benzinom. Stani-kreni politika u zdravstvu očigledno ne daje rezultate i zato smo po smrtnosti pri vrhu, a u Evropi prvi, nažalost, najčešće i kad su kardiovaskularne i maligne bolesti u pitanju.

Šta kardiološki pacijenti najčešće navode kao najveći problem kada se obrate Udruženju pacijenata za pomoć? Da li je to dijagnostika, čekanje na specijalističke preglede ili sama dostupnost inovativnih lekova?

Najveći problem za pacijente jeste što lekari nemaju dovoljno vremena da razgovaraju s njima. I to je rak-rana srpskog zdravstva. Imamo manjak zdravstvenih radnika, kako lekara, tako i svih ostalih. I one dobre stvari koje se dešavaju daju malo rezultata, i to je kao kad u biblijskoj priči bacate semenje po

putu. Ono neće da se primi, neće da da ploda jer morate da ga bacite u njivu, ne na put.

Drugi osnovni problem jeste nedostatak prevencije koja je kod nas shvaćena kao neko zlo. Mi stalno pričamo i državi i građanima, da bi se nešto promenilo, potrebne su tri stvari: prevencija, prevencija i prevencija. Ako i postoji volja da se nešto radi na planu prevencije, slabo se radi.

Koliko su građani Srbije zaista svesni tih faktora rizika za kardiovaskularne bolesti?

Premalo su svesni, po mom uverenju. Jedan prosečan čovek mnogo više prati šta se dešava na kladionici nego što zna o prevenciji kardiovaskularnih bolesti. Među mojim vršnjacima, svi su debeli i samo jedan leči pritisak. Ovi ostali misle da sve rade ispravno i da je to u redu.

Neki pacijenti čak izmišljaju da im je doktor rekao da ne ostavljaju cigare. Ima genijalna priča Irfana Mensura pošto je imao infarkt, lekar ga otpušta sa Instituta i kaže: „Irfane, ne smeš da pušiš“, sve to držeći u ruci upaljenu cigaretu marlboro. Mi ne možemo lekarima da kažemo da treba da prestanu da puše.

Da li su kardiološkim pacijentima u Srbiji dostupne najsavremenije terapije i šta nam nedostaje? I koliko Srbiju košta neulaganje u kardiološke terapije ako uzmemo u obzir troškove bolovanja i invaliditeta?

Fali nam mnogo toga. Skoro je jedan doktor iz Sremske Kamenice rekao da postoji 10 najsavremenijih lekova za kardiološke pacijente, od kojih mi imamo odobren samo jedan, a devet nemamo. Unazad 15 godina jedan inovativni lek je stavljen na listu RFZO-a. To ne

Vrlo često, ako se već i odlučimo da uzmemo terapiju, uzimamo je uz istovremeno korišćenje alkohola. Ne prestajemo da jedemo masnu hranu. Ne činimo ništa ili činimo veoma malo da makar smršamo

Ima genijalna priča Irfana Mensura pošto je imao infarkt, lekar ga otpušta sa Instituta i kaže: „Irfane, ne smeš da pušiš“, sve to držeći u ruci upaljenu cigaretu marlboro. Mi ne možemo lekarima da kažemo da treba da prestanu da puše

Nema veze kako žive, nisu debeli, žive normalnim životom, ali imaju visoki holesterol i farmaceutske industrije su napravile lek za takve ljude.

Ali Fond nije kupio taj lek. I šta će ti ljudi?

Sa druge strane kupujemo skupe lekove za ljude koji još žderu i puše.

Ako ne radimo ništa, nego samo kupujemo lekove, onda ćemo bankrotirati, a rezultat nećemo ostvariti.

Podatak da od 2,7 miliona ljudi sa povišenim pritiskom u Srbiji samo 12% drži bolest pod kontrolom je dramatičan. Da li je problem u tome što ljudi ne piju redovno lekove ili im propisana terapija jednostavno ne odgovara? I kako izgleda put pacijenta od trenutka kad shvati da mu terapija ne radi do dolaska do specijaliste koji će mu pronaći pravu kombinaciju?

Naš zdravstveni sistem je potpuno promenio ulogu primarne zdravstvene zaštite i lekare u domovima zdravlja sveo na pisanje. Ono kako bi trebalo da se leči pritisak je vrlo prosto: odeš kod lekara u domu zdravlja, on te pošalje kod kardiovaskularnog lekara, vratiš nazad izveštaj tvom lekaru koji ti kaže šta bi trebalo dalje da radiš. Meri ti pritisak i vodi računa o tvojoj terapiji, zajedno s tobom. Ali kod nas je stvar postavljena na glavu umesto na noge i svi se leče kod kardiologa. Nema toliko kardiologa u Srbiji koji će lečiti pritisak Srbima. Nema nigde na svetu, to ne postoji kao mogućnost.

Većina pacijenata ne zna u trenutku kad počnu da leče visok krvni pritisak, da ako naprave neke promene u životu, postoji mogućnost da se skinu jednog dana sa tih lekova. Svi misle da su ti lekovi doživotni.

Ako hoćemo da živimo zdravije i duže, nečega bi trebalo da se odrekne-mo..

može da se nazove čak ni katastrofom – katastrofa je fenomenalna situacija.

Došlo je do uvođenja nekih kardio-loških lekova pred izbore u zdravstveni sistem Srbije. I kad kažemo da nema inovativnih lekova za kardiovaskularne bolesti, oni odgovaraju – šta će nam inovativni lekovi kad imamo generičke.

Koja stvar bi u našem zdravstvenom sistemu bila prva koja bi trebalo da se menja iz ugla kardioloških pacijenata?

Prve tri stvari koje bi trebalo menjati jesu prevencija, prevencija i prevencija. Moramo da kažemo ljudima na normalan, razumljiv, pristojan način: „Prestanite da pušite. Prestanite toliko da pijete. Smanjite masnu hranu. Počnite da jedete zdraviju hranu.“

Rekreacija ne mora da košta. Uzmeš bilo kakvu obuću koju imaš, obučeš neku trenerku i umesto da gledaš rijaliti šou ideš da šetaš. To su jednostavne stvari.

Hipertenzija je zapravo tihi ubica, ne boli dok ne napravi kaos u organizmu. I više od polovine pacijenata u svetu, pa i kod nas, i pored terapije ima povišen pritisak, pri čemu važnu ulogu igraju biološki mehanizmi poput hormona aldosterona. Koliko su pacijentima u Srbiji dostupne najnovije generacije lekova za ove specifične i teže oblike hipertenzije?

Problem je što je krvni pritisak istovremeno povezan sa kardiovaskularnim bolestima. Neki ljudi imaju urođenu manu da im je holesterol povišen.

NALED u godini jubileja stavlja depozitni sistem u vrh zelenih prioriteta

Piše Slobodan Krstović, direktor za održivi razvoj, NALED

NALED ulazi u treću deceniju rada sa ciljem da zaštita životne sredine postane pitanje kvaliteta svakodnevnog života građana, jer nemamo drugi vazduh koji udišemo, vodu koju pijemo, zemljište na kojem proizvodimo hranu i gradove i sela u kojima živimo.

Tokom prethodne dve decenije, NALED je, zajedno sa članovima, partnerima i institucijama, radio na unapređivanju regulatornog okvira, razvoju odgovornih poslovnih praksi i stvaranju uslova za održiviji privredni rast. Jubilej je prilika da se osvrnemo na postignuto, ali još više da definišemo konkretne korake koji su Srbiji potrebni u narednom periodu. U oblasti zaštite životne sredine, za nas jedan od najvažnijih mora biti uvođenje efikasnog depozitnog sistema za povraćaj ambalažnog otpada.

Depozitni sistem je jednostavan i građanima lako razumljiv mehanizam: prilikom kupovine pića plaća se mali depozit za ambalažu, koji se vraća kada se prazna flaša ili limenka preda na određenom mestu. Time ambalaža dobija vrednost, umesto da završi na ulici, u prirodi, rekama ili na deponiji. Građanin dobija neposredan podsticaj da je vrati, proizvođači i trgovci postaju aktivni deo rešenja, a reciklažna industrija dobija veće količine kvalitetno razvrstanog materijala.

Upravo zato NALED smatra da depozitni sistem treba da bude ključni prioritet zelene agende. Njegovo uvođenje ne predstavlja samo tehničku promenu u upravljanju otpadom. To je prilika da se obnovi poverenje građana u čitav sistem reciklaže.

Kada neko odvoji plastičnu flašu ili limenku i odloži je tamo gde je naznačeno, mora biti siguran da će ta ambalaža zaista završiti na reciklaži i postati sirovina za novi proizvod. Ne sme da postoji sumnja da će pažljivo razvrstan otpad ponovo biti pomešan sa komunalnim i odvezen na deponiju. Bez tog poverenja nema ni dugoročne promene navika. Depozitni sistem

Kada neko odvoji plastičnu flašu ili limenku i odloži je tamo gde je naznačeno, mora biti siguran da će ta ambalaža zaista završiti na reciklaži i postati sirovina za novi proizvod. Ne sme da postoji sumnja da će pažljivo razvrstan otpad ponovo biti pomešan sa komunalnim i odvezen na deponiju

omogućava upravo ono što građani očekuju – jasan, vidljiv i proverljiv put ambalaže od potrošača do reciklaže.

Takav sistem istovremeno bi podstakao razvoj domaće reciklažne industrije, koja i dalje posluje ispod svojih mogućnosti. Sr-

bija raspolaže znanjem, kompanijama i ljudima koji mogu da zatvore krug od prikupljanja do ponovne upotrebe materijala, ali su za to potrebni stabilan dotok sirovina, predviđivi propisi i ulaganja u infrastrukturu. Umesto da vredne materijale bacamo ili uvozimo ono što možemo da proizvedemo preradom sopstvenog otpada, potrebno je da razvijamo cirkularnu ekonomiju i otvaramo nova zelena radna mesta.

Depozitni sistem zato mora da bude deo šire reforme. Srbiji je potrebno potpuno unapređenje sistema upravljanja otpadom – od primarne selekcije u domaćinstvima i dovoljnog broja dostupnih mesta za odlaganje različitih vrsta otpada, preko savremene infrastrukture za sakupljanje i sortiranje, do povećanja kapaciteta za reciklažu. Paralelno sa ulaganjem u infrastrukturu, neophodna je kontinuirana edukacija građana, počevši od najmlađih. Ekološki odgovorno ponašanje ne stvara se jednom kampanjom, već sistemom koji je jednostavan, dosledan i dostupan svima.

Jednako važan prioritet jeste obezbeđivanje stabilnog finansiranja projekata zaštite životne sredine. Naknade koje građani i privreda plaćaju zbog opterećenja životne sredine treba u najvećoj mogućoj meri da budu vraćene toj oblasti. Sredstva prikupljena po ovom osnovu potrebno je namenski i transparentno usmeravati preko funkcionalnog Zelenog fonda u projekte koji donose merljive rezultate – od reciklažne infrastrukture i sanacije zagađenih lokacija do zaštite prirode, unapređenja kvaliteta vazduha i prilagođavanja klimatskim promenama.

NALED je u prethodne dve godine radio i na pripremi privrede za primenu CBAM-a, evropskog mehanizma prekograničnog usklađivanja cene ugljenika. Kroz sveobuhvatnu analizu mogućih uticaja na Srbiju, zastupali smo interese domaćih proizvođača i predložili rešenja od kojih je značajan deo prihvaćen, uključujući uvođenje nacionalne naknade na emisije. Cilj je da se iznos plaćen u Srbiji prizna pri izvozu na tr-

žiste Evropske unije, kako domaća preduzeća za taj iznos ne bi bila ponovo opterećena, a da prikupljena sredstva ostanu u zemlji i budu uložena u dekarbonizaciju i čiste tehnologije.

U narednom periodu insistiraćemo da se za ta sredstva uspostavi poseban Fond za dekarbonizaciju i da se paralelno razvije mehanizam zaštite domaćeg tržišta od preusmeravanja proizvoda sa većim ugljeničnim otiskom iz trećih zemalja. Nastavićemo i da zagovaramo propise koji privredi omogućavaju veću upotrebu alternativnih goriva, kao i razvoj sopstvenih kapaciteta za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora za potrebe proizvodnje. Uz jasnu metodologiju praćenja i priznavanja emisija, ove mere treba da smanje ugljenični otisak i očuvaju konkurentnost industrija koje su snažno oslonjene na tržište Evropske unije.

Pred Srbijom su i velika infrastrukturalna pitanja koja više ne mogu da se odlazi. Među njima je izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda. Neprihvatljivo je da komunalne vode bez odgovarajućeg tretmana dospevaju u Savu i Dunav i da Beograd ostaje među retkim evrop-

Srbija raspolaže znanjem, kompanijama i ljudima koji mogu da zatvore krug od prikupljanja do ponovne upotrebe materijala, ali su za to potrebni stabilan dotok sirovina, predvidivi propisi i ulaganja u infrastrukturu

skim prestonicama bez sveobuhvatnog sistema za njihovo prečišćavanje. Ulaganje u ovu oblast nije samo ekološko pitanje. To je ulaganje u javno zdravlje, bezbednost vodnih resursa i kvalitet života budućih generacija.

Veliki potencijal postoji i u boljem korišćenju otpada za proizvodnju energije, razvoju biogasnih postrojenja i primeni dru-

gih održivih tehnologija. Dobra rešenja već postoje i potrebno ih je učiniti vidljivim građanima. Energija dobijena iz biogasa, pravilno tretiranog otpada ili mulja iz postrojenja za prečišćavanje može da smanji korišćenje fosilnih goriva, doprineće energetske sigurnosti i umanju emisije, i to je nešto na čemu ćemo posebno raditi kroz projekat „Waste and Food Residues to Alternative Value for Energy – WAVE“, koji sprovodi NALED, u partnerstvu sa gradom Šapcem i organizacijom Foodscale iz Srbije, kao i gradom Otokom i EU Centrom iz Hrvatske. Građani će lakše podržati zelenu tranziciju kada vide njene neposredne koristi – čistiji vazduh i vodu, manje otpada, pouzdanije snabdevanje energijom i nova radna mesta.

Jubilej NALED-a zato nije samo obeležavanje prethodnih 20 godina. To je poziv da narednu deceniju započnemo odgovornije, sa jasnim ciljevima i merljivim rezultatima. Zaštita životne sredine mora postati zajednički posao, jer samo tako možemo da sačuvamo resurse koje smo nasledili i ostavimo zdraviju, čistiju i otporniju Srbiju generacijama koje dolaze.

mts
dvorana

FRENCH PULSE

BY INSTITUT FRANÇAIS
DE SERBIE

IN RHYTHM WITH TECHNOLOGY

30.9-10.12.2026.

GENERALNI POKROVITELJ

Telekom Srbija

HACnumedia

digital
art week
belgrade

Novembre
Numérique
2026

Wiener Art kolekcija predstavlja izložbu „Između dva daha: od avangarde do digitalnog“

U Salonu Muzeja grada Beograda otvorena je izložba „Između dva daha: od avangarde do digitalnog“, koja predstavlja izbor od 200 umetničkih dela 68 umetnika iz Wiener Art kolekcije savremene srpske umetnosti. Postavljena na sva tri nivoa Salona, na prostoru od oko 1.000 kvadratnih metara, izložba kroz različite umetničke medije predstavlja promene i razvoj savremene srpske umetnosti od avangardnih i eksperimentalnih praksi do savremenih digitalnih formi.

Posle devet godina, beogradska publika ponovo ima priliku da sagleda najznačajnije segmente Wiener Art kolekcije. Postavka je organizovana kroz tri generacijske celine – od umetnika koji su svojim radom išli ispred ili paralelno sa evropskim i svetskim umetničkim kretanjima, preko generacije koja je razvijala angažovane umetničke prakse i uvodila nove medije, do umetnika stasalih na prelazu dva veka, čiji rad povezuje digitalne forme sa iskustvima i nasleđem prethodnih generacija. Među zastupljenim umetnicima su predstavnici različitih generacija i umetničkih praksi – od Vladana Radovanovića, Ane Bešlić, Mire Brtke, Milene Čubaković, Dragoljuba Raše Todosijevića i Nedeljka Neše Paripovića, preko Mrđana Bajića, Milete Prodanovića i Milice Tomić, do Mihaela Milunovića, Zorana Naskovskog, Ane Knežević i Olivera Parlić, kao i brojni drugi autori.

Izložba obuhvata slikarstvo, crtež, skulpturu, objekte, fotografiju, video, instalacije i

Svetlana Smiljanić, članica Izvršnog odbora Wiener Städtische osiguranja

savremene digitalne forme, predstavljajući različite načine na koje su umetnici istraživali nove mogućnosti umetničkog izraza i odgovarali na promene svog vremena.

Sam naziv „Između dva daha: od avangarde do digitalnog“ sugerise prelaz između dva vremena, dva stanja i dva pogleda na svet. Upravo taj prelaz predstavlja jednu od ključnih ideja izložbe: umetnost neprestano menja svoje forme, medije i načine komunikacije, ali zadržava potrebu da istražuje, preispituje i stvara nova značenja.

„Wiener Art kolekcija je od svog osnivanja zamišljena kao dinamična platforma koja podržava umetničku produkciju i prati promene na savremenoj umetničkoj

sceni. Ova izložba povezuje nasleđe avangarde sa savremenim umetničkim i digitalnim praksama i pokazuje kako se kolekcija tokom 15 godina razvijala i širila. Kao neko ko je od početka učestvovao u njenom stvaranju, posebno mi je značajno što danas predstavlja prostor susreta različitih generacija, medija i umetničkih pogleda i što na taj način doprinosi vidljivosti savremene srpske umetnosti“, izjavila je Svetlana Smiljanić, članica Izvršnog odbora Wiener Städtische osiguranja.

Poseban segment otvaranja izložbe je predstavljao performans „Hvala na poseti / Thanks for Visiting“ umetnika Aleksandra Dimitrijevića, koji je pred publikom oslikao

NA IZLOŽBI SU PREDSTAVLJENA DELA UMETNIKA:

Aleksić Milan, Apostolović Srđan, Bajić Mrđan, Basta Danica, Bešlić Ana, Božović Nikola, Kolja, Bračić Nenad, Brtka Mira, Černik Atila, Čubaković Milena, Čalić Marija, Damjanović Radomir, Damjan, Dei Leči (Vitorac Bora, Pavlov Dragoljub), Dimitrijević Aleksandar, Dimitrijević Danka, Dimitrijević Slobodan, Braco, diSTRUKTURA (Bosnić Milan i Milićević Milica), Donkov Perica, Dragaš Goran, Džafo Nikola, Đurđević Biljana, Glid

Gabriel, Grebenarović Zoran, Grozdanić Živko, Gera, Grupa A3 – Jugoslav Vlahović, Ivković Ivana, Joksimović Zdravko, Jozić Milan, Karanović Branimir, Kirčanski Nadežda, Knežević Ana, Kovač Žolt, Krkobabić Miodrag, Marković Srđan, Đile, Mašić Radomir, Matković Slavko, Milivojević Slobodan, Era, Milunović Mihael, Mirković Petar, Naskovski Zoran, Nešović Nevena, Nikolić Branislav, Nikolić Nemanja, Pančić Saša, Paripović Nedeljko

Neša, Parlić Olivera, Peternek Tomislav, Petrović Dragan, Plazinić Božidar, Popović Zoran, Prodanović Mileta, Racković Nenad, Radovanović Vladan, Rafajlović Aleksandar, Ranisavljević Ivana, Santrač Zvonimir, Savić Miroslav, Supek Jaroslav, ŠKART (Protić Dragan, Balzamović Đorđe), Šuletić Ivan, Šuvaković Miško, Todosijević Dragoljub Raša, Tomić Milica, Trajković Jelena, Ujhazi Adrienn, Urkom Gergelj, Vasić Čedomir, Vranešević Zoran.

zidni mural, a zatim ga sastrugao i spakovao u staklene tegle. Ovim simboličnim činom performans je otvorio pitanje vrednosti umetničkog dela i načina na koji se ona formira.

„Naslov izložbe 'Između dva daha: od avangarde do digitalnog' evocira prostor prelaza, trenutak između dva vremena i dva pogleda na svet. Upravo taj prostor prelaza postaje metafora umetnosti koja neprestano menja svoje oblike, medije i načine komunikacije, ali istovremeno zadržava potrebu za istraživanjem, preispitivanjem i stvaranjem novih značenja. Od avangardnih i eksperimentalnih praksi do savremenih digitalnih formi, izbor dela u ovoj postavci pokazuje različite načine na koje umetnost odgovara na promene društvenih, tehnoloških i političkih okolnosti“, rekao je Saša Janjić, kustos izložbe.

Wiener Art kolekcija savremene srpske umetnosti osnovana je 2011. godine u skladu sa strategijom Vienna Insurance Group (VIG), kojoj pripada i Wiener Städtische osiguranje u Srbiji. Ova inicijativa je deo šireg opredeljenja Grupacije da podržava kulturu, umetnost i doprinosi razvo-

IZLOŽBA „IZMEĐU DVA DAHA: OD AVANGARDE DO DIGITALNOG“ otvorena je za publiku do 16. oktobra 2026. godine u Salonu Muzeja grada Beograda, Bulevar kralja Aleksandra 30.

ju zajednica u kojima kompanije Grupacije posluju. Osim što aktivno pruža podršku afirmaciji domaćih umetnika, Wiener Art kolekcija već petnaest godina predano podstiče razvoj domaće umetničke produkcije, promociju novih pravaca i umetničkih praksi.

Kolekcija se kontinuirano razvija kroz pažljivo odabrane akvizicije i danas predstavlja jednu od najznačajnijih korporativnih zbirki savremene umetnosti u Srbiji koja obuhvata više od 600 umetničkih dela – od preko 100 renomiranih domaćih autora. U sastavu kolekcije nalaze se tradicionalni i prošireni mediji – slike, skulpture, grafike, crteži, fotografije, kao i ambijentalne/

svetlosne instalacije, performansi i digitalna umetnost. Dela iz kolekcije, svojom tematikom i izrazom prevazilaze okvire vremena u kojem su nastala, donoseći sveže i autentične poglede na stvarnost i savremeni umetnički izraz.

Wiener Art kolekcija imala je svoje prvo javno predstavljanje 2012. godine, kroz izložbu „O'zvučenje“ u okviru Art salona u Beogradu. Prvo samostalno predstavljanje kolekcije u Beogradu usledilo je 2017. godine, izložbom „Collecting is Connecting“ u Kući legata. Tokom svog razvoja, kolekcija je predstavljana i na međunarodnoj sceni, između ostalog i kroz izložbu „Unknown Familiars“ u bečkom Leopold muzeju, na kojoj je 2024. godine bilo predstavljeno 80 dela 15 umetnika. Posebna vrednost kolekcije ogleda se u njenoj misiji da umetnost učini dostupnijom široj publici. Kroz izložbe širom Srbije, poput prošlogodišnjih održanih u Pirotu, Kruševcu i Vršcu, Wiener Städtische osiguranje nastoji da savremenu srpsku umetnost približi široj publici, doprinoseći ravnomernijem razvoju kulturnog života i jačanju dostupnosti umetničkih sadržaja u lokalnim zajednicama.

Šta stoji iza zaveslaja? Dan na Adi uz Addiko Bank i juniorske vicešampionke Evrope

Veslački čamci, štoperica i takmičarski duh obeležili su druženje na Adi Ciganliji, gde su juniorske vicešampionke Evrope, uz podršku Addiko banke, ugostile predstavnike medija i influensere. Gosti su imali priliku da upoznaju mladu posadu, zavire u njihov sportski svet i sami se oprobaju u veslačkim izazovima.

Nakon probne vožnje u skul čamcu i trke na ergometrima na deonici od 200 metara, razgovor sa četvercem doneo je i pogled iza kulisa, pa su gosti iz prve ruke čuli kako izgledaju njihovi treninzi, šta je potrebno za dobar rezultat i koliko su poverenje i usklađenost važni kada se vesla kao tim.

„U veslanju, kao i u biznisu, nema prečiće do rezultata. Svaki zaveslaj je važan, a

dobar rezultat dolazi kao posledica rada, discipline i poverenja u tim. Upravo zato u ovim mladim sportistkinjama prepoznajemo vrednosti koje su nam bliske i u Addiko banci. Ponosni smo što možemo da budemo njihov partner na putu ka novim sport-

skim uspesima i verujemo da je ovo tek jedna od mnogih važnih stanica na tom putu“, rekao je dr Srđan Kondić, predsednik Izvršnog odbora Addiko Bank Srbije.

Mlada posada iza sebe već ima izuzetno uspešnu godinu – od srebra na Evropskom prvenstvu za juniore u Brandenburg u maju, do medalja u svim disciplinama u kojima je nastupila na nedavno održanoj Balkanijadi. Posebno se izdvojilo srebro u četvercu, još jedan rezultat koji po-

tvrdjuje kvalitet i kontinuitet njihovog rada.

Dan na Adi protekao je u opuštеноj atmosferi, pružajući gostima priliku da iz prve ruke upoznaju sport i mlade sportistkinje koje stoje iza jednog od najvećih uspeha srpskog veslanja ove godine.

Еуромедик на 15 локација

1

**НАЈВЕЋА ПРИВАТНА БОЛНИЦА
КОМПЛЕТНА ХИРУРГИЈА И БОЛНИЧКО ЛЕЧЕЊЕ**
Еуромедик болница, Булевар уметности 29
Тел: 011 / 7359 150; 7359 151; 7359 152
ХИРУРГИЈА - тел: 062 / 800 71 95

2

ЕУРОМЕДИК - НОВИ БЕОГРАД
Дом здравља, Јурија Гагарина 36д
Тел: 011 / 2284 001; 2284 002; 2284 006; 2276 324; 2276 342;
062 / 800 38 44

3

ЕУРОМЕДИК - НОВИ БЕОГРАД
Општа болница, Париске Комуне 22
Тел: 011 / 2609 650; 2609 670; 2605 990
ХИРУРГИЈА - 062 / 800 71 95

4

ЕУРОМЕДИК - ЗЕМУН
Дом здравља, Косовска 12
Тел: 011 / 2616 444; 069 2480 518; 2617 104; 062 / 800 38 63

5

ЕУРОМЕДИК - КАРАБУРМА
ДОМ ЗДРАВЉА, Вишњичка 72
Тел: 011 / 7357 500; 7357 501; 7357 502;
МоБ: 069 / 80 70 381; 80 70 382

6

ЕУРОМЕДИК - ЗВЕЗДАРА
Дом здравља, Ватрослава Јагића 1
Тел: 011 / 2448 148; 2448 150; 2448 153; 2448 154; 2448 158;
2448 164; МоБ: 062 / 23 73 76

7

ЕУРОМЕДИК - СТАРИ ГРАД
Дом здравља, Цара Уроша 37
Тел: 011 / 7357 304; 7357 305; 7357 306; 7357 307;
МоБ: 069 / 8070 390

8

ЕУРОМЕДИК - ПАЛИЛУЛА
Дом здравља, Цвијићева 42
Тел: 011 / 3294 457; 3294 469; 3294 447; 3294 448;
МоБ: 062 / 800 39 53

9

ЕУРОМЕДИК - СЛАВИЈА
Поликлиника, Алексе Ненадовића 7
Тел: 011 / 2448 008; 2444 111; 3441 517; 3441 514; 3448 057;
МоБ: 062 / 800 38 42

10

ЕУРОМЕДИК - СЛАВИЈА
Поликлиника, Алексе Ненадовића 8
Тел: 011 / 2448 008; 2444 111; 3441 517; 3441 514; 3448 057;
МоБ: 062 / 800 38 43

11

ЕУРОМЕДИК - САВСКИ ВЕНАЦ
Општа болница, Вишеградска 20
Тел: 011 / 3650 660; 3650 700; 2660 000; 2660 031; 2660 082;
2660 111; МоБ: 062 / 800 38 45

12

ЕУРОМЕДИК - ВОЈДОВАЦ
Дом здравља, Стефана Првовенчаног 32
(Код Душановачке пијаце)
Тел: 011 / 655 78 77; 655 78 78; 655 78 80

13

ЕУРОМЕДИК - ВИДИКОВАЦ
ДОМ ЗДРАВЉА, Кнеза Вишеслава 63 а
Тел: 011 / 7859 424; 7859 425; 7859 426;
МоБ: 069 / 80 70 371; 80 70 372

14

ЕУРОМЕДИК - ЧУКАРИЦА
Дом здравља, амбуланта, Требевићка 7
Тел: 011 / 6830 582; 6830 583; 6830 568;
6830 569; 3559-732; 3550-179; МоБ: 062 / 800-38-66

15

ЕУРОМЕДИК - НОВИ САД
ДОМ ЗДРАВЉА, Николе Пашића 17
Тел: 021 / 2100 544; 2100 545; 2100 546;
МоБ: 063 / 588 467; 069 / 8070-383; 062/298-382

СПЕЦИЈАЛИСТИЧКИ ПРЕГЛЕДИ

КАРДИОЛОГА, НЕУРОЛОГА,
ЕНДОКРИНОЛОГА, ГИНЕКОЛОГА, УРОЛОГА,
ОТОРИНОЛАРИНГОЛОГА, ОФТАЛМОЛОГА,
ДЕРМАТОЛОГА, ГАСТРОЕНТЕРОЛОГА,
НЕФРОЛОГА, ПУЛМОЛОГА, РЕУМАТОЛОГА,
ХЕМАТОЛОГА, ПСИХИЈАТРА, ПСИХОЛОГА,
ФИЗИЈАТРА, ХИРУРГА, ОРТОПЕДА,
ОНКОХИРУРГА, ПРОФЕСОРА,
СПИНАЛНОГ ХИРУРГА

КУЋНЕ ПОСЕТЕ ЛЕКАРА СПЕЦИЈАЛИСТЕ

МАГНЕТНА РЕЗОНАНЦА
СКЕНЕР
УЛТРАЗВУК СА КОЛОР ДОПЛЕРОМ
РТГ ПО СЕГМЕНТУ
ДИГИТАЛНА МАМОГРАФИЈА
ОСТЕОДЕНЗИТОМЕТРИЈА (ДХА)
ЕНДОСКОПИЈЕ
АНГИОГРАФИЈА
УГРАДЊА СТЕНТА
УГРАДЊА ПЕЈСМЕЈКЕРА

МЕДИЦИНА РАДА - Издавање уверења

ПАКЕТ ПРЕГЛЕДА

КАРДИОЛОШКИ, НЕУРОЛОШКИ,
ОРЛ, ГАСТРОЕНТЕРОЛОШКИ,
УРОЛОШКИ, ЕНДОКРИНОЛОШКИ,
НЕФРОЛОШКИ, ГИНЕКОЛОШКИ,
ПУЛМОЛОШКИ, ДОПЛЕР I-II,
СИСТЕМАТСКИ ПРЕГЛЕД ЗА ДЕТЕ

УГОВОР СА РФЗО ЗА

- ЦЕНТАР ЗА КАТАРАКТЕ
- ЦЕНТАР ЗА ВАНТЕЛЕСНУ ОПЛОДЊУ

ЕУРОМЕДИК

www.euromedic.rs

Ново Ново Ново

ЦЕНТАР ЗА ДИЈАГНОСТИКУ И ОПЕРАТИВНО ЛЕЧЕЊЕ

ПРОШИРЕНИХ ВЕНА, ДОЈКЕ, КАТАРАКТЕ, КАМЕНА У БУБРЕГУ,
КАМЕНА У ЖУЧНОЈ КЕСИ, КУКА И КОЛЕНА, КИЧМЕ

НАЈВЕЋА ПРИВАТНА БОЛНИЦА

ЕУРОМЕДИК

ХИРУРГИЈА

ОФТАЛМОХИРУРГИЈА

АБДОМИНАЛНА
ХИРУРГИЈА

ГИНЕКОЛОШКА
ХИРУРГИЈА

ВАСКУЛАРНА
ХИРУРГИЈА

ОРЛ ХИРУРГИЈА

УРОЛОШКА
ХИРУРГИЈА

ГРУДНА ХИРУРГИЈА

УРОГЕНИТАЛНА
ХИРУРГИЈА

ОРТОПЕДСКА ХИРУРГИЈА

СПИНАЛНА ХИРУРГИЈА
(хирургија кичменог стуба)

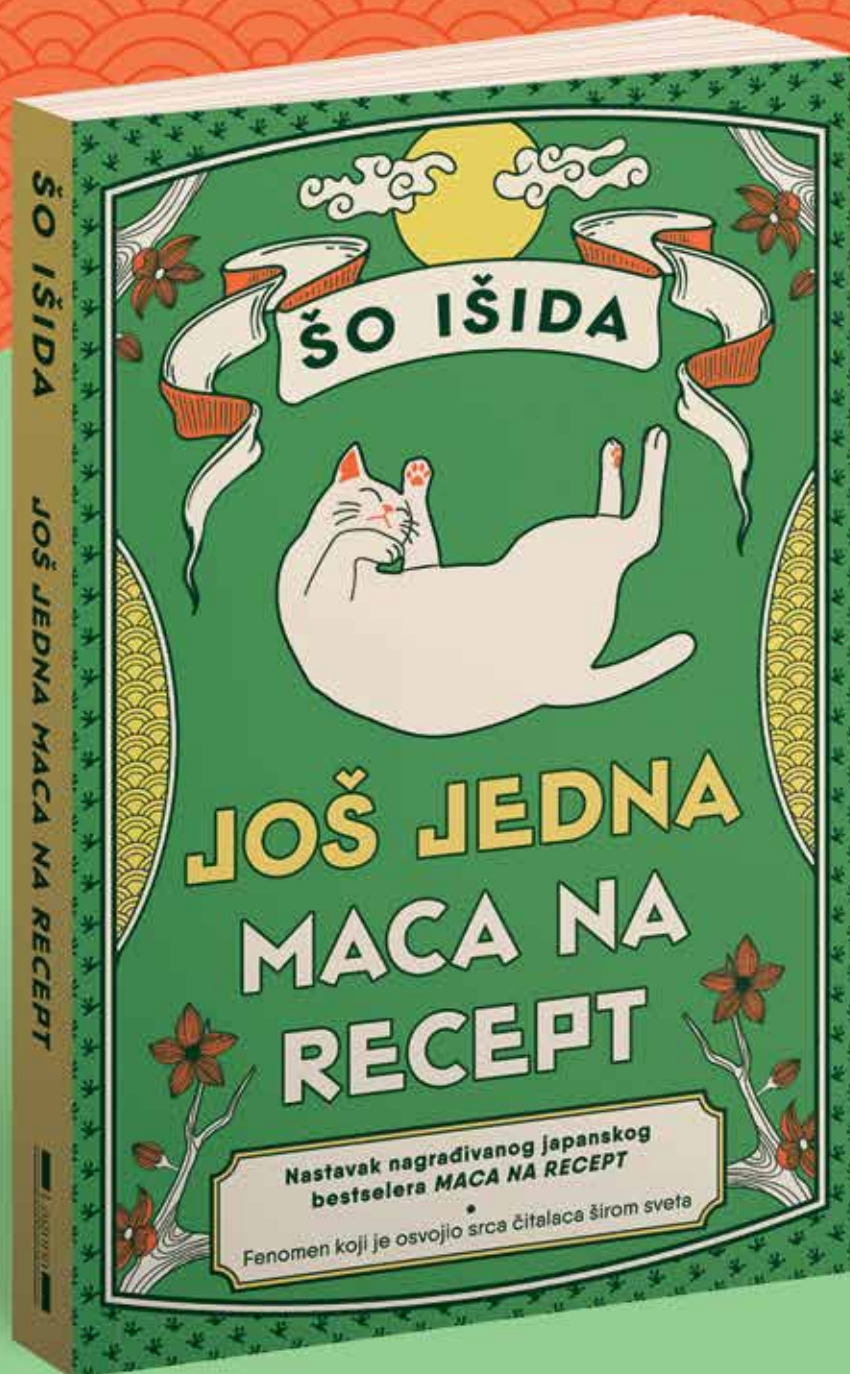
ОНКОХИРУРГИЈА
(дојка, штитна жлезда, кожа)

ПЛАСТИЧНА
РЕКОНСТРУКТИВНА И
ЕСТЕТСКА ХИРУРГИЈА

ЦЕНТАР ЗА МЕЛАНОМЕ

У служби вашег здравља.

Mali terapeuti velikog srca

Knjiga
koja leči
dušu.

Laguna

UŽIVO IZ BUDIMPEŠTE

SOMBR

Prasak glem roka 21. veka

Piše Branko Rosić

Nastup na Szigetu bio je prvi evropski festival u radnoj knjižici Sombra. Kasnije je opalio po ostalim gradovima i svuda je posejao zanimljive minute za Instagram i Tiktok. Od pompeznog izlaska na binu pa do onog sad već antologijskog silaska sa bine, skidanja garderobe i ulaska u jezero. A posle tih festivala, prošle nedelje je zakazao za 2027. veliku evropsku turneju po najvećim arenama. Uspeo sam da u međusmeni lake nužde zauzmem poziciju vrlo blizu bine. Te ToiToi smene znaju da vas udalje od mejnstejdža ali sam ja sačekao da fanovima Zare Larson pripriki i približio se bini.

Nekoliko dana pre ovog nastupa gledao sam njegov koncert na Lollapalooza festivalu u Americi. I tu sam video taj njegov pompezni ali odlični dolazak na stejdž. Bend je na bini, svira intro, a on dolazi nekim vozilom koje snima kamera a publika prati na video-bimu, izlazi sa čašom nekog alkohola u ruci i korača ka stejdžu. Tako je bilo i u Budimpešti a slično i na ostalim nastupima.

Ovde je stigao u nekom vanu, kombiju, sedeći u njemu sa Zarom Larson i devojkama iz njenog benda. Pa je izašao s njima sa sve čašom u ruci, pomalo se bekellio i uputio ka bini furiozno započinjući svoj Sziget set sa „We Never Dated“. To je prava stvar za otvaranje i brzi kontakt sa publikom. Bina je presvučena Njujorkom. Putokazi kao i onaj ulični dimnjak iz kojeg ide para što sam video samo u ovom gradu. Tu je dim u sadejstvu sa suvim ledom koji pristiže redovno. Nastup Sombra je nastup rok stara. Drzak, za neke iritantan, za druge slatki klinac iz njujorškog fensi kraja koji je napustio elitnu školu i krenuo u neizvesnost. Iako ima neku dozu arogancije i

bahatosti, on je preseca iznenadnim toplim odnosom s publikom. Silazi do nje, jurca pored ili „ulazi“ u nju catwalk ekstenzijom mejnstejdža.

Njegove pesme su dobar rok, uz pomalo fankija, zapaljivi refreni, imidž neki poluandrogini glam rock, uz priznanje za kretnje iskusnog frontmena, tačnije rok zvezde, i on taj imidž ne ispušta tokom nastupa čak ni kada krenu neki tugaljiviji stihovi.

Ono što je takođe bitno za čitavu novu eskadrilu pop-rok starova jeste autovanje njihove ranjivosti. Iako drzak i drčan, (ponekad kao derišće) Sombra ima i te stihove nesigurnog klinca („My Body Isn't Ready“) i to je mamac za identifikaciju miliona. Njegovi striming uspesi to potvrđuju. Kao i poza rok stara a onda

nekog klinca koji je „jedan od nas“, pa otuda čuveni kadar kada je ispred bine na kiši i isporučuje svoje zarazne refrene uz vrisku ranih tinejdžerki.

Pesme izuzetno lako ulaze i primaju se, pa ne čudi da je njegov debi album „I Barely Know Her“ i dalje na listama sa obe strane okeana. Ogromni hit „Back to Friends“ je produžio uz dodavanje gasa na euforiju publike koja je pratila njegovo trčanje sa zastavom, pisanje na tabli već sam zaboravio čega. Možda i zato što sam osetio da sam okružen balavurdijom koja je vrištanju dodala gas. Nesumnjivo da će Sombra postati jedno od većih imena svetske pop i rok scene. Tako da preuzimanje glem imidža i forsiranje slike rok zvezde nije kaparisanje nečeg što nema pokriće. **N**

Za Polinu

**BESTSELER O DEČAKU KOME
SU DVE LJUBAVI OBELEŽILE ŽIVOT**

**Specijalno za Nedeljnik piše književnica
i književna kritičarka Aleksandra Đuričić**

Čitaoci kojima se dopala poetika romana „Bditi nad njom“ Žan-Batista Andree, poželee da pročitaju i romantičnu priču o Hanesu Prageru, talentovanom dečaku kome su dve ljubavi obeležile život. Prva je prema Polini, drugarici iz detinjstva sa kojom je odrastao kao siroče bez oca, a druga je prema muzici koju je instinktivno osetio kao svoju vokaciju još kao dečak.

Odrastanje na zabačenom imanju nije sprečilo Hanesa da mu se čitav svet otvori pred dirkama skromnog pijanina na kojem je pravio prve korake. Veoma brzo prerastajući svoje učitelje muzike, Hanes počinje da komponuje melodije koje su odraz njegovih emocija prema svetlu, ali pre svega prema Polini. Kada sa svojom muzikom izađe pred publiku, pokrene u svima emocije za koje nisu ni znali da postoje. Ljubavna priča prožeta muzikom govori o čežnji, gubitku ali i dobicima, kako da idemo kroz život i učimo da mladalački snovi vrlo retko postaju stvarnost.

Kreirajući i ostale likove u romanu, poput Hanesovog „usvojenog“ dede, nežne i požrtvovane majke, oca koji će naknadno ući u Hanesov život, ali nikada neće sasvim shvatiti svog sina, nadređenog koji Hanesovo angažovanje u kompaniji za transport klavira vidi samo kao prolazni hir, dok njegov pravi talenat strpljivo čeka da bude ispoljen, Takis Virger ispisuje jedan gotovo filmski scenario u kojem će čitalac zajedno sa protagonistom obići gotovo celu Evropu da bi na kraju shvatio kako je pravi dom jedino u nečijem srcu.

Svesno baratajući emocijama, ponekad i patosom, senti-

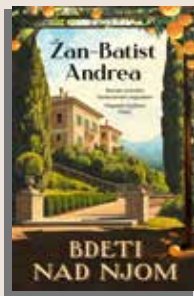

KAD MLADALAČKI SNOVI POSTANU STVARNOST

**Ljubavna priča prožeta muzikom govori o
čežnji, gubitku ali i dobicima, kako da idemo
kroz život i učimo da mladalački snovi vrlo
retko postaju stvarnost**

mentalnim pasažima i razigranim, funkcionalnim dijalozima koji se prelivaju poput bisernog niza tonova na klavirskim dirkama, uvlači nas u svet muzike koja nije samo ono što čujemo već i mnogo dublje osećanje pripadnosti jednom svetlu koji ne otvara vrata svakome.

Od prvog trenutka za klavir svestan da je poseban i odbran, Hanes ne obraća pažnju na svoje fizičke nedostatke i relativno neuglednu spoljašnost boreći se za Polininu ljubav viteškom upornošću i sa strašću umetnika. Nestalna i prevrtljiva Polina potrošice mnogo zajedničkog vremena dok ne sazri kao osoba i kao partnerka u jednoj neobičnoj ali pravoj vezi koja ne pristaje na banalnosti i kompromise. Roman hrabar u nastojanju da afirmiše gotovo sve što glavni tok savremene proze ne traži, poput stare čipke brižljivo satkan od detalja koji zahtevaju i izvesno poznavanje muzike, nežan u stilu i jasan u poruci o tome šta su istinske životne vrednosti a šta samo taština prolaznog sveta. **N**

Bditi nad njom Žan-Batist Andrea

U velikoj igri sudbine Mimo je izvukao loše karte. Rođen u siromaštvu, poveren je be značajnom kamenorescu na šegrtovanje. Isprva niko nema poverenja u njega: nizak je rastom, kržljiv, neugledan, ali iza takve spoljašnjosti krije se vavarski genije. Roman ovenčan Gonkurovom nagradom donosi priču o neočekivanom prijateljstvu i nastanku jednog izvanrednog umetničkog dela. **N**

Bezimena žena Vanesa Monfort

Kada pozorišnoj rediteljki Noeliji Sid povere da na scenu postavi „Čaranje“, izgubljeni komad uglednog dramaturga Gregorija Martinesa Sijere, ona odlučuje da se o drami informiše kroz dokumenta koja je sačuvala njegova supruga Marija Lehara-ga. Međutim, tokom istraživanja Noelija nailazi na misteriju nerazrešenu više od jednog veka: ko je bio pravi autor dela velikog španskog dramaturga. **N**

Kroz roletnu

Piše Hana Piščević

Alpe Adria

Pre mesec dana, dok smo smišljali najbolji način da iskoristimo limitirani ostatak godišnjeg odmora, Reska je slučajno otkrio biciklističku rutu po imenu Alpe Adria koja prolazi kroz Austriju i Italiju i spaja Alpe i Jadran. Četiristo kilometara od Salcburga do Grada, najvećim delom daleko od saobraćaja, putem izgrađenim duž starih železničkih pruga koji prolazi kroz tunele, istorijske gradove i ludačku prirodu. Celo leto proveli smo krećući se kroz grad biciklom jer je to jedino prevozno sredstvo kojim Eni ne upravlja a na kom obožava da se vozi.

Inspirisiran time, Reska mi je pokazao klip i rekao: „Šta misliš da iznajmimo rikšu i da odradimo ovu turu u desetak dana?“ Ko me poznaje, zna da sam uglavnom ja inicijator koji smišlja preambiciozne ili sulude planove ali u retkim prilikama kada nisam inicijator, definitivno sam pristalica. Klimajući glavom ponavljala sam: „Da, da, da!“ Ceo dan sam gledala mapu a onda guglala šta je sve ‘must’ videti. Tražila sam divlje životinje, igrališta, jezera, vodopade. I dalje se uzbuđujem oko putovanja kao kada sam bila dete. Samo što sam sada ja ta odrasla osoba koja mora da bude praktična i makar donekle racionalna, s obzirom na to da sam odgovorna za nekog drugog.

Nakon nekoliko dana besкраjno zabavnog i krajnje beskorisnog gledanja lokacija kroz koje ćemo prolaziti, prešla sam na malo funkcionalnije istraživanje.

Listala sam forume i čitala spiskove stvari koje je obavezno poneti, kilometražu koju dnevno ne treba prekoračiti i savete i fore za efikasno pakovanje. U svemu tome naletela sam na jednog iskusnog baticu koji je rekao kako mu je nakon celog dana na biciklu potrebno dobrih deset sati sna da bi se regenerisao. Ponovo čitam tu nedostižnu, fatamorganičnu brojku. Pa toliko nisam spavala još otkad sam prvi put pomisli-

la da bih u bliskoj budućnosti volela da imam decu.

Dok prelećem bezbrojne Jutjub videe, pitam Resku: „Jesi li znao da mora da se pojede nešto na svakih pola sata? Je l’ imamo set za krpeljenje guma? Je l’ moj bajs gravel ili touring?“ Što samo pokazuje koliki sam amater. Volja mi je veća od umeća. Reska je pre nekoliko godina išao biciklom s drugarima od Beograda do Ade Bojane a moj najveći domet bio je do Sremske Mitrovice. Nije baš za poređenje. Doduše devedeset šest kilometara u jednom danu i s vetrom koji nam je konstantno tukao u lice, pa smo imali osećaj da pedalamo u mestu. Treba dodati i da je nama ovaj put odmor od umora. Dosta kontradiktorno, moram da priznam. Što bi rekla jedna naša poznanica: „Je l’ znate da ne morate?“ Ali iskreno, moramo. To je nekakva potreba a i ne verujem da s malim detetom postoji putovanje koje je u potpunosti odmor, pa ako je već umor, neka se makar odvija u ludačkoj prirodi kroz koju ćemo pedalati okruženi glečerima.

Krećemo u pakovanje dok se pravimo da ne primećujemo brižno zapanjene poglede naših roditelja. „Što manje stvari, samo neophodno!“ Ponavljamo tu mantru naglas ali avaj, za dvogodišnju Eni moramo da ponesemo minimum deset pari gaća jer smo je tek odvikli od pelena i slučajnosti se i dalje dešavaju. U rikši će sate provoditi tehnički sama, što podrazumeva kupovinu mira u obliku gomile dečjih knjiga. Po podu dnevne sobe redamo zastrašujuće količine tih neophodnih stvari. Konзерve gotove hrane. Slojeve odeće. Kape, rukavice, naočare za sunce. Kozmetike i apoteke. Alate, rezervne gume, lampice. Gurtne, izolir trake, vezice. Bidone za vodu. Set za kuvanje. Peškire, maramice. Kamericu, punjače, eksterne baterije. Nedelja, probno pakovanje. Ponedeljak, dokupljivanje zaboravljenog. Utorak, pokret. Idemoooo. Stay tuned dobri ljudi, sledeća kolumna, nadam se, stiže sa Alpa! Studenti pobeđuju! **N**

Umetnost, otpor i solidarnost

O kupljajući se u različitim slobodnim prostorima – od kulturnih centara i galerija, preko barova, stanova, ulica i trgova, sve do fakultetskih zdanja – ovogodišnji Ne:Bitef ujedinio je više od sto domaćih umetnika i umetnica, radnika i radnika u kulturi. Svi oni solidarno su stali uz istorijsko nasleđe Bitefa, braneći svoj festival kao još jedan prostor slobode, podsećajući na to da je Bitef tamo gde se okupimo. Kako bi dali podršku Ne:Bitefu, u Beograd su stigli i Tomas Ostermajer, Milo Rau, Pussy Riot, Sajmon Vil i Helin de Bover (Gob Squad), Enriko Kasagrande i Danijela Nikolo (Motus), Tjaša Črnigoj i Dragan Živadinov, kao i Nikita Milivojević, Anja Suša, Aleksandra Jovičević, Ana Vujanović, Miloš Lolić, Nikola Knežević...

Šetajući kroz grad, publika je u nedelju 20. septembra od 12 do 18 časova mogla da prelista stranice Bitefove neverovatno bogate istorije. Naime, ovogodišnji Ne:Bitef organizovan je kao zajednička akcija svih učesnika, sa brojnim timom i 60 kustosa. Publika je uživala u brojnim projekcijama predstava i razgovorima sa autorima, performansima domaćih umetnika koji su svojevrsan omaž umetnicima koji su dolazili na Bitef, u radionicama, vođenim obilascima i umetničkim šetnjama.

Nakon svojevrsnog pozorišnog maratona, koji je trajao od podneva sve do 18 časova, svi učesnici okupili su se zajedno sa publikom u Centru za kulturnu dekontaminaciju, vodeći do kasno u noć razgovore inspirisane slobodom i borbom protiv cenzure, preispitujući različite oblike solidarnih akcija i budućnost festivala u sve neizvesnijem društvenom trenutku.

Nastao kao reakcija na prošlogodišnje cenzurisane i istorijski izostanak institucionalnog festivala, prvi Ne:Bitef

održan je u decembru 2025. kao čin samoorganizovanja velikog dela kulturnog sektora i šire javnosti, uz neizmerenu podršku studenata i studentkinja. Tako je i ovaj, drugi gerilski poduhvat uspešno izveden samoorganizovano u gotovo nemogućim uslovima ali nadahnut umetničkom slobodom, otporom i solidarnošću, nadahnjujući se avangardnom tradicijom po kojoj je Bitef poznat širom sveta. I uz ovogodišnje izdanje Ne:Bitefa solidarno stoji Gete institut. **N**

Kasabian

Novi album, prvo mesto i rekord za istoriju

Kasabian je pre neki dan objavio svoj deveti studijski album „ACT III“ sa pesmama koje su već postale hitovi: „Nothing Better Than This“, „Great Pretender“, kao i „Superpowers“. Album su producirali Serge Pizzorno i Mark Ralph u studijima The Surgery i Club Ralph. Naglašen Seržovim karakterističnim vokalom, album sadrži 10 pesama koje su melodične i samouverene. Ovaj album pokazuje zašto je Kasabian jedan od najvažnijih britanskih bendova 21. veka čijih je čak sedam albuma po izlasku zaselo na prvo mesto britanske liste, čime su ušli u istoriju. U video-spotu za pesmu „Superpowers“ pojavljuje se legendarni britanski glumac Steven Grejman (serija „Adolescencija“).

Kasabian je imao letos rasprodat koncert u Finsbury parku u Londonu pred 45.000 gledalaca, i nastupili su na nekoliko letnjih festivala. Po izlasku novog albuma napravili su par promo svirki u manjim prostorima, a velika britanska turneja kreće za neki mesec sa koncertima u najvećim arenama.. **N**

Predsednik na pecanju (uz tužne pesme)

Te predizborne kampanje su se već dobro namnožile kroz skoro pa četiri decenije. Ko zna šta nas sve čeka a protekle nedelje dobili smo dve nove epizode: onu sa ribolovcem i malo ranije sa Severinom. Sećamo se Tadića koji „ljubi“ krave što je bio taj tipični predizborni žanr domaćih političara „Mi smo kao i vi“.

Dobro, nije to naš izum jer lideri stranaka uglavnom desne orijentacije često silaze među „plebs“ simulirajući da su kao i oni među koje su došli. I uvek s narodom piju pivo, samo što se vrte kući u majbahu a ovi na traktoru. I Rasim Ljajić je u prošlu subotu igrao kolo, a možda on i ovako van javnosti opali po kolu. Ko zna. Evo sad gledam na Instagramu i studenti opališe po igranju kola.

Ponekad u kampanjama bude iznenadnih epizoda kao i najveća narodna misao u izornoj istoriji kada onaj seljak kaže Vuku Draškoviću „Glasaću za tebe kad budeš predsednik“. Ili je nešto slično rekao taj seljak.

Aktuelni srpski predsednik išao je poslednjih meseci u šatre, u bazu, među narod. On uvek drži u propagandnom dejstvu da je deo naroda. Jede pljeske, pije pive, peva... Davnih godina on je više išao na foru spasioca. Pomoć gledaocu koji pada u nesvest, jurnjava po onom snegu sa dečakom u naručju. Sada se to promenilo.

Nema više marvelovštine, sada je jedan od nas koji kao i svako od nas nije uvek imao sreće. Osim kada ga iznerviraju stranački pajtosi iz lokala pa ih ocrni u bazi na „pablik“ među svetom. Ali sve je više defanzivno ofanzivno. I pesma koju odabere uvek bude tugaljiva, neka koju peva ostavljeni muškarac ili onaj koji nije imao uspeha kod te i te o kojoj peva pesma.

Jednom, dok je igrao sa nekom starijom damom, išla je neka takva pesma a on je rekao „Pesma mog života“. Ima i autovanja kao starijeg čoveka. U nekim od pobedničkih noći proteklih izbora on kaže da mladi saborci stranke ostanu da slave, normalno je, ali on je stariji i ide da spava. Onda je iznenada odlučio da bude podkaster, ali nije bilo druge epizode.

Poslednjih godina on često među svetom, u onoj fazi opuštanja, nastupa kao ranjiv čovek, eto ne ide mu, ali mora. Najradije bi sve ostavio. Nema problem ako sve ovo prestane. Proteklog vikenda otišao je među pecaroše, i to pošto je nedavno dobio ribolovačku dozvolu, rekao je da nikada nije umeo da peca ali se nada da će imati vremena da nauči.

Šta to znači? Da li će ako izgubi ostaviti sve i krenuti kao i svi penzioneri na pecanje? Ima ta izreka kad kažu „Ma boli me uvo, idem na pecanje“. Ali u saopštenju o tom pecanju koje mi je izbacio AI stoji da su mu ribolovci pokazali osnove varaličarenja. **N**

Na svadbu u ćaci-sakou

Tačno možete da zamislite kakvog lokalnog ili manje lokalnog naprednjaka u njemu, u plavom odelu sa onim zakrpama ili bez njih, sa velikim karoima ili sa linijama

V aljda zato što smo stara novinarska porodica, u svim kućama u kojima sam ikada živeo ima i mnogo starih novina. Požutele dnevne štampe, nekih tekstova koji su mi nešto značili, te starih časopisa koji mnogo bolje odolevaju karijesu vremena. Neke sam kupovao sam, neke sam dobijao na poklon (kao stare Polete koje mi je darivao kolega s prethodne stranice!), neke sam zadržao jer je bila grehota da se bace. Možda nam je kvadratura mala, ali je mala i špacija...

Valjda zato što smo stara novinarska porodica, u mojoj kući ima i mnogo nekih starih knjiga o novinarstvu. Godišnjaka, zbornika, prigodnih izdanja, monografija raznih novinskih kuća o važnim obljetnicama. Tekstovi u njima uglavnom su za jednokratnu upotrebu, patetični ili puni fraza, ali fotografije... E, fotografije su sjajne, posebno one koje prikazuju redakcijski život ili novinare na zadatku. Bilo da su nagnuti nad pišaće mašine, dok pepeo pada po onoj crveno-crnoj traci, bilo da su u oblaku dima u neakvoj menzi, ili na zadatku, sa ogromnim foto-aparatima ili beležnicama, te starije kolege izgledaju vrhunski.

Sređeno, doterano, začešljano i – u odelima. Gotovo bez izuzetka.

ZBOG MALO ČEGA MISLIM DA SAM rođen u pogrešno vreme, ali taj imidž matorih žurnalista me uradi na beskrajnu nostalgiju: to što vam redovno pišem u kariranoj košulji i izbledelim farmericama zaista me mrvu postidi.

Vremena su se promenila, pa novinari, jbg, izgledaju tako kako izgledamo, i bilo bi potpuno suludo da idem kontra sviju i da nonšalantno jednog utorka, kada se radi prelom novog broja, ušetam u odelu i kravati i još maramici iz džepa i lakovanim cipelama. Ne bih, za početak, preživio zafrkavanje kolega...

A šteta, jer evo, kada već autujemo

tajne, evo još jednog priznanja: meni se odela mnogo sviđaju. Toliko da bih ih nosio mnogo češće nego što to prilike traže. Toliko da patim što se novinari više ne nose lepo, nego smo apa-drapa, nego smo obične golje.

Al' zato, kada god se šansa stvarno ukaže, onda ću i da se potrudim: I. se udaje ove subote, M. je kuma što mene čini... *prikumkom?*, i ta važna uloga diktira da proteklog vikenda utrapimo kuće nekim dobrim ljudima i krenemo, slobodni, u potragu za dobrim krojem.

ONI KOJI OČEKUJU DA I OD ovog trenutka tekst bude modni, neka slobodno stave cilindar na glavu i napuste prostoriju; naravno da je sve u ovoj zemlji politika, pa tako i običan sako i pantalone.

I to uopšte nema veze sa platom, standardima ili BDP-om; uostalom, bilo nam je jasno da moramo da juri-mo sniženja, i već unapred smo ugovorili budžet.

Ono što nismo ugovorili beše dizajn. Dobro, možda sam i sam kriv, jer nisam imao tačnu ideju šta bih da nosim, sem što sam mogao sebe da zamislim u nečemu što se presijava i u nečemu što je pomalo mint; samo sam znao da želim kravatu i belu košulju pride.

Zapravo sam najviše znao šta ne želim: da kupim onaj ćaci-sako.

Šta je, majku mu, ćaci-sako? Teško je objasniti, ali je to jedna od onih stvari koju prepoznate kad je vidite: tačno možete da zamislite kakvog lokalnog ili manje lokalnog naprednjaka u njemu, u plavom odelu sa onim zakrpama ili bez njih, sa velikim karoima ili sa linijama.

Teško je objasniti *meni*, jer ja ne baratam tim terminima, pa u pomoć pozivam našeg dopisnika iz haute-couture i demi-mondea, I. R., srpskog Dereka Gaja. Šta je to, pitam ga, ćaci-moda?

„Za više strukture: pantalone koje volšebno uspevaju da budu i uske i široke (naravno na pogrešnim mestima),

skupe cipele preuske za nogu nosioca i rolka ispod sakoa kao pancir. Za niže: helanka-farmerke, patike koje donom daju iluziju visine, i Hugo logo umesto pancira (plus Velja Nevolja meki Nike kačket)“, objašnjava ovaj mudri čovek.

Zašto to rade, dobri moj saradniče?

„Ovo im je rad: ne umemo da nosimo odelo, ali ćemo ga nositi jer ako nosimo odelo niko neće posumnjati da smo se na ovoj funkciji našli igrom tužnog slučaja.“

Zbog tog tužnog već višedecenijskog slučaja na rafovima i aufingerima ne možete da nađete ništa što Ovaj ili Onaj nisu već obukli: za šta god da sam se uhvatio, a što ne beše nimalo jeftino, smrdelo je na vizuelni jezik jednog personalizovanog političkog sistema kao kamfor u starom ormaru. Na mehanizam oponašanja, klimoglava i klasne aspiracije.

POSTOJE ISTRAŽIVANJA, POPUT JEDNOG FENOMENALNOG IMENA „I be-

lieve what I see: Impact of attire and academic degree on evaluation of personality traits of a politician“, gospode Kačmareka i Stencela, o tome kako glasači ocenjuju imidž političara; kod naprednjaka proces je obrnut, jer sledbenici, uglavnom svesno, garderobom, a tek gestikulacijom, pokušavaju da liče na svog lidera.

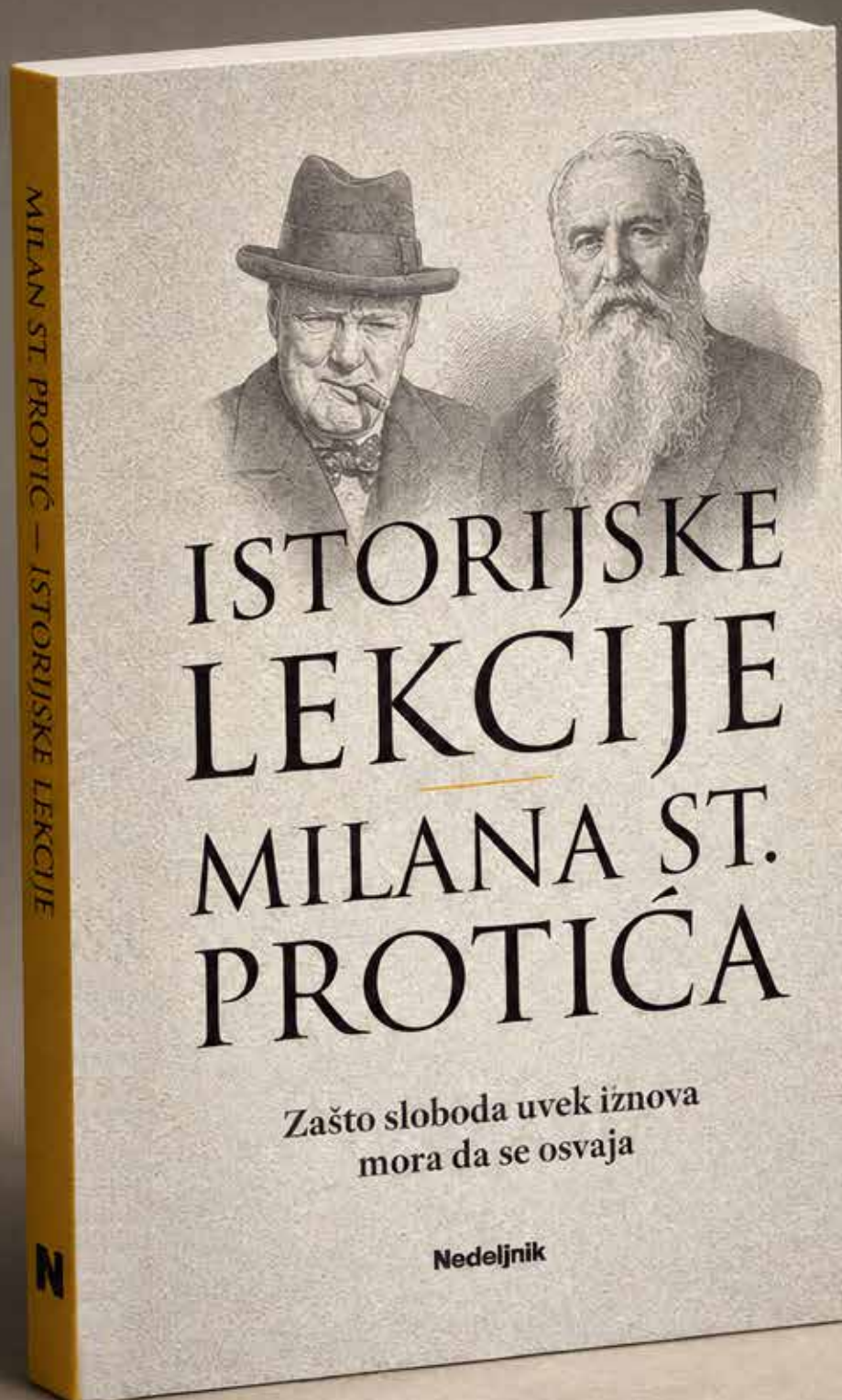
Oteli su i modu, zakukao sam nasred sremske poljane, uniformisali su je kako bi ličili na prvog među sobom, i tako su je ogadili svima nama.

Zamisli, molim te, da kupiš odelo i odeš na svadbu i onda neko pokaže prstom na tebe, ne mora ni da pokaže, dovoljno je da te pogleda i u očima ćeš mu videti optužbu da si Njihov, samo zbog tog prokletog odelu.

Na kraju smo zabasali u radnju nimalo zvučnog imena, imao sam špurijus da za nju ne znaju i da će se tu naći nešto što ne podseća na njih; nadam se, sve do subote, da je tako i bilo. **N**

**ZAŠTO SLOBODA UVEK IZNOVA
MORA DA SE OSVAJA**

NOVA KNJIGA MILANA ST. PROTIĆA

**DVADESET TRI
LEKCIJE
doktora
istorije koji je
bio u sobi kada
se istorija
dešavala**

**KNJIGA U
PRETPRODAJI**

NARUČI OVDE

POTPUNO NOVI HILUX

NEPOBEDIV

DO 10 GODINA GARANCIJE TOYOTA RELAX

Do 10 godina garancije uz Toyota Relax: 3 godine fabričke garancije + do 7 godina ili 200.000km (šta pre nastupi) dodatne garancije koja se aktivira obavljanjem redovnih servisa kod ovlašćenog Toyota partnera prema uputstvima proizvođača. Za sve detalje u vezi sa Toyota Relax garancijom posetite www.toyota.rs ili kontaktirajte ovlašćenog Toyota partnera. TOYOTA HILUX 2.8 D-4D MHEV: Zvanična kombinovana potrošnja goriva od 9,8-10,0 l/100km; Zvanična kombinovana emisija CO₂ 258-262g/km; Zvanični nivo izduvne emisije EURO 6; Zvanična vrednost specifičnih emisija azot oksida (NO_x) 0,0234 g/km. Detaljnije podatke o novim putničkim vozilima možete pronaći u Vodiču o ekonomičnosti potrošnje goriva, emisijama CO₂ i zagađujućih materija u vazduh koji je besplatno dostupan na prodajnom mestu dobavljača putničkog vozila. CO₂ je glavni gas sa efektom staklene bašte odgovoran za globalno zagrevanje. Emisije zagađujućih materija u vazduh iz saobraćaja značajno doprinose pogoršanju stanja vazduha, naročito prekograničnim povišenim koncentracijama prizemnog ozona, čestica PM₁₀, PM_{2,5} i azot oksida. Slika je simbolična. www.toyota.rs